

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı

**İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN SOSYAL UYUM
SORUNLARI (SİVAS ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Fatmanur ALSANCAK

Sivas
Ağustos 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı

**İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN SOSYAL UYUM
SORUNLARI (SİVAS ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Fatmanur ALSANCAK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ

Sivas
Ağustos 2017

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı :
Tezin Başlığı : İşitme Engellilerin Sosyal Uyum Sorunları (Sivas Örneği)
Savunma Tarihi : 25.07.2017
Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Yrd. Doç. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ

Üye : Prof. Dr. Murat YILDIZ

Üye : Doç. Dr. Yusuf GENÇ

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Fatmanur ALSANCAK tarafından hazırlanan İşitme Engelli Bireylerin Sosyal Uyum Sorunları (Sivas Örneği) başlıklı tez, kabul edilmiştir. ..../..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

Beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Fatmanur ALSANCAK

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez sürecinde konu hakkında yeterli birikime sahip olmamda ve çalışmamda tecrübesinden ve akademik danışmanlığından istifade ettiğim değerli tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ'a teşekkür ederim.

Yüksek Lisans dersleri ile değerli görüş ve perspektiflerinden yararlandığım Prof. Dr. Murat YILDIZ'a, Yrd. Doç. Dr. Meral ÖZTÜRK'e, Doç. Dr. Veda BİLİCAN GÖKKAYA'ya, Doç. Dr. Vehbi ÜNAL'a ve Doç. Dr. Özge ÖZGÜR SAYAR'a teşekkür ederim.

Araştırma sürecimde işitme engelli bireylere ulaşmamda ve Türk İşaret Dili eğitimimde bana yol gösteren ve her türlü desteğini esirgemeyen işitme engelli kardeşlerime, değerli Mustafa EPİK hocama, Faruk BİLGE ve Bedreddin KOCAMAN'a teşekkür ederim. Tezin kapsamı, içeriği ve işitme engelli bireylerle ilgili tecrübesine başvurduğum Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde görev yapan Yrd. Doç. Dr. Mustafa BAŐKONAK'a teşekkür ederim.

Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'ndeki değerli hocalarım Doç. Dr. Yusuf GENÇ ve Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN'a akademik süreçte yanımda olmaları ve bana kılavuzluk etmelerinden dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmanın arka planında yer alan, her dönem ve durumda yanımda olan ve manevi desteğini esirgemeyen aileme ve değerli dostlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	11
İŞİTME ENGELİ VE SOSYAL UYUM	11
1.1. Engelli Kavramı ve Sosyal Uyum	11
1.2. İşitme Engeli Sorunsalı ve Türkiye’de İşitme Engelliler	15
1.2.1. Türk İşaret Dili	19
1.2.2. İşitme Engelli Bireylerde Sosyal Uyum.....	22
1.2.3. İşitme Engelli Bireylerin Hizmet Alımında Yaşadığı Sorunlar	28
1.3. Güçlendirme Yaklaşımı Işığında İşitme Engelliler	38
1.3.1. Sosyal Hizmet Disiplininde Güçlendirme Yaklaşımı	39
1.3.2. İşitme Engelli Bireylerin Güçlendirme Yaklaşımı Işığında Sosyal Uyumları	41
İKİNCİ BÖLÜM	43
BULGULAR VE YORUM	43
2.1. Kişisel Bilgiler.....	43
2.1.1. Cinsiyet.....	43
2.1.2. Medeni Durum	43
2.1.3. Aile üyelerinin İşitme Durumu	44
2.1.4. Çalışma Durumu ve Statüye Göre Cinsiyet	45

2.1.5. Eğitim Durumu	45
2.1.6. Eğitim Gördükleri Okul	46
2.2. İşitme Engeline ve İletişim Yollarına İlişkin Bulgular	46
2.2.1. İşitme Engeline İlişkin Bulgular	46
2.2.1.1. Dudak Okuma Becerisi	46
2.2.1.2. Cihaz Kullanma Durumu ve Kullanmama Gerekçesi	47
2.2.1.3. Koklear İmplant Operasyonu Olma Durumu	48
2.2.2. Türk İşaret Dili Bilme Durumları	49
2.2.2.1. Aile Üyelerinin İşaret Dili Bilme Durumu	49
2.3. Katılımcıların Sosyal Uyum Sorunları	49
2.3.1. Sağlık	49
2.3.1.1. Tercih Edilen Sağlık Kuruluşları	50
2.3.1.2. Sağlık Personeli ile İletişim Kurma Durumu	50
2.3.1.3. Hastaneye Birlikte Gidilen Kişiler	51
2.3.1.4. Hastanedeki İletişim Sorununa Çözüm Yolu Önerileri	52
2.3.1.5. Hizmet Alınan Sağlık Kuruluşundan Memnuniyet	54
2.3.2. Eğitim	54
2.3.2.1. Öğrenim Düzeyleri	55
2.3.2.2. İlkokul ve Lisedeki çalışanların İşaret Dili Bilme Durumu	57
2.3.2.3. Okula Gitme Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı	58
2.3.2.4. Kadın İşitme Engellilerin Liseye Gitmeme Gerekçeleri	58
2.3.2.5. İşaret Dili Öğrenme Yolu	59
2.3.2.6. Okuma-Yazma Bilme Durumu	60
2.3.3. Ekonomik	61
2.3.3.1. İş Statüleri	61
2.3.3.2. Kira Ödeme Durumu	62

2.3.3.3. Çalışma Arkadaşlarının İşaret Dili Bilme Durumu	63
2.3.3.4. Alışverişte Birlikte Gidilen Kişiler	65
2.3.4. Hukuki	65
2.3.4.1. Sahip Olunan Hakları Bilme Durumu	65
2.3.4.2. Emniyet Personeli ile İletişim Kurma Durumu	67
2.3.5. Toplumsal ve Kültürel.....	68
2.3.5.1. Sosyal Faaliyetlere Katılım.....	68
2.3.5.2. İşiten Bireylerle Ortak Sosyal Faaliyetlere Katılım.....	68
2.3.5.3. Sosyal Faaliyetlere Katılma Yolları.....	69
2.3.5.4. Televizyon Programlarını İzleme	70
2.3.5.5. Toplumun Kendilerine Bakışıyla İlgili Görüşleri.....	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	73
3.1. Sonuç	73
3.1.1. İşitme Engelli Bireylerin Sosyal Uyum Sorunları.....	76
3.2. Öneriler.....	88
3.2.1.Çözüm Önerilerinin Temel Özellikleri	88
3.2.2. Üretilecek Çözümlerin Genel Çerçevesi	90
3.2.2.1. İşaretDili Eğitimlerine Yönelik Uygulamalar.....	91
3.2.2.2. Kurum ve Kuruluşlara Yönelik Uygulamalar.....	92
3.2.2.3. Ailelere Yönelik Uygulamalar	99
3.2.2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Uygulamalar	99
3.2.3. Çözüm Önerilerinin Çıktıları	100

KAYNAKLAR	105
EKLER	115
Ek 1. Aydınlatılmış Onam Formu	115
Ek 2. Görüşme Formu	117
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

Coda	: Children of DeafAdults
Bk.	: Bakınız
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
E-KPSS	: Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖZİDA	: Özürlüler İdaresi Daire Başkanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİD	: Türk İşaret Dili
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	: Ve benzer(ler)i
3G	: ThirdGeneration (Görüntülü Konuşma Teknolojisi)

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı.....	43
Tablo 2. Katılımcıların Medeni Durumu Dağılımı	43
Tablo 3. Aile Üyelerindeki İşitme Engeli Durumu	44
Tablo 4. Çalışma Durumu ve Statüye Göre Cinsiyet Dağılımı.....	45
Tablo 5. Eğitim Durumu Dağılımı	45
Tablo 6. Katılımcıların Eğitim Gördükleri Okulun Türü	46
Tablo 7. Dudak Okuma Becerisi	46
Tablo 8. Cihaz Kullanma Durumu	47
Tablo 9. İşitme Cihazı Kullanmama Gerekçesi.....	47
Tablo 10. KoklearİmplantOperasyonu Olma Durumu.....	48
Tablo 11. Koklearİmplant Operasyonu Olmama Gerekçesi	48
Tablo 12. Aile Üyelerinin İşaret Dili Bilme Durumu	49
Tablo 13. Tercih Edilen Sağlık Kuruluşu.....	50
Tablo 14. Sağlık Personeli İle İletişim Kurma Durumu.....	50
Tablo 15. Hastaneye Birlikte Gittiği Kişilerin Dağılımı	51
Tablo 16. Hastanedeki İletişim Sorununa Çözüm Yolu Önerileri	52
Tablo 17. Hizmet Alınan Sağlık Kuruluşundan Memnuniyet Durumu	54
Tablo 18. Katılımcıların Öğrenim Düzeyi.....	55
Tablo 19. İlkokul ve Lisedeki Öğretmenlerin İşaret Dili Bilme Durumu	57
Tablo 20. Okula Gitme Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı	58
Tablo 21. Kadın İşitme Engellilerin Liseye Gitmeme Gerekçeleri.....	58
Tablo 22. İşaret Dilini Öğrenme Yolu.....	59
Tablo 23. Katılımcıların Okuma-Yazma Bilme Durumu.....	60
Tablo 24. Katılımcıların İş Statüleri Dağılımı.....	61
Tablo 25. Katılımcıların Kira Ödeme Durumu	62

Tablo 26. Katılımcıların Çalışma Arkadaşlarının İşaret Dili Bilme Durumu.....	63
Tablo 27. Alışverişe Birlikte Gittiği Kişilere İlişkin Bulgular	65
Tablo 28. Bir Engelli Olarak Sahip Oldukları Hakları Bilme Durumu	65
Tablo 29. Katılımcıların Emniyet Çalışanlarıyla İletişim Kurma Durumu	67
Tablo 30. Katılımcıların Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumu	68
Tablo 31. İşitebilen/Konuşabilen Bireylerle Ortak Sosyal Faaliyetlere Katılım	68
Tablo 32. Sosyal Faaliyetlere Katılım Yolları	69
Tablo 33. Katılımcıların Televizyon Programlarını İzleme Durumu	70
Tablo 34. Toplumun Engellilere Bakışına İlişkin Katılımcıların İfadeleri.....	71

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sistem teorisinde müdahale stratejisinde kullanılan dört ana sistem.....	24
Şekil 2. İşitme engellilerin sosyal uyumuna ilişkin sistemik çerçeve.....	25
Şekil 3. İşitme engellilerin hizmet alımında yaşadıkları sosyal uyumsuzluk döngüsü.....	27
Şekil 4. İşitme engellilerin iletişim sorununa bağlı olarak çeşitli alanlarda yaşadıkları sorunlar.....	90

ÖZET

Ülkemizde yapılan engelli araştırmalarına göre yaklaşık 3 milyon işitme engellinin yaşadığı tahmin edilmektedir. İşitme engelli bireyler, hayatın her alanında başta sağlık, ailevi, eğitim, çalışma hayatı, ekonomik, yasal süreçler, sosyal yaşam olmak üzere birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların kaynağında iletişim yer almaktadır. İşitme engelli bireylerin yaşadığı iletişim sorunları, onların hayatının her alanında anlama ve anlaşılma güçlüğü çekmelerine neden olmakta, dolayısıyla onların toplumdaki izole bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Toplumdan dışlanan işitme engelli bireyler iletişim sorununa bağlı olarak sosyal uyumsuzluk göstermektedir.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme türü uygulanmıştır. Sivas ilinde yaşayan 25 işitme engelli bireyin yaşadığı sosyal uyumsuzluğun boyutu çeşitli alanlarda incelenmiştir. Araştırmanın nihai hedefi olarak işitme engelli bireylerin yaşadıkları sosyal uyumsuzluğa yönelik çözümler üretebilmektir. Bu amaç doğrultusunda işitme engelli bireylerle işaret dilinde derinlemesine görüşmeler yapılmış ve yazıya aktarılarak analiz edilmiştir. Yapılan görüşmelerinde elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır. İşitme engellilerin iletişim sorunlarından dolayı sağlıkla ilgili yeterince hizmet alamadıkları, eğitim alanında uygun ve yeterli eğitimi görmedikleri ve buna bağlı okuma-yazmada, iletişim kurmada yetersiz kaldıkları, çalışma hayatında iş ortamı ve işin gerektirdiği sisteme uyumda sorun yaşadıkları, hukuki alanlarda yasal haklarına hakim olmadıkları ve toplumsal alanda kendi içlerine dönük bir yaşam sürdürdükleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın sonunda bu sorunlara yönelik spesifik bir çözüm önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İşitme Engelli, İletişim, İşaret Dili, Sosyal Uyum, Sosyal Hizmet.

ABSTRACT

According to the handicapped research conducted in our country, it is estimated that approximate three million hearing-impaired people live. Hearing-impaired individuals, in every part of life, face with a lot of problems such as notably health, family, education, business life, economic, legal processes and social life. There is communication in the crux of the problem. The communication problems that the hearing-impaired people have causes to suffer from understanding and being understood difficulty in every part of their life, so it causes them to live isolated from the community. The hearing-impaired individuals excluded from the community, show the social disharmony depending on the communication problem.

In this research, semi-constructed interview style which is from the qualitative research methods, was implemented. The dimension of social disharmony that 25 hearing-impaired individuals have, living in Sivas province was examined. The ultimate goal of there search is able to produce the suitable solutions for social disharmony that the hearing-impaired individuals have. In the direction of this goal, it was had interviews elaborately with the hearing-impaired individuals, these interviews was made in the signlanguage and analised by puttingdown on paper.

The answers given to the asked questions in the interviews was commented with the descriptive analysis technique. It was reached the end that the hearing-impaired individuals maintained a self-closed life in the social sphere because they didn't examine for not communicating in the healthcare field, they didn't take suitable and sufficient education therefore they were inelligible for reading, writing and communicating in the field of education, they got into trouble in adaptation to the workplace environment and the system that the work needed in the business life and they didn't have full knowledge of their legal rights in the field of judicial. In the end of study, A specific solutions for these problems was offered.

KeyWords: The Hearing-Impaired, The Communication, The Sign Language, Social Adaptation, Social Work.

GİRİŞ

1. Problem

Engellilik, toplumu yakından ilgilendiren toplumsal bir olgudur (Ünlü 1987). İşitme kaybı, doğuştan veya sonradan olan problemler nedeniyle işitme duyarlılığında meydana gelen azalmadır. İşitme engeli ise işitme duyarlılığındaki azalmanın bireyde ortaya çıkardığı yetersizlikler durumudur (MEB 2008).

Türkiye Özürlüler Araştırması (2002)' na göre ülkemizde yaklaşık 253.000 işitme engelli vatandaşımız vardır ve işitme engelinin genel nüfusa göre insidansı %0,3.7 olarak bulunmuştur (<http://ozida.gov.tr>). Bu orana geçen 10 yılın işitme kayıplı yenidoğan tarama bulguları eklendiğinde son yıllarda %20 olarak arttığı tahmin edilmektedir (Kemaloğlu 2012). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2010 Sağlık Araştırması'na göre, Türkiye'de işitme cihazı kullanarak yaşamlarını sürdüren insanların oranı, toplam nüfusun %3,7'sini oluşturmaktadır. İşitme cihazı kullanamayacak derecede işitme kaybı olanların oranı da %0,1 düzeyindedir. Bu oranlar yaklaşık 3 milyon insanın işitme engelli olduğunu göstermektedir (Akmeşe 2016; Kemaloğlu 2016; <http://www.idturkiye.com>).

İşitme engelli bireyler, sosyal yaşamda birçok sorunla karşı karşıya gelmektedir. İşitme engeline sahip bireyler, işitme yoksunluğu nedeniyle öğrenmeye en uygun yaşlarda, konuşma ve dili öğrenme fırsatını kaçırmakta ve hem anlama hem de konuşma becerilerinde sorunlar yaşamaktadır. Konuşma ve dil sorunlarına bağlı olarak da bilişsel, motor koordinasyon, duygusal-sosyal, eğitim öğretim, mesleki ve toplumsal alanlarda güçlük yaşamaktadırlar (MEB 2008). İşitme kaybının yanında işitme engelli bireylerin aile, okul hayatı, iş hayatı, sosyal hayatını çevreleyen, bireyden bağımsız sistemden kaynaklanan sorunlar da mevcuttur. Ekolojik yaklaşıma göre birey, çevresi içerisinde ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Bu sorunların başında işitme engelli bireylerin topluma sosyal uyum sağlamada yaşadıkları sorunlar gelmektedir.

Sosyal uyum, geniş anlamda bireyin doğumuyla başlayan bir evreyi, dar anlamda ise günlük davranış uyumunu kapsayan, aynı zamanda toplumsal beklentilere uygunluk gösteren, kazanılmış davranış yeteneği olarak ifade edilebilmektedir (Yavuz Baran ve Bıçakçı 2010:8). Başka bir ifadeyle, sosyal

uyum bireyde sosyal uyarıcılara, özellikle grup yaşamının baskı ve zorluklarına karşı duyarlılık geliştirmek, başkalarıyla geçinebilmek, onlar gibi davranabilmek, onaylanabilir davranış kalıpları geliştirebilmek olarak da tanımlanabilmektedir. Sosyal uyumu etkileyen faktörler, aile ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal normlar ve antisosyal eğilimler olarak gruplandırılabilir (Yapıcı ve Yapıcı 2005:4).

Sosyal uyum becerilerini; İletişim becerileri, kişilerarası ilişki becerileri, kendi kendini gerçekleştirme becerileri olarak ayırmak mümkündür (Tapmaz 2012:4). Watts (1979)'a göre, bireyin diğer bireylerle sağlıklı ilişkiler kurması, onlara uyum içerisinde olması ve kendini özgün bir birey olarak gerçekleştirebilmesi bireyin sosyal uyumunu göstermektedir. İnsanların topluma sosyal uyumlarını sağlayabilmeleri, büyük ölçüde onların sosyal ilişkilerine ve etkileşimlerine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Engelli bireylerin doğumundan ölümüne kadar tüm yaşam evrelerinden geçerken karşılaştıkları sorunlar biyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel ve sosyal eksenlidir. Bu süreçte engelli bireyin yaşadığı tüm olumsuzluklar, onu toplumdan uzaklaşmaya ve kendi kabuğuna çekilmesine itmiştir. İşitme engelli bireyler, işitme kaybının derecesine bağlı olarak konuşulanları anlama ve düşündüklerini ifade edebilme becerilerinden belirli ölçüde yoksun kalmaktadır. Bununla birlikte ailenin bilinçsiz davranışları ve toplumun yanlış davranış kalıpları geliştirmesi nedeniyle sosyal açıdan dışarıya kapanabilmektedir. Bu durum zamanla işitme engelli bireylerin sosyal alandan izole olmasına, sorunlarla baş etmede güçlük çekmesine ve daha önemlisi kendisini ifade etmekten vazgeçmesine sebep olmaktadır (Arıkan ve Küçük 2006:23).

İşitme engelli bireyler dezavantajlı grup olarak nitelendirildiğinde sosyal uyum sağlamada zorlanmaktadır. İnsanlarla iletişim halinde olmak ve sosyal ilişkileri kurabilmek, işitme engelli bireyler için güç bir hal almakta dolayısıyla toplumla bütünleşmelerinde ve sosyal uyum sağlamada etkili olmaktadır (Arıkan ve Küçük 2006:23).

İşitme engelli çocukların topluma uyumları ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, işitme engelliler ilköğretim okuluna devam eden veya okuldan mezun olan çocuklarda sosyal aktivitelere katılmama, okul dışında arkadaş edinmeme, sosyal yeterliliklerinin düşük olması ve çevreye uyum sağlama sorunları yaşadıkları saptanmış, çocukların yaşlarının ilerlemesiyle birlikte dışadönük davranışların geliştiği ve sosyal uyum düzeyinin arttığı gözlenmiştir (Yavuz Baran ve Bıçakçı 2010:12-15). Bu bulgular çerçevesince işitme engelli çocukların dil gelişimi ve ailelerin yaklaşımlarına ilişkin önemli bilgiler mevcuttur. Ancak yetişkin bir işitme engelli bireyin okul hayatı dışındaki alanlarda ne gibi sorunlarla karşılaştığına dair bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Aynı araştırmada işitme engelli bazı çocukların işitme cihazı kullanmaları gerektiği halde bazı nedenlerle kullanmadıkları ve bu durumun sosyal uyumlarını etkilediği saptanmıştır (Küçük ve Arıkan 2006:29).

İşitme cihazı kullanılmamasının nedeninin ekonomik kökenli olduğu düşünülmektedir. İşitme engelli bireylerin buna benzer yaşadığı birçok sorunun nedeni hakkında araştırma yapılmamış olması, işitme engelli yetişkin bireylerce sosyal alanlarda yaşanan sorunların araştırılması ihtiyacını doğurmaktadır.

Birey, kendi gereksinimleri ile dış çevre koşulları arasında ilişki kurabilmeyi duyuları ile sağlar (Atay 1999:62). Bu duyulardan birisi işitmedir. İletişimin tek yönlü olmaması, konuşma ve işitme olarak iki temel öğeden oluştuğunun kabul edilmesi doğal olarak dille iletişimin önemini ön plana çıkarmaktadır. Dil aracılığıyla gerçekleşen bireyin sosyalizasyonu, onun düşünmesini, konuşmasını, duygu ve düşüncelerini ortaya koymasını sağlar (Atay 1999:65). Dolayısıyla iletişim, bireylerin sosyal uyumlarının gerçekleşmesinde önemli bir noktadır.

Bir organizmanın ürettiği, başka organizmalar için anlamlı olan ve onların davranışlarını etkileyen bir takım sinyaller, iletişim olarak tanımlanabilmektedir (Darıca ve Şipal 2011:7). İletişimin en büyük amacı, bireylerin tüm varlıklarla etkileşim kurması ve onları topluma aktif katılımında bulunan bir birey haline getirmesidir. İnsanların anlatabilme yeteneği toplum içinde yaşama ve karşılıklı iletişim kurma ihtiyacını doğurmaktadır. Sözel olan ve sözel olmayan iletişim

olarak sınıflandırıldığında iletişim, konuşma ve dil üzerine kurulmuştur. Sözel dilin kazanılmasında öncelikle gereken temel biçim işitme ve konuşmadır (Polat 1995).

Konuşmanın gerçekleştirilmesinde en etkili araç olan dil, düşünme sürecine göre kararlaştırılan bir takım simgelerden oluşur. İşitme engelli bireyler, sözel iletişim becerilerini etkileyen işitme kaybının derecesi, işitme kaybının olduğu yaş, işitme cihazı kullanıp kullanmama durumu, eğitim, dudak okuma, ailede kullanılan dil gibi faktörlere göre iletişim kurabilmekteledir. Gürboğa ve Kargın (2003)'ın yaptığı araştırmaya göre işitme engelli yetişkin bireyler büyük ölçüde işaret dili aracılığıyla iletişim kurmaktadır.

Anlama ve aktarma olarak düşünüldüğünde iletişimin çift yönlü bir kanal olduğu düşünülmektedir. İşitme engelli bireyler işaret dili ile en doğal iletişim kurma yöntemini kullanmaktadır. Okuma-yazma öğrenen işitme engelli bireyler kamusal alanda kendilerini kağıt üzerinde ifade edebilmekteyken okuma-yazma bilmeyenler ihtiyaçlarını, taleplerini, duygu ve düşüncelerini işaret dili ile ifade etmektedir. Fakat işitme engelli bireylerin iletişim kurdukları kişiler işaret dili bilmiyor ise işitme engelli kişilerin ne demek istediğini anlamakta güçlük çekmektedir (Akmeşe 2016:345). Birçok işitme engelli birey kamu kurumlarında “anlaşılma” sorunu yaşamalarından dolayı ihtiyaçlarına cevap alamadan kurumdan ayrılmak zorunda kalmaktadır. Buna benzer işitme engellilerin sosyal hayatta yaşadığı birçok iletişim sorunu, onların topluma entegrasyonunu ve sosyal uyumlarını zorlaştırmakta, hayatın birçok alanında geri planda yer aldıkları gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. İşitme engellilerin yaşadığı sosyal uyum sorunlarının temelinde işaret dili ile iletişim kurulmaması yer almaktadır (Kemaloğlu 2016).

Ülkemizde kamu kurum ve kuruluşlarında görevlendirilmiş işaret dili tercümanları oldukça az sayıdadır (Akmeşe 2016:347). 19.08.2006 tarihli ve 26264 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı İşaret Dili Tercümanlığı Hizmeti Verecek Personelin Yetiştirilmesi ile Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik ile işitme engelli, dil ve konuşma bozukluğu olan bireylere gerek görüldüğü hallerde tercümanlık yapmak üzere İşaret Dili Tercümanı yetiştirilmesi hususunda önemli

bir adım atılmıştır. Ancak bu tercümanlar tüm kamu kurumlarında aktif olarak çalışmamaktadır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4. maddesinin (B) fıkrası uyarınca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, merkez ve taşra teşkilatında bulunan birimlerde görev yapmak üzere mesleki uygulama sınavı ile 75 adet sözleşmeli personel alacağını duyurmuştur (<http://eyh.aile.gov.tr/duyurular/isaret-dili-tercumani-sinav-i-CC%87lani>). Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu'nun Sağlık Kurumlarında Engelli Bireyler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Rehberi (2012)'nde engelli bireyler için işaret dili tercümanı bulundurulması gerekli görülmektedir. Adliye Kurumları'nda işaret dili tercümanları bilirkişi olarak görev alabilmektedir. Fakat bu kurumlarda da işaret dili tercümanının yok denecek kadar az olduğu bilinmektedir (Kemaloğlu 2016; Akmeşe 2016).

İşaret dilinin yaygınlaştırılması, işitme engelli bireylerin kamu kurumlarında kendilerini daha özgür ifade etmelerinde, topluma entegrasyonunda, sorunlarla baş etme kapasitelerinin gelişmesinde ve topluma sosyal uyumlarında en etkili çözümdür. Yapılan araştırmalardan hareketle, işitme engelli bireylerin sosyal uyum düzeylerine bağlı olarak yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların işaret dili ile bağlantısı hakkında yeterli veriye ulaşılamamaktadır. İşitme engelli bireylerin sosyal uyum sorunlarına etkisine ilişkin çalışmalar oldukça az sayıdadır. Bununla birlikte işaret dilinin işitme engellilerin uyum sorunlarına katkısı aşikardır. Buradan hareketle araştırma yapılması gereği duyulmuştur.

2. Amaç

Araştırmanın amacı işitme engelli yetişkin bireylerin yaşadıkları sosyal uyum sorunlarını ortaya çıkarmak ve işaret dilinin işitme engellilerin sosyal uyumlarına katkısını belirlemektir. Bu süreçte işitme engellilerin kamu kurumlarında yaşadıkları sorunlar, işitme kaybının olduğu yaş, cinsiyet, ailenin sosyoekonomik durumu, okuma yazma durumu, dudak okuma becerisine sahip olma, gelir getiren bir işte çalışma durumu, işitme oranı, cihaz kullanıp kullanmama durumu, çalıştıkları iş kolları, işiten bir yakını ile yaşama durumu, bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumugibi faktörlerin işitme engellilerin sosyal uyumlarını etkilediği düşünülmektedir.

Engelli bireyler, ayrımcılık, dışlanma, damgalanma gibi nedenlerle toplumdan soyutlanmaktadırlar. İşitme engelli bireyler için fizyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve toplumsal olarak kendilerine uygun bir ortamın oluşturulmaması, eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarda engelli bireylere yönelik fırsat eşitliğinin tanınmaması topluma entegre olmalarının önündeki engellerdendir.

Bu araştırma ile işitme engelli bireylerin sağlık, eğitim, ekonomik ve hukuki alanlarda yaşadıkları sosyal uyum sorunlarına ışık tutmak ve bu sorunlara ilişkin çözüm üretmek amaçlanmaktadır. Bu amaç çerçevesinde Sivas ilinde ikamet eden işitme engelli yetişkin bireylerin;

- Yaş ve cinsiyet dağılımı, medeni durumu, eğitim düzeyi vb. ilişkin sosyoekonomik özelliklerini,
- Gelir düzeyi, geçim kaynağı gibi ekonomik özelliklerini,
- Kendisini ifade edebilme ve bu konuda yaşadıkları sorunları,
- Sağlık alanında (hastaneler, tedavi süreçleri, ilk ve acil yardım vd.) yaşadıkları sorunları,
- Eğitim alanında (ilköğretim, lise, üniversiteye giriş sistemi ve öğrenme sürecinde) yaşadıkları sorunları,
- Ekonomik alanda (istihdam, gelir düzeyi, çalışma koşulları vb.) yaşadıkları sorunları,
- Hukuki alanda (yasal haklardan faydalanamama, adli süreçler vb.) yaşadıkları sorunları ortaya çıkarmak ve
- İşitme engelli bireylerin işaret dili hakkındaki düşüncelerini, toplumsal açıdan işaret dilinin önemi, gerekliliği, ilgili kaynaklar ve ülkemizde işaret dili eğitimi üzerine düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

3. Önem

Bu araştırmada öncelikle işitme engelli bireylerin sorunları işaret dili ile iletişim kurularak öğrenilmiş ve bu sorunlara yönelik çözüm üretilmesi planlanmıştır. Ülkemizde yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların çözümlerine ilişkin yöntemler hakkında en doğru kanallar işitme engelli bireylerin bizzat kendileridir.

Araştırmanın odağındaki bireylerin kendilerini işaret dili ile ifade etmeleri, kendilerini en rahat şekilde ve doğru bir yolla ifade etmeleri yönüyle önem taşımaktadır.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda ortaya dökülen sorunların çözümüne yönelik çözüm önerileri üretilmesi, bu önerilerin işitme engellilerin kamusal alanda yaşadıkları sorunlarla baş etmelerinde anahtar kilit görevi üstlenmesi planlanmaktadır. Araştırma bu yönüyle örnek teşkil edecek bir çalışma niteliğine sahiptir.

4. Varsayımlar

Bu araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmiştir:

- Seçilen örneklem grubu evreni yansıtmaktadır.
- İşitme engellilerin verdiği cevaplar, gerçekçi ve doğal hali ile ifade edilmiştir.
- Araştırma süreci boyunca araştırmacı tarafsız, önyargısız ve cevaplara müdahale etmeden araştırmayı tamamlamıştır.
- Verilerin tümünde işaret dili kullanılmış ve bu şekli ile yazıya aktarılmıştır.

5. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

• Araştırmada Sivas ilinde ikamet eden 18 yaş üzerinde olan 30 işitme engelliye ulaşılmış olup 25 işitme engelli ile görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılmak istemeyen 5 işitme engelli bireyin çekindiklerini ve video kaydı yapılmasını istemediklerini belirtmişlerdir. Bu da araştırmada kısıtlı sayıda veriye ulaşılmasına neden olmaktadır.

• Yapılan görüşmelerde işitme engelli bireylere açık uçlu sorular sorularak yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. İşitme engelli bireylerle işaret dili yolu ile iletişim kurulmuş olup görüşmeler görüntülü olarak kayıt altına alınmıştır ve bu kayıtlar bilgisayar ortamında yazıya aktarılmıştır. Bu da araştırmanın uzun sürmesi ve zaman almasına neden olmaktadır.

- Araştırmaya katılan katılımcılarla yapılan mülakatlarda kameranın kullanılmış olması araştırmanın maliyetini artırmaktadır. Ayrıca görüşmelerin sağlıklı bir şekilde yapılması için uygun ortamın sağlanması da maliyeti artırmaktadır.

- Mülakatta açık uçlu soruların sorulması ve katılımcıların kendilerini özgürce ifade edebilmeleri için uygun zaman verilmesi, görüşmenin süresinin geniş tutulmasına neden olacağından araştırmanın sonuçlanması uzun zaman almaktadır.

6. Yöntem

Araştırma, gözlem, derinlemesine görüşme, grup tartışmaları, anlatılar ve belgesel kanıtlar gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği süreç olarak tanımlanabilir. Nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracı olarak karşımıza görüşme yöntemi çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak bireylerin görüşlerini, deneyimlerini ve duygularını ortaya çıkarma yönünden oldukça güçlü olması ve iletişimin en doğal biçimi olan konuşmayı temel almasıdır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde pek çok sosyal bilim alanında görüşme, etkili bir veri toplama aracı olarak yerini almıştır (Yıldırım ve Şimşek 2005:36).

Stewart ve Cash (1985) görüşmeyi “önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlamıştır. Görüşme yönteminin nicel araştırma yöntemlerine göre bazı güçlü yönleri vardır. Bunlar; esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, soru sırası, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi, tamlık ve derinlemesine bilgi olarak sıralanabilir (Bailey 1982, akt. Yıldırım ve Şimşek 2005).

Yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme olarak ayrılabilen görüşme türlerine zamanla farklı türler de eklenmiştir. Açık uçlu yoğunlaşmış görüşmede araştırmacı, önceden saptadığı alanlara yoğunlaşarak üzerinde durulacak konuları belirler (Pincus ve Minahan 1977). Bu yönüyle yoğunlaşmış açık uçlu görüşmeye

yarı-yapılandırılmış görüşme denebilmektedir. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme türü uygulanmıştır.

Araştırmada işitme engelli bireylerle görüşme yapmadan önce aydınlatılmış onam formu aracılığıyla katılımcılar bilgilendirilmiş ve araştırmanın hangi amaçta ve nasıl kullanılacağı anlatılmıştır. Yapılan görüşmelerde işitme engelli olan yetişkin bireylerin farklı ortamlarda sosyal uyumlarını sağlamada yaşadıkları sorunlara yönelik ve iletişim kurmada beklenen çözüm önerilerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bu sorular işaret dili ile sorulmuş olup katılımcılardan da işaret dili ile yanıt vermeleri istenmiştir. Katılımcılara açık uçlu sorular sorularak düşüncelerini ifade etmeleri beklenmiş ve bu görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen veriler bilgisayar ortamında yazıya aktarılarak araştırmanın amacına yönelik olarak kullanılmıştır.

7. Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de yaşayan 3 milyona yakın olduğu tahmin edilen işitme engelli bireyler oluşturmaktadır. Bu sayının 1000’e yakını Sivas merkez ve ilçelerde yaşayan işitme engellinin oluşturduğu tahmin edilmektedir. Bu durum, araştırmanın örneklem grubunun Sivas’tan seçilmesinde belirleyici olmuştur.

Araştırmanın örneklem grubunu Sivas’ta ikamet eden işitme engelli bireyler oluşturmaktadır. Buna göre çalışmanın evrenine bağlı olarak tipik durum örnekleme yoluyla işitme engelli yetişkin bireylerden 25 kişi örneklem olarak alınmıştır.

Araştırma grubunun taşıması gereken özellikler;

- İşitme engelli olması ve bunun dışında herhangi bir engel türüne sahip olmaması,
- Sivas ilinde ikamet ediyor olması,
- 18 yaşın üzerinde olması,
- İşaret dili ile iletişim kurabiliyor olması ve
- Araştırmaya katılmaya gönüllü olması olarak belirlenmiştir.

8. Veri Toplama Araçları

Araştırma nitel olarak ele alınmış, derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmış, işitme engelli bireylerin sosyoekonomik özelliklerine ve kamu alanlarında yaşadıkları sorunlara yönelik açık uçlu sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar, bir kamera yardımıyla kaydedilmiş ve alınan cevaplar doğal hali korunarak kağıda dökülmüştür. Aynı sorulara verilen cevaplar betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır.

9. Süre ve Maliyet

Verilerin toplanması ve çözümlenmesi 2017 yılı Şubat-Nisan ayları içerisinde tamamlanmış olup bulguların sonuçlandırılması ve araştırmanın tamamlanması 2017 yılı Haziran ayı olarak planlanmaktadır.

Katılımcılar ile ortak bir alanda buluşulması, her bir katılımcı ile farklı zamanlarda görüşmenin yapılması, her bir görüşmenin kayıt altına alınması ve derinlemesine görüşme tekniğinin kullanılmış olması araştırmanın zaman almasına neden olmakta ve maliyetini yükseltmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞİTME ENGELİ VE SOSYAL UYUM

1.1. Engelli Kavramı ve Sosyal Uyum

Engellilik kavramı üzerine birçok kaynakta farklı tanımlamalar kullanılmaktadır. Engelli kavramına aynı anlamın atfedildiği sakat, özürlü, bozuk, noksan, malul gibi kavramlar günümüzde engelli kavramı yerine en sık kullanılan sözcüklendir. Literatürde engelliliğin tanımını yapan birçok kaynak bulunmaktadır. Bunlardan en genel kabul görmüş olan kavram Dünya Sağlık Örgütü'nün sınıflandırılmış olarak yaptığı tanımdır. DSÖ, engelliliği noksanlık (impairment), özürlülük (disability) ve maluliyet (handicap) olarak sınıflandırmış ve bunları ayrı ayrı tanımlamıştır. Noksanlık; psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir bozulma veya dengesizliğe işaret ederken sakatlık, bir noksanlık sonucu meydana gelen ve bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumu olarak tanımlanabilmektedir. Maluliyet ise kronik bir sağlık sorununun, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma becerisine engel olan ya da sınırlayan bir durum olarak ifade edilmektedir (<http://www.who.com>).

5378 sayılı Engelliler Kanunu'na göre ise engelli, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi (Resmi Gazete md. 3, 2005) olarak tanımlanmıştır.

Engellilik türleri ortopedik, görme, işitme, konuşma ve zihinsel engelli olmak üzere beş temel gruba ayrılmaktadır (Genç 2016: 10). Ortopedik engellilik, fiziksel yapısındaki yetersizlikler nedeniyle kişinin çalışabilmesini, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmesini ve sosyal hayata katılabilesini engelleyen engellilik türlerinden biridir. Görme engellilik, göz merceğinde hastalığı da denilen ve gözü oluşturan sinir, doku ve kaslardan birinde meydana gelen hastalık sonucu oluşmaktadır. İşitme engeli günlük yaşamı etkileyecek derecede işitme

kaybına sahip olunan engellilik durumu olarak tanımlanırken konuşma engeli ise dilin çıkarması beklenen sesleri çıkaramaması ve konuşmada kullanılan sözcüklerin sese dönüşmesinde kas ve vücut organlarının seri olarak çalışmaması durumudur. Konuşma ve dil bozuklukları, fizyolojik konuşma bozukluğu, gecikmiş konuşma, telaffuz bozuklukları, kekemelik, afazi, apraksi ve dizatri olarak ayrılmaktadır. Zihinsel engelli ise doğumdan önce, doğum esnasında veya sonraki gelişim süreçlerinde farklı nedenlerle zihinsen gelişim fonksiyonlarında oluşan bozukluklar olarak tanımlanmaktadır (Genç 2016:12).

Sosyal, ekonomik, psikolojik, toplumsal ve bireysel anlamda ele alındığında engelliliğin çok boyutlu bir kavram olduğu ortaya çıkmaktadır (Genç ve Çat 2013). Engelli bireylerin, küresel ölçekte tanımlanan “engelli” tanımının dışında toplumdan ayrılan, dezavantajlı grup olarak nitelendirildiği sosyal anlamları da mevcuttur. Mikro ölçekli bir alanda engelli denildiğinde ilk olarak akla hassas, sosyal haklarına erişmede güçlük çeken bireyler gelmektedir. Makro boyutta ise toplumsal olarak dezavantajlı ve incinebilir gruplar olarak ele alınan engelli bireyler, damgalanma, sosyal haklarından mahrum kalma, kamusal hizmetlerden faydalanmada güçlük çekme, ekonomik boyutta kısıtlı imkanların sunulması, ifade alanının dar olması gibi sosyal alanda ayrık bir küme olarak ele alınmaktadır ki bu durum literatürde sosyal dışlanma olarak ifade edilmektedir (Genç 2016:10).

İlk olarak 1970’li yıllarda Fransa’da gündeme gelen, 1980’li yıllarda ise tüm dünyada kullanılır hale gelen sosyal dışlanma kavramı çeşitli boyutlarda ele alınmaktadır. Sosyal politikanın en temel sorunlarından birisi olarak sosyal dışlanma, sosyal bölünme, istihdam olanakları, fırsat eşitliği, sosyal adalet, eğitim ve sosyal ilişkiler gibi sosyal sorunların içinden doğmuş bir kavramdır (Özgökçeler ve Bıçkı 2010:220).

Sanayi devrimi ile birlikte hız kazanan teknolojik gelişmeler, sosyal hayatın hareketliliğini etkilemiş, kentleşme ve göç hareketleri ile toplumsal yapıda ciddi oranda değişimler meydana gelmiştir. Bu değişim sosyal, ekonomik, hukuki, toplumsal ve kamusal alanları da büyük ölçüde etkilemiştir. Bu toplumsal değişimler sonucu evlerine kapanan engelliler için toplumla bütünleşme ihtiyacı

doğmuş, bu ihtiyaca karşılık olarak sosyal içerme kavramı doğmuştur(Özgökçeler ve Bıçkı 2010:221).

Sosyal içerme, ayrımcılığa maruz kalan birey ve grupların, sosyal, toplumsal ve ekonomik hayatta yer almalarını engelleyen etmenlerin ortadan kaldırılması ile yaşam standartlarının toplum içinde kabul edilebilir bir seviyeye getirilerek toplumla bütünleşmeleri ve topluma entegre olmalarının sağlanmasıdır. Sosyal içerme, tutum ve davranışta değişim ve ortak bir kimlikte buluşmaktır (Genç 2012; akt. Çat ve Genç 2013:386).

Sosyal içermenin karşısında duran sosyal dışlanma kavramı eski çağlardan bu yana engellilik alanında birçok model tarafından beslenmiştir. Bilinen en eski ve ilk model olan “ahlaki model (morality model)”, engelliliğin ahlaki çöküntüden kaynaklandığını, insanın içindeki şeytanın ve ahlaksızlığın dışa vurumu olarak ileri sürülmüştür (Sachs 2003; akt. Arıkan 2002). 1800’lü yılların başlarında benimsenen medikal model, ahlaki çöküntüden çok engelliliğin tıbbi ve patolojik boyutuna odaklanmaktadır. Medikal model, engellilerin kısıtlı bir sosyal hayata sahip olmaları, sosyal haklarına erişimleri, bir engel ile yaşamının psikososyal boyutu ile ilgilenmemiş; bilakis engelin kişinin kendisinden kaynaklandığını ve tamamen bireysel bir sorun olduğunu ileri sürmüştür. Medikal modelin patolojiye odaklanması engelli bireylerin aciz olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Bu nedenle engelli bireyler toplumda önyargı, aşağılanma ve dışlanmayla karşılaşmaktadırlar (Arıkan 2002:2).Medikal modelin bu olumsuz tutumu ve süregelen tartışmalar yeni bir modelin doğuşuna ortam hazırlamıştır. Bu model, sosyal modeldir ve sosyal içerme bağlamında günümüz engellilik tartışmalarınca da ortak kabul görmüş modeldir (Arıkan 2002:4).

Sosyal model, bir bireyi engelli olarak tanımlayabilmek için salt bireyin engel durumu ve seviyesini değil, bireyi çevreleyen yapıları (sosyal, ekonomik, kültürel), kurumları ve politikaları temel alan bir anlayıştır (Mercieca ve Mercieca 2010). Engelli Hakları Hareketi’nin temel düşüncesi olan sosyal model, her bireyin adil yaşama hakkına sahip olduğu düşüncesinden yola çıkarak toplum tarafından damgalanma, ayrımcılık, dışlanma ve sosyal haklardan mahrum kalma gibi hak ihlalleri ile mücadele etmede temel felsefe olarak kabul edilmektedir.

Sosyal modele göre engellilik sadece bedensel, duyuşsal veya zihinsel bozuklukla ilgili bir kavram olmayıp toplum içerisinde sosyal bariyerler, ayrımcı düzenlemeler ve olumsuz sosyal etiketlemeyi içeren tutumları kapsayan bir yapıdır (Taylor 2005:501).

Engellilerin toplumla bütünleşebilmelerinin önündeki engeller onların sosyal uyumsuzluklarını da beraberinde getirecektir. Fiziksel sorunların yanında sosyal sorunların da varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Sosyal dışlanma ve ötekileştirme ile “engellenmiş” bireylerin yaşadığı damgalanma (Arıkan 2002:2) ve bununla beraber baş etme stratejilerinin sekteye uğraması onların güçlenmelerinde ve sosyal uyumlarını sağlamada en çarpıcı sebeplerdir.

Sosyal uyum, bireyin içinde bulunduğu toplumsal ve ahlaki normlar, çevresel koşullar, politik durum, ekonomik durum, kültürel ve psikolojik ortama uyum sağlayabilmesidir (Acar 2011:1). Sosyal uyumun en büyük göstergesi bireyin çevresel koşullarla sağlıklı bir şekilde etkileşimde bulunabilmesi, bireyin diğer bireylerle uyum içerisinde iletişim kurabilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesidir. Bu süreç içerisinde bireyin çevresinden aldığı tepkiler ile birey kendi kimliğini oluşturma yoluna gitmekte ve bulunduğu ortama uyum sağlayabilmektedir (Acar 2011: 2-6).

Engelli olmak, birey için birçok farklı anlamlara gelebilmektedir. Bunun bir sorun olduğu düşüncesi, insan hakları düşüncesinin modern topluma kazandırılması ile bir farklılık olduğu düşüncesine (Arıkan 2002:2) evrilmiştir. Engelli olmak, bireysel farklılıkları beraberinde getirmekte ve engellilerin topluma uyum sağlamalarını negatif yönde etkilemektedir. Özellikle engellilerin haklarına ulaşımı, kendileri ile ilgili bir konuda başkalarının karar vermesi onları rahatsız etmekte, özgüven ve özsaygıları sarsılmakta, depresyon ve çeşitli ruhsal sorunlar yaşayabilmektedirler (Arıkan 2002:1). Bu sorunları yaşayan engellilerin toplumdan dışlanması; onların sosyal haklarından faydalanamamaları, diğer bireylerle özgür biçimde iletişim kuramamaları, kendilerini ifade etmekte güçlük çekmeleri, engelli olmaktan dolayı ekonomik sorunlar yaşamaları, sosyal çevrelerinden olumsuz geri dönütler almaları onları dezavantajlı kılmakta ve sosyal açıdan uyum sağlamalarında etkili faktörlerdir (Arıkan 2002:5).

Dezavantajlı bir engel grubu olarak işitme engelliler de sosyal uyum sorunları ile karşı karşıya gelmektedir. İşitme engellilerin yaşadığı sorunlar, çalışmanın temel kaynağını oluşturmuş ve daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.2. İşitme Engeli Sorunsalı ve Türkiye’de İşitme Engelliler

İşitme kaybı, doğuştan veya sonradan olan problemler nedeniyle bireyin işitme duyarlılığında meydana gelen azalma; işitme engeli ise işitme duyarlılığındaki azalmanın bireyde ortaya çıkardığı yetersizlik durumudur (Tüfekçioğlu 2003:107-108). İşitmenin gerçekleşebilmesi için sesin olmasına, sesin kulağa ulaşmasına, o sesin insan kulağının alabileceği sınırlar içerisinde olmasına, sesin işitme yolu diye adlandırılan dış, orta ve iç kulak bölümlerini aşarak merkeze yani beyne ulaşmasına ve sesin merkezde algılanmasına bağlıdır. İşiten bireylerde bu mekanizma tamamen gerçekleşirken işitme engelli bireylerde belirli bir oranda gerçekleşmemektedir. Bu nedenle işitme engelli bireyler işitme cihazına gereksinim duymakta fakat cihaza sahip olsalar bile işitme cihazının izin verdiği frekans ve şiddette sesleri duyabilmekteledir. Bu nedenle bazı konuşma seslerini duymamakta, bazılarını karıştırmaktadırlar. İşitme engelli bireyler, konuşanla arasındaki mesafeye, konuşanın sesinin şiddet, tını gibi özelliklerine, arka planda gürültü olup olmamasına bağlı olarak konuşulanları anlamakta güçlük çekmektedir (Tüfekçioğlu 2003:109).

Girgin (2003) işitme engeli kavramını şöyle açıklamaktadır (Tüfekçioğlu 2003:110):

“İşitme kaybı sonucunda bebek, konuşma seslerini algılayamadığından alıcıdan gelen şifreleri çözümlenmede güçlüklerle karşılaşır. İşitme yetersizliğinden dolayı sesleri algılama ve uyarıcıları anlamlandırma gerçekleşmemektedir. Bu güçlüğün sonucunda sözlü iletişim sekteye uğrar. Bundan dolayı, “İşitme engelli çocukların ana dilinin konuşma ve okuryazarlık boyutunu tam edinmemeleri, işitme engelli bireylerin uzun yıllar boyunca sağır ve dilsiz olarak adlandırılmalarına neden olmuştur.”

Doğuştan işitme engelli bireylerin, işitme yetersizliğine neden olan durumlar genellikle annenin hamilelik sürecinde geçirdiği kalıcı hastalık, doğum esnasında bebeğin yaşamış olduğu travmatik sorunlar, doğumsal anomaliler, genetik hastalıkların neden olduğu çeşitli sendromlar gibi sorunlar olurken; işitme

engellilerin doğumdan sonra işitme kaybına neden olan faktörler de kişinin doğduktan sonra geçirdiği menenjit, kabakulak gibi enfeksiyon hastalıkları veya kazalardır (Tüfekçioğlu 2003:112).

Doğuştan sesleri işitemeyen bireyler, bu durumun kendilerinde oluşturduğu yeti kaybının farkına vardıklarında bebeklik çağını geride bırakmış olup artık bu engel ile baş etme stratejileri geliştirmeye başlar. İşitme engelli bireylerin bu öz farkındalıkları onların normal yaşamdaki motivasyonunu, iş hayatını, ekonomik hayatı, psikolojik hayatı olumsuz yönden etkileyebilmektedir. İşitme engelli bireylerin işitme ve dil becerilerinin yetersiz olması, kişiler arası iletişim kurmayı engellemekte ve sosyal yaşamla ilgili tutum ve rollerin öğrenilmesinde birçok güçlükler oluşturmaktadır. İşitme engelli bireyler, öğrenme ile ilgili becerilerde işiten yaşlılarına göre daha çok desteğe ihtiyaç duymaktadır. Öğrenme sürecinde işitme engelli çocukların uğradıkları başarısızlık durumu, bireyde motivasyon eksikliği oluşturmakta, bireyin sosyal ilişkilerin yapısını öğrenmesini ve akademik becerilerde başarılı olmasını negatif yönde etkilemektedir (Kocacıyık 2015:16).

Doğumdan sonra rutin olarak yapılan yenidoğan işitme tarama testleri sonucunda bebekte işitme engeli olup olmadığı saptanmaktadır. Türkiye’de her gün 7 bebeğin ileri derecede işitme kaybı ile doğduğu bilinmektedir Bu durum üzerine Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı harekete geçerek “Ulusal Yenidoğan İşitme Taraması Projesi”ni başlatmıştır (Kemaloğlu 2012; Akmeşe 2016). Proje kapsamında bugün 24 ilde doğumhanelerde yenidoğan bebeklere işitme taraması yapılmaktadır.2004 yılından itibaren başlanan çalışmalarla 24 ilde 37 hastanenin yenidoğan bölümünde işitme taraması rutin olarak yapılmaya devam edilmektedir (www.ozurlulergazetesi.com/news_detail.php?id=3643).

2004 yılından önce doğan işitme engelli bireylerin işitme yetersizliği olup olmadığı ailenin ve doktorun gözlemleri sonucunda fark edilmiştir. Birçok işitme engelli 3-4 yaşına geldiğinde ailesi bir sorun olduğunu fark ederek hastaneye götürmekte veya bir konuşma bozukluğu olduğu sanılarak ileriki yaşlarda düzeleceği inancıyla beklemektelerdir. Bu durum çocukluktan yetişkinliğe kadar bireyde cihaz kullanımı, özel eğitim ve ailenin bilinçlendirilmesi noktasında

birçok geç kalınmışlığa neden olmuştur. Yenidoğan işitme tarama testleri Amerika Birleşik Devletleri'nde 1994, Avrupa'da ise 1998'de uygulanmaya başlanmıştır (Kemaloğlu 2014:15). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin işitme tarama testlerine oldukça geç bir tarihte başladığı göze çarpmaktadır. Bu da Türkiye'deki işitme engelli bireylerin erken tedavileri için uygun sosyal politikaların geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

İşitme engelli bireylerin birçok sorunla baş başa kalmaları ve kendi geliştirdikleri Türk İşaret Dili'ne başvurmaları ve yaşadıkları birçok sorunla kendi baş etme stratejilerini geliştirmek zorunda kalmalarının en önemli nedeni iletişim kuramamalarıdır (Akmeşe 2016; akt. Arık 2016). İletişim insanoğlunun doğumundan ölümüne kadar hayatının her alanında ve her evresinde aktif olarak içinde bulunduğu etkileşimler bütünüdür. İletişimin çift yönlü (alıcı ve verici) olduğu göz önünde bulundurulduğunda işitme engellilerin birçok ihtiyacına cevap bulamadıkları görülmektedir. İşitme engelli bir çocuk düşünülürse; onun yaşam döngüsü boyunca karşılaştığı sorunları toplum normlarını öğrenememe, özbakım becerilerine ilişkin bilinçlenme yetersizliği, aile içi iletişimin tam olarak gerçekleşmemesi, eğitim hayatındaki iletişim kaynaklı sorunlar, işitme engelliler okullarının Türkiye'de tüm illerde bulunmaması sonucu okula gidememe, sosyal çevreden uzaklaşma, çalışma hayatına girmekte yaşanan sorunlar, evlenme ve çocuk sahibi olmada yaşanan sorunlar, diğer insanlarla ortak alanlarda bulunmada güçlük çekme, sağlık sorunlarını anlamada ve anlatmakta güçlük çekme, yasal olan tüm haklarına ulaşmakta ve faydalanmakta bilinçlenme gibi birçok sorunun kaynağında iletişimin etkin olarak yerine getirilmemesi yatmaktadır (Bahçeci 2009:7).

İşitme engelli bireyler, işitme kaybı nedeniyle çevredeki sesleri algılamakta güçlük çekmektedirler. Bu nedenle işitme engelli bireylerin günlük hayatlarında anlama boyutunda ve ifade etme boyutunda kullandıkları iletişim yöntemleri çeşitlilik göstermektedir. İşitme engelli bireylerin anlama boyutunda kullandıkları iletişim yöntemleri, işaretle anlama, dinleyerek anlama, hem işaretle hem dinleyerek anlama, dudak okuma, yazarak anlama ve tercüman vasıtası ile anlama olarak adlandırılabilir (Gürboğa ve Kargın 2003:56). İşitme engelli bireyler ifade etme boyutunda ise işaretle konuşarak, hem işaretle hem de

konuşarak, yazarak ve tercüman kullanarak iletişim kurmaktadır. Bu kişiler, iletişimlerinde farklı ortamlarda ve farklı kişilerle bu yöntemlerden birini kullanmayı tercih ettikleri gibi bu yöntemlerin birkaçını da birlikte kullanabilirler (Gürboğa ve Kargın 2003:56). İşitme engelli bireylerin sözel iletişim becerilerini etkileyen etmenlerin başında; işitme kaybı oranı gelmekte, bununla birlikte işitme kaybının olduğu yaş, işitme cihazı kullanma, eğitime başlama yaşı, erken eğitim (Elfenbein ve diğerleri 1998), ailede kullanılan dil ve ailenin sosyo-ekonomik durumu gelmektedir.

İletişimde işitme engelli bireyin sahip olduğu sözel iletişim becerisinin yanında muhatap olduğu kişiler, bulunduğu ortamın ses ve gürültü düzeyi, iletişimde bulunduğu kişinin görünebilirliği, jest ve mimik ifadelerinin kullanımı ve konuşurken dudakları belirgin olarak kullanma gibi özellikler de büyük önem taşımaktadır (Gürboğa ve Kargın 2003:52). Günlük yaşamda işitme engelli bireyler tıpkı diğer tüm insanlar gibi ortak kullanım alanlarında, hastane, adliye, emniyet, bankalar, kütüphaneler, üniversite kampüsü, otoparklar, toplu taşıma araçları, işyerleri, alışveriş merkezleri gibi kamusal alanlarda bulunmaktadır. Bu alanlarda işitme engelliler girdikleri ortamdaki ışık, gürültü, kalabalık ortam, görüşü engelleyen unsurların varlığı gibi unsurlar işitme engellilerin iletişim kurabilmesini etkileyen diğer faktörlerdir (Gürboğa ve Kargın 2003: 50).

Türkiye’de yaklaşık 3 milyon işitme engelli bireyin yaşadığı tahmin edilmektedir (Kemaloğlu 2012; Akmeşe 2016; Arık 2016, Acar 2011). Bu sayı göz önünde bulundurulduğunda toplumun önemli bir kesiminin özel eğitim, indirimli ödemeler, vergi muafiyeti, cihaz kullanımı gibi önemli haklara sahip olmaları gerekmektedir. Rehabilitasyon hizmetleri, eğitimde kaynaştırma metodlarının uygulanması ile işitme engelli bireylerin iletişim becerilerinin büyük ölçüde geliştirilebileceği bilinmektedir (Akfırat 2004:12).

Koennigsfeld, Beukelman ve Stoefen-Fisher (1993), 25-65 yaşlarındaki 15 ağır işitenle yaptıkları araştırmada, işitme engellilerin işiten bireylerle iletişimlerinde iletişim stratejilerini ve alternatif iletişimleri ne kadar sıklıkla ve ağırlıklı olarak hangi iletişim yöntemini kullandıklarını incelemiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların büyük çoğunluğunun doğuştan ve 2-5 yaşları arasında

işitme engelli oldukları bulunmuş, işitme cihazı kullananların sayılarının oldukça düşük olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan işitme engellilerin büyük çoğunluğu hiç işitme cihazı kullanmadıklarını; ev, kilise, alışveriş gibi farklı ortamlarda alternatif iletişim yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan bireyler bilmedikleri, dudak okuyarak anlamadıkları kelimeleri yazarak anlatmayı tercih ettikleri araştırmadan elde edilen bulgular arasındadır. Yine işiten bireylerin de işitme engelli bireylere bir şeyler anlatmada en çok yazarak anlatmayı tercih ettikleri, bunun yanında jest ve mimikleri kullandıkları da diğer bulgular arasındadır.

Ülkemizde işitme engelli bireylerin eğitiminde sözel iletişim yöntemi kullanılmakla birlikte bu yöntemin başarılı olması için gerekli koşullar arasında yer alan erken eğitim, aile eğitimi, erken yaşta cihaz kullanımı ve çok yönlü destekleyici özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti gibi koşulların çoğu zaman karşılanamadığı ve bu durumda sözel iletişim yönteminin kazanılmasında engellerin ortaya çıktığı görülmektedir (Gürboğa ve Kargın 2003:53). Bu durum işitme engelli bireyleri eğitim ortamları da dahil olmak üzere kendilerinin oluşturduğu işaret dilini kullanmaya ve bu dili geliştirmeye itmektedir.

1.2.1. Türk İşaret Dili

Türk İşaret Dili'nin tarihçesi ve gelişimine bakıldığında Osmanlı Devleti zamanında 1902 yılında 2.Abdulhamit tarafından kurulan ilk işitme engelliler okulunun Yıldız Sağır Okulu olduğu bilinmektedir (Kemaloğlu 2012:2) Bu okulda günümüz Türk İşaret Dili'nin muhtemel alt yapısını oluşturan Osmanlı İşaret Dili, öğretmenler tarafından okullarda sözel dille beraber kullanılmıştır. Ancak bu okuldaki sonra 1953 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Şurası'nda verilen bir kararla işaret dilinin kullanılması yasaklanmıştır (Katılımda Engel Yok Projesi Eğitici Hazırlık Programı Kitapçığı 2010:2). Bunun nedeni ise işitme engellilerin eğitiminde konuşma becerilerinin kazandırılmasının gerekli olduğuna inanılması ve işaret dilinin çocukların konuşmalarını engelleyeceği düşüncesidir. Bu yasağın uygulanmaya başlanması ile ülkemizde Türk İşaret Dili ile ilgili bir gramer yapısı ve kurallar bütünü oluşturulamaması dikkati çekmekte, işaret dili ile ilgili tüm

çalışmaların yavaşlaması ve işitme engellilerin kuşaktan kuşağa bu dili aktaramaması sonucu doğmuştur (Balcı 2013:182).

Türkiye Gençlik Federasyonu tarafından yürütülen ve 2011 yılında yapılan Katılımda Engel Yok Projesi'nin sonucunda; ülkemizin işaret dili eğitimi alanında pek çok ülkeden 50 yıl kadar geride olduğu; Türk İşaret Dilinin gelişimi, dil yapısı ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1995'te yayınladığı görsel bir kılavuz dışında herhangi bir yazılı materyal, arşiv ya da sözlüğün olmadığı; işitme engelliler için özel eğitim veren okullarda öğretmenlerin yüksek sesler konuşmak, kelimeleri daha belirgin söylemek ve tahtaya yazma metodlarını kullandıkları; Türkiye'deki işitme engelli okullarında ve üniversitelerin işitme engelliler öğretmenliği bölümlerinde işaret dilinin öğretilmediği saptanmıştır. Bu bölümden mezun olan işitme engelli öğretmenleri, okullardaki işitme engelli öğrencilerle işaret dili ile iletişim kuramamakta, bu nedenle öğrencilerin verimli ve etkin olarak eğitimden faydalanmasında sorun teşkil etmektedir. Öğrencilerin aileden sonra ilk olarak dahil oldukları bir kurum olan okula gitmeleri ve burada kendilerinin anlaşılmadığını görmeleri, anlaşılmayan ve iletişim kuramayan bireyler olma gerçeği ile yüzleşmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. (Katılımda Engel Yok Projesi Sonuç Kitapçığı 2011:2).

2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun'un eğitim ve öğretim başlıklı 15. Maddesinde yer alan "Türk İşaret Dili sisteminin oluşturulması" amacıyla Türk Dil Kurumu Başkanlığı koordinatörlüğünde Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığınca müşterek bir yönetmeliğin çıkarılması yer almıştır. Buna istinaden işitme engeli, dil ve konuşma bozukluğu olan bireylerin iletişim ihtiyaçlarını desteklemek için işaret dilinin dil bilimi yönünden çözümlemesi ve değerlendirilmesi, yazılı ve görsel eğitim araçlarını hazırlamak, Türk İşaret Dili sistemini oluşturmak, işaret dili tercümanları ile yöneticilerini yetiştirmek ve farklı uygulamaları önlemek amaçlarıyla 2006 yılında Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik çıkarılmıştır. Yönetmeliğe göre Türk Dil Kurumu'nun koordinatörlüğünde ilgili kurumların işaret dili ve dil bilimi

konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip temsilcilerinin yer aldığı Türk İşaret Dili Bilim ve Onay Kurulu (TİDBO) oluşturulmuştur (Akmeşe 2016; Arık, 2016; Kemaloğlu 2016; Katılımda Engel Yok Projesi Sonuç Kitapçığı 2011). Ancak bu kurul üyelerinin ilk kez bir araya geldiği ve herhangi bir Türk İşaret Sistemi'nin ve eğitim araç-gereçlerinin hazırlanmadığı göze çarpmaktadır (Katılımda Engel Yok Projesi Sonuç Kitapçığı 2011).

Türkiye'deki Türk Dil Kurumu tarafından açılan sınav sonucunda tercümanlığı onaylanmış ve çeşitli illerde görev yapmakta olan yalnızca 24 tercüman bulunmaktadır(www.aile.gov.tr). 3 milyon işitme engellinin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, tercüman sayısının yetersiz olduğu görülmektedir (Akmeşe 2016:348). Bu durum işitme engellilerin özellikle acil ve önemli bir durumla karşı karşıya geldiklerinde onlara kendilerini ifade edebilmekte zorlanmalarına ve iletişim noktasında çaresiz kalmalarına neden olmaktadır.

İşitme engelli bireyler, karşılaştıkları sorunların çözümünde çoğunlukla ailelerinden veya en yakınında bulunan kişilerden yardım almaktadır. Ailesinden veya yakınından birisinin kendisi için tercümanlık yapmasının sakıncalı olduğu durumlarda bile zorunluluktan kaynaklı bir tercümanlık onlar için bir diğer sosyal dışlanma nedenidir(Türkiye Gençlik Federasyonu 2011). Bir diğer yandan sürekli yardım ile hayatına devam etmeleri, onların konumunu toplum nezdinde “yardıma muhtaç” kılmakta, kendilerine olan özgüven ve öz saygının yitirilmesine neden olmakta, kendilerini kanıtlamaktan vazgeçen ve evinden dışarı çıkmak istemeyen bireyler haline getirmektedir. İşitme engelliler için sosyal alanlarda yapılan etiketleme ve damgalama, onların var olan engeline bir engel daha katmakta ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır. Öte yandan Türk toplumunun kültürel ve dini atıflarla kazandığı merhamet duygusunun ön plana çıkması ile işitme engellilere acıma, onlara sürekli yardımcı olma isteği ve onların bir bireyden çok acziyet sahibi kimseler olarak görülmesi de işitme engellilerin bir başkasına bağımlı olduğu öngörüsünü getirmektedir. Bu durum onların topluma uyum sorunlarıyla karşılaşmasına neden olmakta, çok yönlü bir sosyal dışlanmaya neden olmaktadır.

1.2.2. İşitme Engelli Bireylerde Sosyal Uyum

Sosyal uyum, bireyin sosyal çevreye adapte olması ve toplumsal olarak normal olarak kabul edilen bireylerden beklenen ve beklenmeyen davranışları yerine getirebilme durumu olarak açıklanabilmektedir (Acar 2011:2). Bireyin sahip olduğu sosyal uyum becerileri üzerine yapılan çalışmalarda alanda bir karmaşa olduğu görülmektedir ve sosyal uyum becerileri üzerine uzlaşmış bir sosyal beceri tanımının olmadığı görülmüştür. Ancak sosyal açıdan bir bireyin uyum gösterebilmesi için sahip olması gereken özellikler, iyi iletişim becerileri, bağımsız olarak düşünme kapasitesi, kendi kendini yönlendirme ve kendi kendini kontrol etme kapasitesi, başkalarının ihtiyaçlarını ve hislerini anlayabilme, başkalarına güven duyabilme ve onların güvenini kazanma, kültürel farklılıkları anlama ve o kültüre saygı gösterme, başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurmak ve uygun sosyal hedefleri sağlamak için belirli becerilerden yararlanma (Acar 2011:3) olarak düşünülebilir. Bu özelliklerden iyi iletişim becerisine sahip olmak, kuşkusuz kilit anahtar görevi üstlenen özelliktir.

Bir bireyin çevresi ile etkileşim halinde bulunması, duygu ve düşüncelerini sorunsuz bir şekilde ifade edebilmesi, anlama ve anlaşılma durumuna ilişkin farkındalığının olması o bireyin iletişimi ile mümkündür. Özgür ve doğal bir ortamda bireyin kendisini ifade edebilmesi, yaşadığı toplumun sosyal, kültürel ve politik özelliklerine ve iç dinamiklerine bağlı olarak gelişmektedir. Bireyin doğduğu, büyüdüğü ve birçok normu öğrendiği aile faktörü, bu özellikleri barındıran en küçük toplumsal birimdir. Birey, iletişim kurma becerilerini ilk olarak ailede öğrenmekte ve yaşamının diğer evrelerinde toplumdan öğrenmektedir.

Doğal bir iletişim kurabilme becerisindeki çevresel faktörlerden en önemlisi onaylanma ve geri dönüt olarak kabul edilebilir olanları öğrenmektir (Konuk 2006:3). Bu açıdan bakıldığında engelli bireylerin özgüven eksikliğine sahip olmalarında bu sürecin payının olduğu görülmektedir. Engellilerin toplumsal yaşamda bir birey olarak var olmaları, onların toplum tarafından ne kadar benimsendiği ve topluma ne kadar entegre olabildikleri ile yakından ilişkilidir. Sosyal anlamda engelli bir bireyin, dış faktörler tarafından

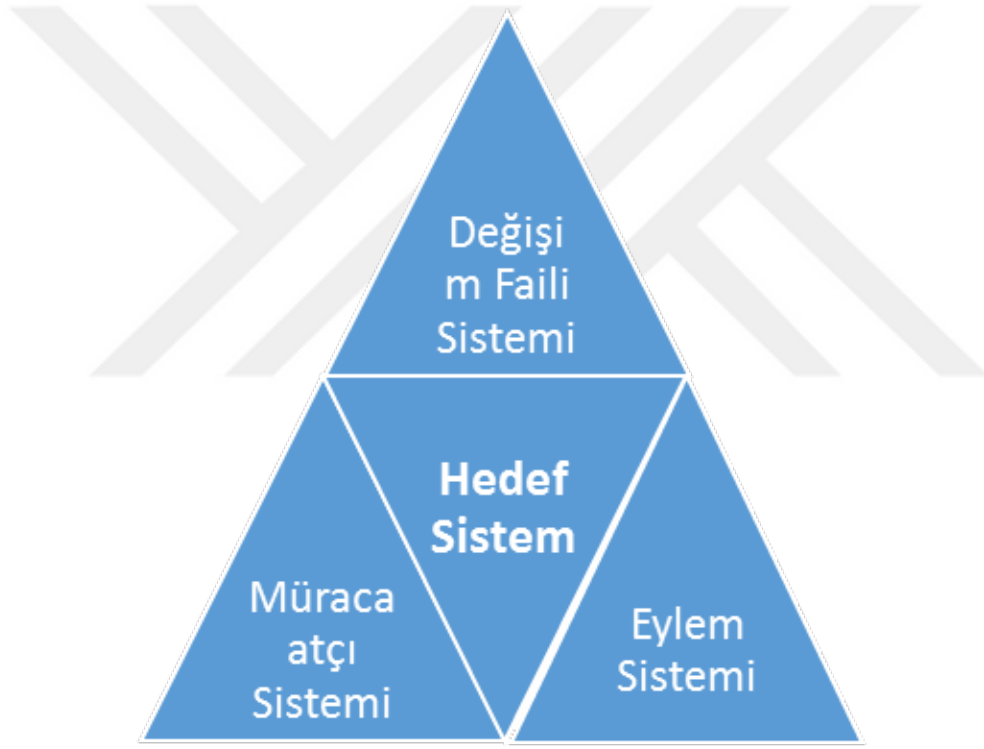
kısıtlanmaksızın tüm sosyal haklarına ulaşabilmesinde toplumun bakış açısı oldukça önemlidir (Arıkan 2002; Sarıkaya ve Börekçi 2016).

İşitme engelli bireyler, hayatın birçok alanında tıpkı diğer engel türlerine sahip bireyler gibi sosyal çevreye katılımında farklı tepkiler almaktadır (Eren 2012:59). İşitme engelli bireylerin tek başına gereksinimlerini karşılayamaması, diğer insanlardan sürekli yardım almalarını zorunlu kılmış, bu da onların bir başkasına bağımlı olarak yaşamalarını ve topluma yeterince entegre olmamalarına yön vermiştir. Bu durumda işitme engelliler için uygun koşulların sağlanması, kamusal hizmetlerin işitme engellilerin aktif olarak faydalanabileceği şekilde planlanmış olması, işitme engellilerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlara yönelik toplumsal farkındalığın ve bilincin gelişmiş olması önemlidir (Karahana 2007:95). Toplumun birçok kesiminin işitme engellileri engelli olarak görmemesi, iletişime geçmeden onları yargılaması ve yadırgaması bu toplumsal bilincin oluşturulmasıyla ilgilidir.

İşitme engelli bireylerin sosyal uyum becerileri büyük ölçüde onların sosyal çevresi, etkileşimde bulunduğu insanlar ve kurumlar, doğal bir dille iletişim kurmaları ve sorunlarıyla baş edebilme becerilerine sahip olma durumuyla yakından ilişkilidir. Yaşadıkları toplumun taşıdığı özellikler ile güç ilişkisi ve iç dinamikler, işitme engellilerin entegrasyonunda etkin rol oynamaktadır (Arıkan ve Küçük 2006:29).

Bilindiği gibi toplumsal olarak tüm sistemler birbiri ile bağlantılı ve yakından ilişkilidir. Örneğin aile sisteminde ebeveyn-çocuk bir parça ve alt-sistemdir ve ebeveyn-çocuk sistemi, diğer aile sistemlerindeki gibi bireylerden oluşur ve bunlar da alt-sistemi olan sistemlerdir (Teater 2014:26). İşitme engelli bireylerin etkileşimde bulunduğu aile üyeleri, komşuları, arkadaşları, kamu kurumları, alışveriş mekanları, trafik sistemi, yasal hakları, işitme engelliler için uygulanan politikalar ve buna benzer tüm yaşam alanları onları olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmekte ve işitme engelliler de bu alt-sistemlerden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu etkileşime dayanarak sorunların kaynaklandığı ve çözüme kavuşması gereken sistem belirlenmekte ve değişim için belirlenen alt-sistem için çalışılmaktadır. Sistem teorisinde Pincus ve

Minahan (1977) müdahale stratejilerine karar verirken göz önünde bulundurulması gereken dört sistemi hedef sistem, değişim faili sistemi, müracaatçı sistemi ve eylem sistemi olarak belirlemiştir (Teater 2014:26-28). Bu çalışmada işitme engelli bireyler hedef sistem olarak düşünöldüğünde değişim faili sistemi olarak işitme engellilerin gittikleri kamu kurum ve kuruluşları, kurumsal kaynaklar ve işitme engellileri etkileyen yasalar ve prosedürler ön plana çıkmaktadır. Değişim faili sisteminin içerdđđi kurumlarda çalışan bireyler ve kurumsal politikalar müracaatçı sistemini oluşturmaktadır. Eylem sistemi ise işitme engellilerin hizmet aldığı kurumlarda işitme engellilerin iletişim sorunlarını çözmeye yönelik değişime yardımcı olmak için çalışan diğer gruplardır.

Şekil 1. Sistem teorisinde müdahale stratejisinde kullanılan dört ana sistem.

Şekil 2. İşitme engellilerin sosyal uyumuna ilişkin sistemik çerçeve

İşitme engellilerin fiziksel engelleri duyma ve buna bağlı konuşma kaybı iken sosyal engelleri iletişim kurmakta güçlük çekmeleridir. Anlamak ve anlaşılmaq olarak düşünöldüğünde iletişim bir bütündür ve bunlardan birisi olmadığında iletişim kurulamamaktadır (Bozkurt 1999).

Anlaşmak kavramı, Düşünce, duygu, amaç bakımından birleşmek, antant kalmaktır (www.tdk.gov.tr). İletişimin anlaşmak üzerine kurulduğı düşünölrse anlaşmanın da anlamak ve anlatmak olmak üzere iki sac ayağı olduğı söylenmelidir. Bununla ilgili olarak iki bireyin anlaşmasının üç ayrı sınıflandırması yapılabilir:

- 1- İşitebilen ve konuşabilen kişilerin anlama ve anlatma döngüsünde anlaşması
- 2- Bir işitebilen bireyle işitme engelli bireyin anlama ve anlatma aktarımıyla anlaşması
- 3- İşitme engelli bireylerin anlama-anlatma döngüsünde anlaşması

Bu döngüdeki ele alınacak sorun, işiten bireylerle işitme engelli bir bireyin anlaşma sorunudur. İki normal insanın karşılıklı anlama ve anlatması aktif olarak gerçekleşmekteyken bu durum işitme engelli bireylerle farklı bir süreçte gerçekleşmektedir.

İşitme engelli bireyler hem anlama hem de anlaşılma noktasında sorunlarla karşılaşmakta ve bu da onların zamanla sosyal uyumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Birey-çevre uyumu ekolojik yaklaşımın merkezindedir (Teater 2014:27). İşitme engelli bireyin çevresi ile uyumu kendisinin potansiyellerini destekleyen kaynaklara sahip olduğuna dair algılarını ve güven duygularını besler. İletişim ağlarının birbirine bağlı olması ve insanların iyi bir birey-çevre uyumu için çaba harcaması ekolojik yaklaşımın dört temel ilkelerindedir (Gitterman 2011; Gitterman ve Germain 2008). Gitterman ve Germain (2008), bireylerin uyum sağlanabilir bir birey-çevre uyumu oluşturmak ve bunu sürdürmek için üç farklı yol kullandığını bildirmişlerdir:

- Çevrenin beklentilerini ve taleplerini karşılamak ve çevrenin fırsatlarından yararlanmak için kendini değiştirmek.
- Çevreyi değiştirmek böylece sosyal ve fiziksel çevrenin bireyin ihtiyaçlarına ve amaçlarına daha çok cevap verebilen bir hale gelmesi.
- Gelişmiş bir uyuma ulaşmak için birey-çevre etkileşimlerini değiştirmek.

Bu üç yol işitme engellilerin sosyal uyumlarını etkileyen kamusal alandaki işitme engelli birey-çevre ilişkisine atıfta bulunmaktadır. Yine ekolojik yaklaşımın yaşam modeline göre bireylerin çevresel ve kişisel güç ve kaynakları bulunup değerlendirilmeli, bireylerin yaşam stresörleri hafifletilmelidir. Birey ile çevrenin arasına girilerek daha iyi kaynakların oluşturulması sağlanmalı ve böylece bireylerin ihtiyaçları giderilerek çevre ile arasında uyum sağlanmalıdır (Teater 2014:34).

Günlük yaşamında karşılaştığı bir sorunun çözümü için bir kamu kurumuna gittiğinde işitme engelli bireyin çözümsüz kaldığı ve aynı sorun ile bir şekilde yaşamak durumunda kaldığı görülmektedir. Bu durum tüm kamu kurumlarında aynı şekilde tekrarlanmaktadır. İşitme engelli bireyler, kendi

iletişim yöntemleri olan işaret dilini kullanmaktadır. İşitme engellilerin kullandıkları işaretleri anlamayan kamu personelleri hizmet alan-veren ilişkisinde bir kopukluğa neden olmakta ve çözüm üretememektedir. Bu döngü Şekil 3.'te yer almaktadır.

Şekil 3. İşitme engellilerin hizmet alımında yaşadıkları sosyal uyumsuzluk döngüsü.

Şekil 3.'te işitme engelli bir bireyin bir kamusal alana gitmesi ve ihtiyacına cevap alamadan kurumdan ayrılması döngüsü yer almaktadır. Bu döngü, işitme engellinin bir sorununun çözümü için kuruma gitmesi, kuruma gittiğinde kendisini işaret dili ile veya yazarak anlatması, kurum personellerinin işitme engelli bireyi anlamaması, işitme engelli bireyin kendisinin anlaşılmadığı fark ederek sorununa çözüm bulamadan kurumdan ayrılması ve bu sorunun tekrarlanması anlatılmaktadır. Bu döngü göz önünde bulundurulduğunda ekolojik yaklaşımın

yaşam modeli (Teater 2014:33) uyarlanmalı ve işitme engellilerin sosyal uyumsuzluk sorununa neden olan kurumsal faktördeki sorunların çözüme kavuşması öncelikli olmaktadır.

İşitme engelli bireylerin hizmet veren kurumlarda yaşadığı iletişim sorunları çeşitlilik göstermekte ve kurumsal özellikler taşımaktadır. Bu sorunların alanlara özgü problemler içermesi, bu alanların incelenmesini ve araştırılmasını gerekli kılmıştır.

1.2.3. İşitme Engelli Bireylerin Hizmet Alımında Yaşadığı Sorunlar

İşitme engellilerin sosyal uyumuna etki eden faktörlerin başında kamu kurumlarından hizmet alımında yaşadıkları sorunlar gelmektedir. Bu kurumlardan öncelikle sağlık alanı, eğitim alanı, ekonomik alanlar, hukuki alan ve toplumsal-kültürel alanlarda yaşanan sorunlar ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde bahsedilen alanlar ele alınmıştır.

İşitme engelli bireylerin işitme sorunlarının kaynağında genetik faktörler, annenin hamilelik süreci, doğum sırasında veya sonrasında yaşanan enfeksiyon durumu, hastalıklar, kazalar ve buna benzer sorunlar yer almaktadır (Tüfekçioğlu 2003:). İşitme engellilerin işitme oranında bu faktörler göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. İşitme kaybının neden olduğu faktöre bağlı olarak bireyin işitme derecesi ve aile özellikleri değişim göstermektedir.

İşitme engelli bir bireyin doğumuyla beraber işitme kaybının olduğunun farkedilmesi ve tanının konulduğu zaman aralığı, uygulanacak tedavi ve çözüm arayışları açısından önemlidir (Akmeşe 2016; Tüfekçioğlu 2003; Akçamete 1998). Bir işitme engelli için ne kadar erken tanı konulursa cihaz kullanımı veya implant operasyonu açısından o kadar faydalıdır. İlerleyen yaşlarda işitme engellilerin cihaz kullanımına uyum göstermediği bilinmektedir. İşitme cihazını kullanan çocukların dil gelişimleri ve öğrenme aşamalarının daha olağan ve güçlü olduğu gözlemlenmiştir (Acar 2011:15). Cihaz ile belli oranda duyma kabiliyeti kazanan bireyler, özel eğitim ile desteklendiğinde konuşma becerilerine de sahip olabileceği bilinmektedir (Tüfekçioğlu 2003:108). İşitme cihazı kullanan birey, sosyal ve bireysel ihtiyaçlarını kimseye ihtiyaç duymadan sağlayabilmektedir;

dolayısıyla cihaz kullanımı işitme engelli bireylerin sosyal uyumuna önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. İşitme cihazı, doktor önerisi üzerine takılmakta ve sosyal güvenlik politikasının içerdiği belli bir ücret karşılığında alınmaktadır (Acar 2011:15). Cihaz kullanamayan işitme engellilerin birçoğunda ailenin bilinçsizliği ve ihmali, ekonomik koşullar, sağlık çalışanlarının yönlendirme ve bilgilendirme yapmaması gibi sorunların yaşandığı görülmektedir. Ayrıca işitme cihazının doğru kullanımı, cihazların performansı, gerekli kontrollerin yapılması da işitemeyen bireyin kullanımı için önemlidir (Acar 2011:15).

Geleneksel işitme cihazlarından fayda sağlayamayan işitme engelliler için özellikle çocuklarda KoklearImplantlar (CochlearImplant) son yıllarda bir seçenek olarak kullanılmaya başlanmış, bu teknolojinin kullanımıyla birlikte doğuştan işitme engelli çocukların dil edinimine ilişkin gözlenen olumlu gelişmeler değişik çalışmalarda rapor edilmiştir (Turan 2006:52). KoklearImplant, iç kulakta meydana gelen sorunları gidermeye yarayan tıbbi ve teknolojik bir cihazdır (Turan 2006:52). Cerrahi müdahale ile iç kulağa yerleştirilerek işitme duyusunun oluşmasını sağlamaktadır. Ancak bu uygulama yalnızca işitme engelli çocuklar için uygulanmakta ve ameliyat sonrası rehabilitasyonu gerektirmektedir. Çocuğun ameliyat tarihindeki yaşı ve işitme kaybı süresi tek başına gelişimi etkileyen önemli bir faktördür. Özellikle 2 yaş öncesinde implant müdahalesi yapılan çocuklar kısa sürede normal işiten yaşlılarının dil düzeyine ulaşabildiği bilinmektedir (Turan 2006:53). Burada işitme engelli çocuğa sahip ebeveynlerin, aile üyelerinin ve sağlık personelinin sorumluluğu ön plana çıkmakta, olası bir gecikme ve bilgisizlik KoklearImplant müdahalesinin uygulanmasına engel olabilmektedir (Acar 2011:15-18).

Tıbbi açıdan yaşanan olumsuzluklar işitme engellilerin sosyal uyumuna hayatı boyunca etki edebilmektedir. Bu nedenle işitme engellinin gittiği sağlık merkezinde görevli personelin bu konudaki farkındalığı ve yardımı önemlidir. Bununla birlikte KoklearImplant ameliyatının taşıdığı bazı tıbbi risklerin varlığı bilinmekte ve bu risklerin ailelere anlatılması gerekmektedir (Acar 2011:15-18)

Sağlık alanında yaşanan birçok sorunun merkezinde iletişim yer almaktadır (Uludağ 2011:657). Bir sağlık sorunu yaşayan işitme engelliler aile sağlığı merkezi, kamu hastaneleri ve diğer poliklinik hizmeti veren kuruluşlara gittiklerinde öncelikle kendilerini anlamayan bir personel ile karşılaşmaktadır. Bu nedenle işitme engellilerin yanlış ilaç kullanımı gibi zararlı bir çözüme gitmeleri yahut doktorun yönlendirememesi gibi nedenlerden dolayı sağlık sorunlarını yaşamaya devam etmektedirler. Bu durum onların sosyal uyumuna önemli ölçüde olumsuz katkıda bulunmaktadır. Hastaneye gittiklerinde sorunu yazarak veya işaret dili ile anlatan işitme engelliler karşılarında kendilerini anlamayan bir doktor, hemşire veya sağlık personeli gördüklerinde, hastalığın oluşturduğu stres ve üzüntü ile duygusal olarak çöküntüye uğramakta; çaresiz hissetmekte ve eli boş olarak hastaneden ayrılmaktadır. Bu durum bir sonraki sağlık sorunu yaşamalarında hastaneye gitmelerinde engel teşkil etmekte, bu da sağlık sorununun çözümsüz olmasına neden olmaktadır (Uludağ 2011:5).

Türkiye’de 44 İşitme Engelliler İlköğretim Okulu, 44 İşitme engelliler ortaokulu ve 21 İşitme Engelliler Meslek Liseleri olmak üzere toplamda 109 özel eğitim okul ve kurumları mevcuttur (Parlak, 2011; Akmeşe, 2016; MEB,2008). Mevcut okulların birçoğunda çalışan öğretmenlerin işitme engellilere eğitim ve öğretim metodunun tahtaya yazarak ve görsel olarak verildiği bilinmektedir. Türkiye’de İşitme Engelliler Öğretmenliği Bölümü yalnızca 4 üniversite bünyesinde yer aldığı bilinmektedir (Akmeşe 2016:351). Ülkemizdeki 3 milyon işitme engellinin varlığı göz önünde bulundurulduğunda bu sayının ihtiyacı karşılamadığı açıktır.

Bu sorunun temel kaynağı olarak; Yükseköğretim Kurumu’na bağlı İşitme Engelliler Öğretmenliği Programlarında izlenen müfredat programında işaret dili eğitiminin olmaması, bu programlardan mezun olarak çalışma hayatına giren öğretmenlerin işaret dili bilmeden işitme engellilere eğitim vermesi, işitme engelliler okullarında bu programlarda eğitim almayan öğretmenlerin çalışması ve diğer yükseköğretim kurumlarında işaret dili eğitiminin verilmemesi gösterilebilir (Akmeşe 2016:350). Bu durum işitme engellilerin aldığı eğitimin eksikliklerine bağlı olarak;

- İşitme engelli öğrenciler, okuma-yazma becerisini yeterli düzeyde kazanmamakta,
- Günlük hayatta kullanacağı hesap yapma gibi sayısal işlemler becerisini edinmemekte,
- Cümle kurmakta ve anlamakta zorlanmakta bunun yerine yalnızca kelimeleri kullanabilmekte,
- Yeni kelimeler öğrenmemekte, bu nedenle işaret dili ile dahi kendilerini kısıtlı bir şekilde ifade edebilmekte,
- Öğretmeni ve diğer okulda çalışan personel ile sorunlarını paylaşamamakta,
- Dil gelişimini ilerletmemekte ve özgüvenlerini kazanamamaktadır (Akmeşe 2016; Uysal 2010; Ege ve Çeliker 2005; MEB 2008).

Bu nedenlere bağlı olarak işitme engelliler, okuldan mezun olduktan sonra sosyal hayata adapte olmakta güçlük çekmekte, duyan bireylerle iletişime geçme konusunda zorluklar çekmekte, içe kapanma ve depresyon belirtileri göstermektedir (Arıkan ve Küçük 2006). Ayrıca akademik becerilerin kazandırılmaması ve okulda danışman desteğinin olmaması işitme engelli öğrencilerin eğitim hayatına son vermelerinde etkili faktörlerden biridir (Parlak 2011;160). İşitme engellilerin eğitiminde yaşanan sorunlar üzerine Sarıkaya ve Börekçi (2016) 'nin yaptığı araştırmada işitme engelliler ilköğretim okulunda çalışan 10 öğretmen ile görüşülmüştür. Varılan sonuçlara göre işitme engelli öğrencilerin dil gelişiminde yaşadıkların sorunların başında diğer insanların işaret dili bilmemesinden kaynaklı yazı dili kullanmaları ve sözcük dağarcığının kısıtlı olması gelmektedir (Sarıkaya ve Börekçi 2016:188). Sosyal ve duyuşal gelişimlerine bakıldığında ise işitme engelli öğrencilerin kendi engel grupları ile iletişim sorunu yaşamıyorken diğer insanların onlardan uzak durdukları vurgulanmış ve bunun sonucunda işitme engelli öğrencilerde içe kapanma, kendini ifade edememe düşüncesine sahip olma, diğer insanların onlara farklı yaklaşması, sosyal etkinliklere katılmada isteksiz olmaları ve diğer insanların farkındalığının olmaması bulgularına ulaşılmıştır (Sarıkaya ve Börekçi 2016:183). Bunun sonucunda işitme engelli öğrencinin ilkokulda yaşadığı sosyal

uyumsuzluğu hayatının geri kalan tüm evrelerinde yaşayabileceğini söylemek yanlış olmamaktadır.

Türkiye'nin 81 ilinde işitme engelliler okullarının bulunmaması, işitme engellilerin öğrenim görmeleri için bir başka ile gitmelerini gerekli kılmaktadır. Bu durum, aileleri tereddütte bırakmakta, gideceği ilde yalnız kalacağı için işitme engelli çocuklarını göndermekten vazgeçmelerine neden olmaktadır. Bu da işitme engellilerin eğitim görmelerinin önünü tıkamakta; dolayısıyla işitme engellilerin eğitim düzeyinin düşük olmasına neden olmaktadır (Şenol ve Diğerleri 2003: 157).

Bir diğer sorun, işitme engellilerin girdikleri sınavlarda, özellikle Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS)'nda işitme engellilere yönelik sınav formatının düzenlenmemiş olmasıdır (Akmeşe 2016:351). E-KPSS 'de görme engelliler için Braille alfabesi kullanılmakta ve bedensel engelliler için uygun fiziksel ortam sağlanmaktayken işitme engelliler için işaret dili tercümanının bulunmaması, işitme engelli lise mezunlarının yaşadığı sorunlardan birisidir. Sınav başarısında işitme engellilerin oldukça düşük seviyede olmalarının bir diğer sebebi ise öğrenim gördükleri okullarda bir rehber-danışmanın olmamasıdır (Parlak 2011). Yeterli profesyonel danışma hizmeti olmaksızın işitme engelliler hayat boyu öğrenim için geniş eğitim seçenekleri arasında seçim yapamamakta ve iş bulmakta daha fazla sıkıntılar yaşamaktadırlar (Parlak 2011:164).

Eğitim-öğretim sürecindeki eksiklikler ve yanlış uygulamalardan kaynaklı sözel dil becerisinin kazandırılmaması (Gürboğa ve Kargın 2003:52) ile işitme engelli bireyde, ilkokuldan başlayarak hayatının geri kalan tüm evresine etki eden bir sosyal uyumsuzluk görülmektedir. Kendisini, sorunlarını, ihtiyaçlarını, duygularını ve düşüncelerini aile ortamında, gittiği okullarda, iş hayatında ve diğer tüm sosyal ortamlarında özgürce ifade edemeyen bireyin, yetersizlik hissi ile sosyal alanlardan da uzaklaşması muhtemeldir. Bu sorun ile yaşayan işitme engelliler, hayatlarını sürekli başka bir kimseye bağlı olarak geçirmeye, hatta işiten çocuğuna (Coda) bağımlı olarak yaşamalarına neden olmaktadır (Marcus ve Myers 2010).

Anne ve babası işitme engelli olan çocuklar coda (Children of DeafAdults) olarak adlandırılmaktadır. İki dil ve iki kültürle yaşayan codalar, anne ve babalarının kulağı ve dili olmakta, onların birçok konuda başka insanlarla iletişim kurmalarında köprü görevini üstlenmektedir. Bu konuda ülkemizde yapılmış bilimsel bir çalışma olmamakla birlikte (Kemaloğlu 2016:6) işitme engelli bireylerin aileleri bağlamında coda ifadesi sıkça karşımıza çıkmaktadır.

İşitme engelli ebeveynlerin hayatlarında yaşadıkları birçok sorun, onların çocuklarını da etkilemektedir. Özellikle resmi işlemlerde, kurumsal sorunlarda işitme engelli ebeveynin baş etmekte güçlük çektiği bir sorunla karşı karşıya kalması doğrudan çocuklarını etkilemektedir. Diğer taraftan codaların okulda yaşadığı sorunlarda, arkadaşlarıyla ilgili sorunlarda, duygusal, psikolojik, ekonomik ve sosyal sorunlarında anne-baba ile sorunu paylaşamaması, anne-babanın çocuklarını sürekli olarak takip edememesi, anne-babanın çocuklarıyla ilgili sahip olması gereken bilgilerden mahrum olması çocukların gelişimlerini etkilemekte, anne-babanın birçok yükü çocuğa yüklemesineneden olmaktadır. Bu durum codalar için ayrıca bir sorumluluk alanı getirmekteyken işitme engelli bireyler için de anne-baba rolünde bazı değişimleri getirmektedir (<http://nilguncabaci.com/2013/03/coda-olmaksessizligin-sesi/>). Anne ve baba olmanın getirdiği sorumluluk ve bilinci tam olarak yerine getiremediklerini düşünen işitme engelli ebeveynler, duygusal ve psikolojik açıdan sürekli yetersizlik hissetmekte; çocuklarına karşı özgüven ve özsaygı eksikliği hissetmektedir. Bu durum onların iletişimine yansımakta, ebeveynlerin aşırı korumacı bir içgüdü ile davranış gelişimine yön vermektedir (Güven, ve Seven 2016).

Ülkemizde 1425 sayılı İş Kanunu'nun değişik 25. maddesinde engelli bireylerin toplumsal hayata kazandırılması göz önüne alınarak elli ve üzerinde sayıda işçi çalıştıran işverenlere %3 oranında engelli istihdam etme zorunluluğu getirilmiştir. Türkiye'deki engelli bireylerin iş aramama nedenleri ile ilgili yapılan araştırmalar, en fazla zihinsel engellilerin (%63,9), ikinci olarak konuşma engellilerin (%45,9) çalışamaz durumda olduğu belirtilmiş, işitme engeli bulunanların %18,2'si için de çalışamaz yargısında bulunduğunu göstermektedir (www.oziga.gov.tr). Bu verilere bakıldığında, işitme engellilerin çalışma durumu

hakkında iş yaşamına erişimlerinde kısıtlandıkları görülmektedir (Parlak 2011:164).

İşitme engellilerin eğitim düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda çoğunlukla hizmet sınıfında istihdam edildiği gözlenmektedir (Parlak 2011:165). Bu alanlarda çalışan işitme engellilerin işveren ile ve çalışma arkadaşlarıyla iletişim kuramaması, işverenin işitme engelli bireye yaklaşımı, işitme engelli çalışanın aylık kazancı ve çalışma koşulları işitme engellinin sosyal uyumunu etkilemektedir. İşitme engellilerin çalışma hayatında iletişim kuramamaları, çalışma arkadaşlarının ve işverenin işaret dili bilmemesi ve iş kolundaki tercüman yetersizliği sonucu birey çalıştığı kurumdaki özlük haklarını ve kurumun politikasını bilmemektedir (Parlak 2011; Akmeşe 2016). Örneğin işçi olarak çalışan bir işitme engellinin işvereni sigortasız olarak çalıştırmakta, bunun yasal olmadığını işitme engelli bilmemekte yahut anlayamamaktadır. Kendisini rahatlıkla ifade edeceği ve anlaşıldığını hissettiği bir ortam bulamaması, onu toplumun her alanında olduğu gibi çalışma alanında da yalnızlığa itmektir. İşitme engelli bireyin akademik becerilerinin gelişmemiş olması, onun var olan potansiyelini gerçekleştirememesine neden olmakta, bu durum onun iş yaşamına da yansımaktadır (Uzuner ve Derican 2013: 19).

Günümüzde engelli bireylerin kamu kurumlarında istihdam edilebilmesi için lise mezunu olma ve E-KPSS sınavından belli bir seviyeye ulaşmış olma şartı aranmaktadır. İşitme engellilerin lise mezunu olma durumu ve sınavdaki başarı durumları göz önüne alınırsa istihdam edilebilmelerinin oldukça zor olduğu görülebilmektedir (Parlak 2011:164)

İşitme engelli bireylerin yaşadığı toplumdan uzaklaşma ve sosyal ihtiyaçların karşılanmaması durumu, onları iş başvurularında çekingen yapmaktadır (Uzuner ve Derican 2013: 17-20). Diğer yandan çalışan işitme engelliler düşük ücretle çalışma gibi durumlarda hak kayıplarının önüne geçmede örgütlenme ve haklarını savunamama durumu ile karşı karşıya kalmaktadır.

Diğer yandan alışveriş, alım-satım gibi konularda işitme engelliler, iletişim sorunundan kaynaklı olmak üzere hesaplama ve işlem takibi gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların çözümünde tercüman desteğine ihtiyaç

duymaktadırlar (Akmeşe 2016; Kemaloğlu 2016). Bu ihtiyaçı karşılayan ise işitme engelli bireyin işaret dili bilen bir yakını, arkadaşı veya çocukları olmaktadır. Satıcı ile iletişim kurulamaması sonucu alışveriş yapmakta zorlanan işitme engelli bireylerin sosyal açıdan topluma uyum sağlamalarını beklemek yanlış olacaktır. Işaret dili bilen kişilerin yardımı doğrultusunda alışveriş yapabilmekte olan işitme engelliler bağımlı olmanın farkındalığıyla bu alandan da uzak kalmaktadırlar.

Işitme engelli bireyler, okur-yazarlık oranı göz önünde bulundurulursa bireysel haklarını ve engelli haklarını tam olarak anlamakta zorlanmakta ve bu konuda sorunlar yaşamaktadırlar (Aslan ve Şeker 2011). Bir işitme engellinin engelli oranına istinaden verilen sosyal yardım ve sosyal haklardan birçok işitme engelli faydalanmamaktadır. Bu durum onların birer engelli oldukları kanaatiyle ilişkilendirilebilir. Engelli bir bireye toplumun atfettiği anlam, onun gorsel olarak bir kaybı olduğu gorusüne dayanmaktadır. Bu kaniya gore işitme engellilerin diğer engelliler gibi hakları olduğu unutulmaktadır.

Adli mercilerde işitme engellilerin rahatlıkla kendilerini ifade edebileceği ortamlar bulunmamaktadır. Bir işitme engelli mahkemede kendisini özgürce savunmamakta, maddi anlamda yaşanan sorunlara bağlı olarak bir savunucu bulamamaktadır. Bu durum, işitme engelli bireylerin yaşadığı ildeki adliye kurumlarında işaret dili tercümanının bulunmaması ile ilişkilendirilmelidir. Işitme engelli bireyler, hak kayıplarının farkında olduklarında kendilerini savunma noktasında güçlükler çekmekte, kendilerine ifade edebilmeleri için gerekli koşullar sağlanmamaktadır (Akmeşe 2016). Mahkeme salonlarında kendilerine söz hakkı verildiğinde işaret dili ile kendisini, düşüncelerini anlatan işitme engelli birey anlaşılmamakta, bunun için her defasında diğer kurumdan işaret dili bilen bir personelin, işitme engelliler okulunda çalışan öğretmenlerin yahut işiten bir yakınının gelmesi istenmektedir. Bu durum işitme engelli birey hakkında verilen kararı etkileyebilmekte, riskli sonuçlar doğurabilmektedir (Kemaloğlu 2016).

Işitme engellilerin kullandığı ve birbirlerinden öğrendikleri bir dil olan işaret dili birçok yöreye göre farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle işitme engellinin hakkının savunulmasında çevre illerden mahkemeye gelecek olan bir

işaret dili tercümanının işitme engelli ile anlaşılır bir iletişim kuramaması söz konusudur. Bu durum adli kurumların bulunduğu her ilde istihdam edilmiş bir işaret dili tercümanının bulunmasını gerekli kılmaktadır (Parlak 2011:160).

İşitme engellilerin birçoğu bir emniyet mensubu personeli ile iletişime geçmek zorunda kalmaktadır. İşitme engellilerin kullandığı işaret diline dair bir bilgisi olmayan, böyle bir dilin varlığından bile haberdar olmayan güvenlik personelleri, işitme engellinin işaret ettiği hareketleri yanlış algılamaktadır. Bu durum çoğu zaman işitme engellilerin haksız yere suçlu konumuna gelmesine neden olmakta, bunun için de yine bir tercüman gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Güvenlik güçleri tarafından ifadesi alınmak istenen işitme engelli bir birey, kurum personellerinin işaret dili bilmemesine dayalı olarak iletişim kuramamakta, polis, savcı, hakim, avukat ve diğer emniyet ve adli kurum personellerinin ilettiklerini anlamamakta, hakkında verilen bir kararı okuduğunda bunu bilmemekte, kendisi için hayatına yön verilen birçok karara bir anlam verememektedir. Bu durum işitme engellilerin bir travma yaşamasına neden olmakla birlikte sosyal uyumlarına olumsuz yönde etki etmektedir (Akmeşe 2016; Kemaloğlu 2016; Acar 2011; Parlak 2011).

İşitme engelliler tıpkı tüm bireyler gibi kendilerini anlamayan bir başkasıyla iletişime geçemeyeceğini gördüğünde bu duruma öfkelenmekte, kızmakta, çaresiz hissetmekte ve üzüntü duymaktadır (Akmeşe 2016; Kemaloğlu 2016, Acar 2011). Bu durumu hayatı boyunca yaşayan bireyler olarak zamanla kabullenmekte fakat çoğu zaman haksızlığa uğradıklarında boyun eğmektedir. Bu durum onların topluma entegrasyonunu zorlaştırmakta ve hiç kimse ile iletişime geçmeme isteğiyle içe kapanma, evden dışarı çıkmak istememe, sorunlarını kimseyle paylaşmama ve ileriye dönük herhangi bir hedef koymamalarına neden olmaktadır. İşitme engelli bireylerin bu mağduriyeti onların önyargı kalıpları geliştirmelerine ve hayata dair umutsuz bir bakış açısına sahip olmalarına neden olmaktadır (Yılmaz ve Arıkan 2008).

Engelli bireylerin sosyal içermelerini sağlayan en büyük unsur, toplumun engellilere bakış açısı ve engelli bireylere yaklaşımın empatiye (Küçük ve Arıkan 2006) dayalı olmasıdır. İşitme engellinin ailesi, arkadaşlık ve akrabalık ilişkisi,

yaşadığı bölgenin kültürel özellikleri, toplumsal ve ahlaki normları, yapılan sosyal faaliyetler ve topluluğun farklılıkları kabullenme düzeyi işitme engellinin sorunlarına yaklaşımını belirleyen en önemli faktörlerdir (Akmeşe 2016; Parlak 2011; Kemaloğlu 2016). İşitme engelli bireylere yönelik uygulanan ayrımcı uygulamalar onların toplumda yer edinmelerinin önüne geçmekte, toplumun bir ferdi olarak eşit haklardan faydalanmalarını engellemektedir. Bunun en önemli kaynağı işitme engellilerin diğer bireylerden farklı olarak iletişim kurma durumudur.

İşitme engelli bireyler sosyal faaliyetlere katılım sağlayabilen bireylerdir ancak bu katılım etkileşimli olarak gerçekleşmemektedir. İşitme engellilerin bulunduğu sosyal çevrelerde genellikle işitme engellinin sustuğu, konuşmaya katılmadığı ve konuşulanları anlamadığı görülmektedir. Bu durum onların akrabalarıyla, komşularıyla, iş arkadaşlarıyla yahut bir dernek-kulüp birleşiminde aynı davranışı sergilediğini göstermektedir (Gürboğa ve Kargın 2003:12). İşitme engelli bireylerin sınırlı olan bu katılımları, onların sosyal uyumlarına olumsuz yönde yansımaktadır. Bunun nedeni ise iletişimin onların dışında gerçekleşmesi, işitme engelli bireyin kendisini konuşulanlardan soyutlaması ve anlamadığı bir ortamda kendisine yer bulamaması sonucu artık katılımdan vazgeçmesine neden olmaktadır. Bunun nedeni yine Türk İşaret Dili'nin bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

İşitme kaybının belirtileri ve işaretlerine yönelik olarak sosyal durumlardan vazgeçme ve kaçınma tepkisine işaret etmektedir. İşitme engellilerin duyma kaybına yönelik verdikleri damgalanma, utanma, suçluluk hissetme, kaygılanma, öfkelenme, hayal kırıklığı ve depresyon gibi duygusal tepkiler onların sosyal ilişkilerinde özsaygının yitimi, sosyal geri çekilme, kişilerarası duyarlılık kaybı ya da baskın dil gelişimi olarak yansımaktadır (Tryching 2002). Bu tepkilerden en önemlisi ayrımcılık ve sosyal dışlamanın bir unsuru olan damgalamadır.

İşitme engellilere yönelik yapılan toplumsal damgalamalar, işiten bireylerin işitme engellilerin mental bir bozukluğa sahip oldukları görüşüne dayanmaktadır. İşitme engellilerin sosyal ortamlardan kendilerini çekmesine

neden olan bu durum, onların sosyal uyumunu zorlaştırmaktadır. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın 2009'da yaptığı Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Temel Araştırması'na göre engellilerin topluma katılımlarının, toplumun aktif bir üyesi olmalarının önündeki en büyük engelin toplumun ön yargıları olduğuna inanılmaktadır. Engellilerin yaşamını kolaylaştıracak eğitim, donanım, istihdam, fiziki çevreye ve bilgiye ulaşım gibi sosyal destekler ise diğer engeller olarak tanımlanmıştır. İşitme engelliler hakkındaki toplumsal algı ve tutumlar her zaman açıkça ayrımcı olmayabilir. İşitme engellilerin sorunlarını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini görmezden gelmek ya da önemsememek de ayrımcılık olabilir (Arıkan 2002:4).

1.3. Güçlendirme Yaklaşımı Işığında İşitme Engelliler

Güç, zorluklarla başa çıkma stratejilerine sahip olma durumunu, stresle karşı karşıya kaldığında işlevsel olma ve bu işlevselliği kullanabilmeyi, bir travma ile karşılaşıldığında kendisine yönelik telkinler verebilme ve durumu toparlayabilmeyi, yaşamsal zorlukları fırsata çevirerek kendi gelişimi için kullanabilmeyi ve sahip olunan sosyal destek mekanizmasının farkında olarak bunu bir dirençlilik kaynağı olarak kullanabilmeyi içermektedir. Güç, zorluklara rağmen içinde bulunulan süreci yönetebilmeye ve sorunların çözümlerine yönelik işlevsel olma potansiyeline sahip bir kişisel ya da çevresel niteliklidir. Bu bağlamda hem bireyin kendisi hem de bireyin içinde yaşadığı topluluk güç potansiyeli taşımaktadır (Rapp ve Goscha 2002; akt. Teater 2014). Bireyler açısından güçler büyük amaçlar, yetkinlikler ve güven olabilirken topluluklar için fırsatlar, toplumsal ağlar, kaynaklar ve somut hizmetler olabilir (Teater 2014:45).

Saleebey (2013; Teater 2014), gücün üç sac ayağını bireyin sahip olduğu;

1. Yeterlilik, kapasite ve cesareti,
2. Olasılıklar, taahhüt, olumlu beklentiler ve potansiyeli ve
3. Dayanıklılık, kaynaklar ve beceriler olarak ifade etmiştir.

Yeterlilikler bireyin özünde sahip olduğu güç potansiyeline bağlı olarak yaşamsal becerileri yerine getirebilmeyi ifade etmektedir. Bireyin karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmede sahip olduğu yeterlilik durumu, onun soruna

karşı duyarlılığı ve yaklaşımını belirlemektedir. Toplumsal kökenli sorunlarda ise başa çıkma yöntemlerine dair alternatif çözümler üretebilme ve olumsuz durumları fırsata çevirebilme kapasitesi bireyin güç potansiyelini kullanmayı ve buna dair duyduğu özgüven ve cesareti ile ilişkilendirilmektedir.

Olasılıklar ve olumlu beklentiler, bireyin içinde bulunduğu sistemin bir halkası olarak sistemdeki durumları değiştirebilmeye dair umudu ile kendisinde bulunduğu gücün bir parçasıdır. Birey, yaşanan sorunlarla karşı karşıya kaldığında ilk olarak verdiği tepki ve düşünceleri ile sorunun çözümüne doğru yol aldığı süreçte beklentilerini ön plana çıkarmakta ve bunu kullanabilmeyi beklemektedir. Bu durum kişilerin bir soruna sistematik yaklaşımını belirlemektedir.

Dayanıklılık ise kişinin gücünün farkında olarak yaşamsal zorluklara göğüs gerebilme ve dirençli olma durumu ile ilişkilendirilmektedir. Kişilerin karşılaştığı sorunların çözümünde bulunan kaynaklar (aile, sosyal destek mekanizması, yasal hakları, finansal kaynaklar ve diğerleri) güç perspektifinin temelinde bulunan baş etme kapasitesinin önemli aracıdır. Birey bu kaynaklardan nasıl faydalanabileceğini, kaynaklara nasıl ulaşabileceğini ve içinde bulunduğu güç dinamiklerinin farkında olarak sorunlara nasıl yaklaşabileceğini çoğunlukla bilmemekte, bunun için profesyonel bir desteğe ihtiyaç duymaktadır.

1.3.1. Sosyal Hizmet Disiplininde Güçlendirme Yaklaşımı

Güçlendirme kavramı sosyal hizmet disiplini açısından özgün bilgi, beceri ve değer sistemine sahip bir perspektif olarak bireye ve onu çevreleyen sosyal dünyaya ilişkin bir bakış açısıdır (Tuncay 2009:13). Bu bağlamda sosyal hizmet mesleği, bireylerin davranışları ve çevresel unsurları ile birlikte yaşam döngüleri içinde ele alındığı, bu döngüde yaşamsal akışın sekteye uğramasındaki mevcut kaynaklarda bireyin içsel ve dışsal engellerin ortadan kaldırılması nihai amaç olan uygulamalı bir disiplindir.

1970'lerde geliştirilen güçlendirme yaklaşımı, sosyal hizmet uzmanının birçok müdahale planında temel amacı olan ve çeşitli sorunlara sahip müracaatçı gruplarının sorunlarının analizinde kullanılan bir perspektiftir (Tuncay 2009:13). Bireylerin yaşadığı sorunların temel kaynağı olarak güçsüzlük ve baskının olduğu

kabul edilerek güçlendirme perspektifine atıfta bulunmaktadır. Bu güçsüzlük ve baskı durumu bireyin kendisinde bulunan ve çoğunlukla sistematik bir biçimde toplumsal sorunların bireyde oluşturduğu engellenmişlik halidir.

Bireyin sahip olduğu engellenmişlik hali, onun çevresel ve politik unsurlardan kaynaklı olarak güçsüzleşmesine neden olmaktadır. Bu durumda sosyal hizmet uzmanı, müracaatçı ile ortak bir yol izlemekte ve müracaatçıyı sürece dahil ederek güçlendirmeyi amaç edinmektedir. Burada sosyal hizmet uzmanının rolü, bireyin güçlenmesinde sahip olduğu kaynaklara ve haklarına ulaşmasını kolaylaştırmaktır. Bu hakların uygulanmasında ve korunmasında savunuculuk yapma ve sürecin takibinde müracaatçının çevresi ile ilişkilerinde güç dinamiklerinin farkına varmasını sağlamak sosyal hizmet uzmanının diğer rolleridir (Tuncay 2009: Rapp 1998). Bireyin güçlendirilmesi ile birlikte bir değişim beklenmekte ancak bu değişimin politik çerçevede olduğu kabul edilmektedir.

Gutierrez (1990)'e göre bireylerin yaşam koşullarını değiştirme ve geliştirmek üzere harekete geçebilmeleri için kişisel, kişiler arası ve politik güçlerinin artması gerekmektedir. Bu da güçlendirme yaklaşımının uygulanması ile sağlanabilmektedir. Bireylerin bağımsız olarak sosyal yaşama katılabilmeleri ve üretken bir toplumun parçası olabilmeleri için özgür bireyler olmaları gerekmektedir (Teater 2014; Tuncay 2009). Bunun için güçlenme ve güçlendirme bireyler, aileler, gruplar ve toplulukların sosyal, kültürel, ekonomik ve toplumsal alanlarda aktif olabilmelerini sağlayarak bağımsız ve sosyal bireyler olabilmelerini amaçlamaktadır.

Sosyal hizmet mesleğinde güçlendirme yaklaşımı birey odaklı olduğu gibi makro boyutta da ele alınmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin uygulamadaki boyutu, bireyin yaşadığı birçok sorunun dışsal unsurlardan kaynaklandığı gerçeğine dayanmaktadır (Tuncay 2009:15). Toplumsal değişim sürecinde uzun vadeli olarak toplumun güçlendirilmesi, dolayısıyla bireylerin güçlendirilmesi nihai hedeftir. Bu süreçte politik kaynaklar, yasal süreçler ve sosyal çevredeki sorun algısının değişimi çerçevesinde bir planlama izlenmektedir.

1.3.2. İşitme Engelli Bireylerin Güçlendirme Yaklaşımı Işığında Sosyal Uyumları

Sosyal hizmet uygulamasında hem bireysel hem toplumsal olarak işitme engelli bireylerin sosyal uyum sorunları incelendiğinde toplumdan soyutlanma, eğitim ve sağlık gibi en temel insan haklarına ulaşamama, toplum tarafından ötekileştirilme yahut döngüsel biçimde acınmaya maruz kalma, insanlarla iletişim ve etkileşim kuramama gibi sosyal sorunlar görülmektedir. İşitme engelli bireylerin yaşadığı bu sorunların kaynağında sosyal engellenme olduğu kadar bu engellenmeye bağlı olarak öz-yeterlik duygusundan yoksunluk ve toplumdan soyutlanma mevcuttur (Atay 1999:32).

İşitme engelli bireylerin kendi aralarında geliştirdiği işaret dili dışında işitebilen/konuşabilen bireylerle iletişim kuramamalarının diğer bir sonucu sosyal dışlanmadır. Ekonomik ve sosyal sorunlara neden olan iletişimsizlik, işitme engellilerin istihdam edilmelerinin önündeki en büyük engeldir. Toplumsal bakışın işitme engellilerin engelli olmalarında onların işitme sorununa yapılan atıf, sosyal dışlanmanın ana kaynağıdır. Bu durum, işverenlerin işitme engelli bireylere alan göstermemesine ve onların ekonomik sorunlarının devam etmesine neden olmaktadır.

Sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri gereğince sosyal hizmet mesleği, engelli olan tüm bireylerin fırsat eşitliğine sahip olmalarında ve eşit yaşam haklarına ulaşmakta engelli olmanın sosyal açıdan bir sorun olmaması; tam aksine toplumun engelliler için bilinç sahibi ve algısal değişime yönlendirilmesini savunmaktadır. İşitme engellilerin yaşadığı iletişim sorunları ve bir engelli olarak kabul görmeme durumu, onların birçok konuda sosyal ve ekonomik sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır.

İşitme engelli bireylerin yaşadığı sosyal sorunlar, onların topluma entegre olabilmeleri ve sosyal uyumlarında önemli ölçüde etkide bulunmaktadır. Bu durum işitme engelli evli çiftlerin çocuklarının dahi birçok sorunla karşı karşıya kalmasında etkilidir. İşitme engelli bireyler, özgüvensizlik, bir başkasına bağımlı olma, sorunlarla tek başına baş edememe, kronik sağlık sorunlarına sahip olma ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum onları

yalnızlaştırmakta ve toplumun birçok kesiminden uzaklaştırmaktadır (Acar 2011; Marcus ve Myers 2010; Rapp 1998; Akmeşe 2016). Psikolojik boyutta birçok soruna neden olan işitme kaybı, güven kaybını da beraberinde getirmekte; bebeklikten ileri yetişkinliğe kadar devam eden yaşamsal döngüde bireyin öz-yeterliliğini kazanamamasında en büyük duvar olarak görülmektedir.

İşitme engelli bireylerin sosyal uyum sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunların çözümlenmesinde çok boyutlu bir yaklaşım gerekmektedir. Sosyal uyum sorunlarının kaynağındaki kişisel, kişilerarası ve toplumsal sorunların multi-disipliner bir yaklaşımla çözüme kavuşturulması sağlanmakta; güçlendirme perspektifinden yola çıkılmaktadır. Hem işitme engelli bireylerin hem de toplumun işitme engellilerle iletişiminin düzenlenmesi ve değişimin uygulanması ile güçlendirme yaklaşımının hem içsel hem de dışsal unsurlarından faydalanılabilmektedir (Tuncay 2009).

Bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre, sosyal hizmet mesleğinin müdahale planını yaparken göz önünde bulundurduğu en önemli faktördür. Sosyal hizmet uzmanı, bireylerin iletişim kaynaklı sosyal dışlanmaya maruz kalması durumunda hem birey ile (mikro çalışma) hem de toplumla (makro çalışma) süreci planlamaktadır. Bunun için planlanan uygulamada sosyal hizmet bilgisi, becerisi, değer kavramı ve uygun yaklaşım olarak güçlendirme yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır. İşitme engelli bireylerin sahip olduğu patolojik duyma sorunu ve bunun doğurduğu sonuçlar ile bireyin psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları, sosyal hizmet mesleğinin kabul ettiğini etik kodlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanı toplumun, dolayısıyla da bireylerin güçlendirilmesinde öncü rol oynamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde verilerin analizi sonucu katılımcıların kişisel bilgileri, işitme engeline ilişkin bilgileri, sosyal uyum sorunları ve Türk İşaret Dili hakkındaki görüş ve önerilerine ilişkin olarak elde edilmesi planlanan çıktılar 4 ana başlıkta toplanarak betimlenmiştir. Katılımcıların sosyal uyum sorunlarına ilişkin veriler sağlık, eğitim, ekonomik, hukuki ve toplumsal-kültürel alanda yaşadıkları sosyal uyum sorunları alt başlıkları altında incelenmiş ve araştırmanın amacına yönelik olarak elde edilen ortak sonuçlar sunulmuştur.

2.1. Kişisel Bilgiler

25 işitme engelli bireyin kişisel bilgilerine (cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma durumu, eğitim durumu ve aile özellikleri) ilişkin yöneltilen sorulara verilen cevaplara bakıldığında;

2.1.1. Cinsiyet

Katılımcıların yaş ortalaması 36,28'dir. En düşük yaştan 23, en yüksek yaştan ise 52 olduğu saptanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

n/%	n	%
Kadın	11	44
Erkek	14	56
Toplam	25	100

Cinsiyete ilişkin olarak ise katılımcıların %56'sı erkek, %44'ünü kadın katılımcılar oluşturmuştur (Tablo 1). Buna göre işitme engelli erkek bireylerin görüşmeye daha istekli ve iletişime daha açık oldukları görülmüştür.

2.1.2. Medeni Durum

Tablo 2. Katılımcıların Medeni Durumu Dağılımı

n/%	n	%
Evli	17	68
Bekar	6	24
Boşanmış	2	8
Toplam	25	100

Katılımcıların %68'i evli , % 24'ü bekar ve %4'ü boşanmış olduğu saptanmıştır. Ayrıca kardeş sayılarına ilişkin olarak en düşük 2 kardeş ; en yüksek 9 kardeşe sahip oldukları anlaşılmıştır. İşitme engelli evli bireylerin tümünün bir işitme engelli ile evli olduğu görülmüştür. Boşanan işitme engellilerin ise eşinin işitme engelli olmaması göze çarpmaktadır. Bu durumda işitme engellilerin iletişim dillerinin aynı olması ve birbirlerini en iyi anlayan bireyler olmasının evlilik sürecinde etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.1.3.Aile üyelerinin İşitme Durumu

Tablo 3. Aile Üyelerindeki İşitme Engeli Durumu

n / %	n	%
“Eşim/eski eşim işitme engelli”	19	76
“Çocuklarımdan en az biri işitme engelli”	0	0
“Kardeşlerimden birisi işitme engelli”	6	24
Toplam	25	100

Katılımcıların %76'sı eşinin veya eski eşinin de işitme engelli olduğunu; çocuk sahibi olan katılımcıların hiçbirisi işitme engelli bir çocuğa sahip olmadığını ; %24'ü ise en az bir kardeşinin işitme engelli olduğunu belirtmiştir.

Evli olan 17 işitme engelli katılımcının tümünün bir işitme engelli ile evli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca işitme engelli olan çiftlerin çocuklarının işitme engeli tanısı olmadığı saptanmıştır.

Tüm evli çiftleri bir işitme engelli ile evli olması durumu, işitme engellilerin yaşamlarını kendilerini en iyi anlayacak kişiler olan işitme engelli birisi ile devam ettirmek istediğini göstermektedir. Bu da bir işitme engelli toplumunun oluşmasında dolayısıyla işitme engelli kültürünün doluşmasında etkili olabilmektedir.

İşitme engelli çiftlerin çocuklarının işiten ve konuşabilen çocuklar olması ebeveyn için olumlu bir durum oluşturabilmektedir. Birinci bölümde değinilen coda ifadesinde de bahsedildiği gibi çift dilli olarak büyüyen codalar işitme engelli aileler için çoğu zaman bir avantajdır. Topluma entegrasyonlarında ve

kurumsal lan birçok ihtiyaçlarında codalar, anne ve babalarının sosyalizasyonunda etkili olmaktadır.

2.1.4. Çalışma Durumu ve Statüye Göre Cinsiyet

Tablo 4. Çalışma Durumu ve Statüye Göre Cinsiyet Dağılımı

Statü	Memur		işçi		emekliyim		çalışmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet- n/%								
Kadın	1	4	1	4	2	8	7	28
Erkek	1	4	9	36	3	12	1	4
Toplam	2	8	10	40	5	20	8	32

Tablo 4.'e göre işitme engelli kadın katılımcıların %28'inin herhangi bir gelir getiren işte çalışmadığı; erkek işitme engellilerin ise %36'sının "işçi" olarak çalıştığı bulgulanmıştır. Bu durum işitme engelli kadınların ekonomik olarak daha çok eşi ve diğer aile üyelerine bağımlı olarak yaşadığını göstermektedir.

2.1.5. Eğitim Durumu

Tablo 5. Eğitim Durumu Dağılımı

	n	%
İlkokul	4	16
Ortaokul	11	44
Lise	6	24
Üniversite	4	16
Toplam	25	100

Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında %44'ünün ilkokul mezunu olduğu saptanmıştır. İşitme engellilerin lise eğitimine devam etmemelerinde, Sivas'ta işitme engelliler lisesinin olmaması etkili olmaktadır. Özellikle kadın işitme engellilerin ailelerinin il dışında eğitim görmesine sıcak bakmaması da bir diğer faktördür.

İşitme engellilerin eğitim düzeyinin düşük olması, onların okuma-yama, kendini ifade etme, dudak okuma anlama, güncel olayları değerlendirebilme, yeni kelimeleri anlama, yazarken cümlelerin dil bilgisine uygun olmamasında olumsuz yönde etkili olmaktadır. Bu durum işitme engellilerin sosyal uyumlarını da

etkilemektedir. İletişimin kurulması, okuduğunu anlamaması ve yazdığı cümlelerin anlaşılır olmaması işitme engelli bireyleri sosyal alandan uzaklaştırmakta ve yalnızca işitme engellilerle iletişim kurmasına yönlendirmektedir. Bu da işitme engellilerin sosyal uyumlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

2.1.6. Eğitim Gördükleri Okul

Tablo 6. Katılımcıların Eğitim Gördükleri Okulun Türü

	n	%
“İşitme engelliler okuluna gittim”	21	84
“normal okula gittim.”	3	12
“Özel eğitime gittim”	1	4
“açıköğretimden okudum” vd.		
Toplam	25	100

Ortaokul mezunu olan 2 katılımcının liseye kaydolduktan 1 yıl sonra kaydını sildirdiği, 1 kişinin de açıköğretim programı ile lise öğrenimini sürdürmekte olduğu saptanmıştır. İşitme engelliler bir şekilde işitme engelliler okullarına yönlendirilmekte ve burada eğitim görmektedir. İşiten ve konuşabilen öğrencilerle aynı okula giden işitme engellilerin verimsiz bir okul dönemi geçirdikleri görülmüştür. Lise öğrenimine devam etmeyen işitme engellilerin uzaktan eğitim sistemi ile lise diploması alabilmeleri sağlanmaktadır.

2.2. İşitme Engeline ve İletişim Yollarına İlişkin Bulgular

16 katılımcıdan alınan veriler sonucunda işitme engeli tanısının konulduğu yaş ortalamasının 3,9 olduğu saptanmıştır. 9 katılımcının “işitme engeli tanısını kaç yaşında aldınız?” sorusuna “bilmiyorum” cevabını verdiği anlaşılmıştır.

2.2.1. İşitme Engeline İlişkin Bulgular

2.2.1.1. Dudak Okuma Becerisi

Tablo 7. Dudak Okuma Becerisi

	n	%
“Dudak okuyabiliyorum”	16	64
“Dudak okuma ile anlamıyorum”, “Az anlıyorum”	9	36
Toplam	25	100

Dudak okuma becerisine ilişkin olarak katılımcıların %64'ünün dudak okuyabildiği anlaşılmıştır (Tablo 7). Dudak okuyarak anlamada, konuşan kişilerin konuşma hızı ve kelimelere aşinalık belirleyici olabilmektedir.

2.2.1.2. Cihaz Kullanma Durumu ve Kullanmama Gerekçesi

Tablo 8. Cihaz Kullanma Durumu

	n	%
Cihaz kullanıyorum	6	24
Cihaz kullanmıyorum	19	76
Toplam	25	100

Katılımcıların % 24'ünün aktif olarak işitme cihazı kullandığı saptanmıştır (Tablo 7). İşitme cihazını aktif olarak kullanmayan 19 işitme engelli katılımcının, işitme cihazı kullanmama gerekçesi Tablo 9.'daki gibidir:

Tablo 9. İşitme Cihazı Kullanmama Gerekçesi

	n	%
“baş ağrısı yapıyor”	6	24
“erken yaşta olmalıydı, geç kaldım”	4	16
“korktum”	4	16
“pahalı”	2	8
“riskli” ve “uğultu yapıyor”	3	12
Toplam	19	76

İşitme engelli bireyler cihaz kullanımına 0-2 yaş aralığında başlamalıdır (Tüfekçioğlu, 2003). Bu yaştan sonra cihaz kullanmaya başlayan işitme engelliler cihazdan gelen seslerin kendilerini korkutması ve baş ağrısı, uğultuya neden olması gibi sebeplerden dolayı cihaz kullanmaktan vazgeçmektedir. Cihaz kullanmama sebeplerinden bir diğeri de cihazların kalitesine göre bedelinin pahalı olmasıdır. İşitme engellilerin ekonomik durumları da göz önünde bulundurulduğunda yeni üretilen işitme cihazlarını alamadıkları ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılar cihaz kullanımının “erken yaşta” olması gerekliliğini geç bir yaşta öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durumu işitme cihazı kullanmak istememelerinin bir diğer sebebi olarak bulgulanmıştır. Erken yaş gerekliliğini bilmemelerinde işitme engellilerin bilgilendirilmemesi ve yönlendirilmemesi en önemli nedendir.

“... cihaz yok ben büyüyünce anladım cihaz kullanmak gerektiğini.”(K. Erkek, 25 yaşında)

“...cihaz kullandım çok başım ağrıdı geri çıkardım. Çocukken takanlar için daha kolay. Ameliyat da istemedim zor oluyor. Risk yok aslında ama alışmak çok zor olduğu için ameliyat olmadı. Küçükken olmak lazım. Büyüyünce cihaz da problem oluyor. Çok uğultular oluyor, sesleri tanıyorsun başın ağrıyor. Benim yaş 52 takınca her sesi duyduğumda bana fazla geliyor.” (M. Erkek, 52 yaşında)

2.2.1.3. Koklearİmplant Operasyonu Olma Durumu

Tablo 10. KoklearİmplantOperasyonu Olma Durumu

	n	%
Var	0	0
Yok	25	100
Toplam	25	100

Katılımcıların hiçbiri Koklearİmplant operasyonuna girmemiştir. Katılımcıların Koklearİmplant operasyonuna olumsuz yaklaşımı ve olmama gerekçesi tablo 11’deki gibidir:

Tablo 11. Koklearİmplant Operasyonu Olmama Gerekçesi

	n	%
“Risk var”, “bana yasak”	12	48
“korkuyorum”, “istemiyorum”	13	52
Toplam	25	100

Koklearİmplant operasyonundan kaçınma gerekçesi olarak katılımcıların %52’si korktuğunu ve operasyonu istemediklerini ifade etmişlerdir.

Koklearİmplant operasyonu sonrasında rehabilitasyon süreci gereklidir. İşitme engelliler,koklearıimplant operasyonu sonrasında hızlı koşmama, spor

aktivitelerinden kaçınma, ani hareketlerden uzak durma gibi önlemlerin alınması gerektiğini bilmektedir. Bir diğer neden ise operasyon sonrası rahat duyup duymayacaklarına ilişkin tedirgin olmalarıdır. İşitme engellilerin bu korku ve tedirginliklerinin nedeni ise yeterli düzeyde bilgilendirilmemeleridir.

2.2.2. Türk İşaret Dili Bilme Durumları

2.2.2.1. Aile Üyelerinin İşaret Dili Bilme Durumu

Tablo 12. Aile Üyelerinin İşaret Dili Bilme Durumu

	İşaret dili biliyor		İşaret dili bilmiyor		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Anne-baba	7	28	18	72	25	100
Eşi ve çocukları	17	68	8	32	25	100

Katılımcıların %72'sinin anne ve babalarının Türk İşaret Dili bilmedikleri, %68'inin eşi ve çocuklarının Türk İşaret Dili bildikleri anlaşılmıştır. Bu durum aile içindeki iletişimin de tam olarak sağlanamaması sonucunu doğurmaktadır. İşitme engellilerin anne ve babalarının işaret dili bilmemeleri, sosyal hayatta da çekingen, içe dönük ve iletişime kapalı bir yaşam sürmelerinde etkili olmaktadır.

2.3. Katılımcıların Sosyal Uyum Sorunları

Bu bölümde araştırmaya katılan işitme engelli bireylere araştırmanın amacına dönük olarak sağlık, eğitim, ekonomik, hukuki ve toplumsal/kültürel alanlarda yaşanan sosyal uyum sorunları ile ilgili sorulara ilişkin bulgular 5 alt başlıkta sunulmuştur. Araştırmaya katılan 25 işitme engelli ile yapılan görüşmelerin her birisi için sosyal uyum sorunlarına ilişkin olarak sorular sorulmuş ve katılımcıların düşünceleri Microsoft Word 2010 ortamında cümleler halinde yazıya aktarılmıştır.

2.3.1. Sağlık

Sağlık alanında yaşanan sosyal uyum sorunlarına ilişkin olarak işitme engelli katılımcılara bu alanda yaşanan sorunlara ilişkin sorular sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar analiz edilmiştir (n=25).

2.3.1.1. Tercih Edilen Sağlık Kuruluşları

Tablo 13. Tercih Edilen Sağlık Kuruluşu

	n	%
“numune hastanesi”, “sigorta hastanesi”	24	96
“aile hekimi”, “sağlık ocağı”	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların bir sağlık sorunu ile karşılaştığında ilk olarak hangi sağlık kuruluşunu tercih ettiğine yönelik olarak %96’sının kamu hastaneleri olduğu saptanmıştır.

2.3.1.2. Sağlık Personeli ile İletişim Kurma Durumu

Tablo 14. Sağlık Personeli İle İletişim Kurma Durumu

	n	%
“İletişim zor”, “zayıf”, “yardımcı birisi sayesinde”, “aktarmalı”	21	84
“İletişim hiç yok”, “sıfır”, “anlaşmıyoruz”	4	16
Toplam	25	100

Sağlık personeli ile iletişim kurabilme durumuna ilişkin olarak katılımcıların %84’ünün iletişim kuramadıklarını ve bir yardımcı ile iletişim kurulduğunu ifade ettikleri saptanmıştır. İşitme engelli bireyler sağlık personeli ile iletişim kurmakta güçlük çekmektedir. Bununla ilgili sağlık personelinin kendilerini anlamadığını, acil servislerde çalışan sağlık personeli ile irtibata geçmekte zorlandıkları ve doktora sağlık sorunlarını ifade etmekte zorlandıkları anlaşılmıştır.

2.3.1.3. Hastaneye Birlikte Gidilen Kişiler

Tablo 15. Hastaneye Birlikte Gittiği Kişilerin Dağılımı

	n	%
“babamla birlikte”, “annemle birlikte”	8	32
“çocuğumla birlikte”	8	32
“eşimle birlikte”	3	12
“kardeşimle”, “yakın akrabamla”, ”arkadaşımla”	5	20
Toplam	24	96

“Hastaneye kiminle birlikte gidiyorsunuz?” sorusuna cevap olarak katılımcıların %32’sinin “babamla birlikte” veya “annemle birlikte” ve %32’sinin “çocuğumla birlikte” ifadelerini kullandıkları saptanmıştır. 1 kişinin ise hastaneye yalnız gittiği saptanmıştır.

İşitme engelli bireylerin bir sağlık sorunu yaşadıklarında aile hekimine gitmeyi tercih etmedikleri, aile hekimini tanımadıkları ve yataklı tedavi kurumu olarak hastaneyi tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca işitme engellilerin sağlık kuruluşlarına yalnız gitmeyi tercih etmedikleri anlaşılmıştır.

“Hasta olduğumda ben tek başına gidince yazıyorum kağıda veriyorum ama anlamıyor. Boğazımı gösteriyorum kağıda da yazıyorum, doktor görüyor ama anlamıyor dediğimi. Bir tane kağıt veriyor gönderiyor. Doktor da rahat anlatamıyor anlamadığı için (...)Çocukla beraber gidiyorum, kızım konuşabiliyor. Ben ona söylüyorum o aktarıyor. O yanımda yoksa ben bocalıyorum zor oluyor. O yüzden birlikte gidiyoruz.” (E. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelliler çoğunlukla hastaneye bir aile üyesi ile birlikte gitmektedir. Başka bir yabancı ile gitmekten utandıkları gerekçesi ile hastaneye anne, baba, eşi veya çocuk ile birlikte gidilmektedir. Hastaneye yakınları ile gitme gerekçeleri ise yalnız olduklarında utanmaları ve çekinmeleridir.

“Hastanedeki görevli kişilerle rahat iletişim kuramıyorum ben utaniyorum genelde. Kağıda yazıp verdiğim zaman anlamıyorlar. Ben daha önce hastaneye hiç

tek başıma gitmedim. Annemle ya da üniversiteye giden kardeşimle beraber gittim şimdiye kadar.” (Ş. Kadın, 23 yaşında)

“Ben çocuklarımla beraber giderim hastaneye. Bazen yengemle bazen kardeşimle beraber gidiyorum. Başkasıyla gittiğim zaman utanıyorum o yüzden beraber gidiyorum.” (F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelli bireylerin sağlık kurumlarında doktorlar ile rahatlıkla iletişime geçemedikleri ve çekindikleri ve utandıkları gerekçesiyle kendilerini rahatlıkla ifade edemedikleri anlaşılmaktadır. İşitme engelli bireyler, sağlık personelinin kendilerini anlamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle yazarak iletişime geçmeyi denemişler ancak bu şekilde de iletişim kuramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum işitme engelli bireylerin aile üyesinin muhtemel terki, vefatı, farklı bir ilde yaşama gibi durumlarda nasıl iletişim kuracakları konusunda kaygılandığı anlaşılmıştır.

“Daha önce gittim üniversite hastanesine doktor beni anlamadı, ben babamla beraber gidiyorum hastaneye. Ama baba öldükten sonra napacağım? Anne baba sürekli benimle olmaz bu yanlış (...) Ben doktora anlatıyorum soru-cevap yapıyoruz doktor beni anlamıyor, benim çocuğum beni anlıyor ama doktor anlamıyor. Tekrar tekrar söylüyorum o zaman anlıyor. Kağıda yazıp da veriyorum, işaret dili onlar bilmiyor o yüzden yapmıyorum.” (A. Kadın, 29 yaşında)

2.3.1.4. Hastanedeki İletişim Sorununa Çözüm Yolu Önerileri

Tablo 16. Hastanedeki İletişim Sorununa Çözüm Yolu Önerileri

	n	%
“tercüman lazım”	23	92
“yardımcı birisi lazım”	2	8
“destek lazım”		
Toplam	25	100

Katılımcıların, hastanelerde iletişim kurma sorununun çözümüne yönelik olarak % 92’sinin tercüman olması gerektiğini ifade ettiği saptanmıştır.

Hastanede görevli bir işaret dili tercümanının olması ve tercümanın gerekli durumlarda işitme engelli hastalarla birlikte doktorun yanında bulunması, hastane içinde gerekli tetkikler ve diğer işlemler yapılırken bir arada olunması gerektiği belirtilmiş ve bunun tüm işitme engelliler için geçerli bir çözüm olduğu vurgusu

saptanmıştır. Ayrıca hastanelerde çalışan bir yakınları (tanıdık, arkadaş, akraba vb.) olması işitme engelli bireyler için bir yardımcı kaynak niteliğindedir.

“...Mesela ben tek başıma gittiğim zaman doktor beni anlamaz. Bazen kağıda yazıyorum. Bazen o benim yazdığımı anlıyor ama onun yazdığını ben hiç anlamıyorum.”(F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelli bireylerin sağlık kurumlarında doktorlarla yazarak iletişim kurmaya çalıştıkları ancak yazarak anlaşmakta da sorun yaşandığı anlaşılmıştır. Doktorun muayenesi sırasında soru-cevap diyaloglarının kurulamadığı, soruların ve cevapların sürekli olarak tekrarlandığı ve bu durumun bir hasta olarak işitme engelli bireyleri olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Yazarak iletişim kurmada bir diğer sorun işitme engelli bireylerin tıbbi terimleri bilmemesi ve kelimelerin temel anlamları dışında kullanıldığında anlamamalarıdır. Yazarak anlaşmada bazı kelimelerin anlatılmak istenen anlamından farklı bir anlamda anlaşıldığı saptanmıştır. Örneğin “şikayet” sözcüğü işitme engelliler tarafından bir konudan rahatsız olduğunu beyan etme olarak algılanırken hekim tarafından hastalık hakkındaki sorun olarak algılanabilmekte ya da tam tersi olabilmektedir.

“...doktora gittiğimde bir yıl önce anlatıyorum ama anlamadı. ‘Boğazda şikayet’ diye yazdım, okuyunca doktor korktu başka şikayet sandı. Arkadaşımı aradı, ben güldüm komik. Tekrar anlattım sonra kardeşimi aradım telefonda ona anlattım, o da doktora anlatınca doktor anladı. Muayene etti. ‘Şikayet’i hata olarak anlamış. Hastalığı anlatırken şikayet diyoruz.”(H. Erkek, 44 yaşında)

“Benim midem ağrıyordu gittim hemşire iğne yapmış ama yanlış iğne yapmış, tekrar tekrar hastaneye gitmek zorunda kaldım. İlaç verdi, 1 hafta sonra tekrar gittim o zaman anladılar yanlış iğneyi. Doktor hastalığı anlamamış yani.”(Z. Erkek, 34 yaşında)

“Ben hamileyken bir gün doktor bana gargara vermiş ama anlatmadı bunu. Gargarayı aldık eczaneden ve yuttum, tükürmem gerektiğini bilmiyordum.” (S. Kadın, 45 yaşında)

İşitme engelli bireylere yanlış tedavi yönteminin uygulanması veya işitme engelli hastanın hangi ilacın nasıl kullanılacağını bilmemesi sonucunda işitme engellilerin sağlık sorunları ile karşılaştığı saptanmıştır. Bunun nedeninin ise

sağlık personeli ile işitme engelliler arasında doğru iletişimin kurulmaması olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.1.5. Hizmet Alınan Sağlık Kuruluşundan Memnuniyet

Tablo 17. Hizmet Alınan Sağlık Kuruluşundan Memnuniyet Durumu

	n	%
“memnun değilim”	16	64
“memnunum”	9	36
Toplam	25	100

Sağlık hizmetinden faydalandığı sağlık kuruluşu hakkında katılımcıların %64 ‘ünün memnun değilim ifadesini kullandığı saptanmıştır (Tablo 17). İşitme engelli bireylerin hastanelerden memnun kalarak ayrılmadıkları, iletişim kurmakta sorunların yaşandığı ve anlaşılamadıkları için uygun tedavi yönteminin uygulanmadığı saptanmıştır.

Sağlık kuruluşlarında aile hekimlerinin işaret dili bilmemesi, işitme engellileri bir diğer sağlık kuruluşu olarak hastanelere yönlendirmektedir. İşitme engelli katılımcıların %96’sı kayıtlı oldukları aile hekiminin işaret dili bilmediği için kendilerine yardımcı olamadığını ifade etmiştir.

“Ben hastaneden ayrılırken memnun olmuyorum, acil serviste tercüman olması lazım. Gece vakti saat 2 de 3’te gittik biz çocuğu götürdük hastaneye sigorta hastanesine yazıyorum kağıda anlamıyor ben kızıyorum bu sefer, ona göster buna göster hiç kimse bizi anlamıyor.”(U. Erkek, 33 yaşında)

Ayrıca hastanelerin acil servis ünitelerine başvuran işitme engelli hastalar, bu ünitelerde bir işaret dili tercümanının haftanın her günü ve saatinde ulaşılabilir olarak hizmet vermesi gerektiği yönünde düşüncesini bildirmiş, sağlık sorununun öncelikli hizmet alanı olduğu görüşünde oldukları anlaşılmıştır.

2.3.2. Eğitim

Eğitim alanında yaşanan sosyal uyum sorunlarına ilişkin olarak işitme engelli katılımcılara bu alanda yaşanan sorunlara ilişkin sorular sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar analiz edilmiştir (n=25).

2.3.2.1. Öğrenim Düzeyleri

Tablo 18. Katılımcıların Öğrenim Düzeyi

	n	%
İlkokul	4	16
Ortaokul	10	40
Lise	5	20
Lise terk	2	8
Üniversite	4	16
Toplam	25	100

İşitme engelli katılımcıların %36'sının ortaokul mezunu olduğu saptanmıştır. 2 işitme engelinin lise eğitimine devam etmeden yarıda bıraktığı anlaşılmıştır (Tablo 18).

“Sınıftaki tek işitme engelli bendim. Dersleri zor öğrendim. Kimse benimle konuşmuyordu. İlk zamanlar 1. Sınıfta okulu hiç sevmiyordum. Sonra yavaş yavaş alıştım, sevdim. Meslek lisesinde ikinci sınıf önemli. Bölüm yapı-tasarım, ressamlık okulu. El ile çizimler yapıyorsun. İşitme engelliye uygun. Ben kendimi orda geliştirdim.” (M. Erkek, 34 yaşında)

Üniversite mezunu olan işitme engelli katılımcıların işitme engelliler okuluna gitmedikleri, bir meslek lisesinden mezun oldukları saptanmış ve üniversitede öğrenim gördükleri programın görsel içerikli ve uygulamalı alanlar olduğu görülmüştür.

“Beni ailem önce şifahiye işitme engelliler okuluna gönderdiler ama duyma oranım iyiydi o yüzden normal okula geçtim sonra. Sesleri az duyuyordum, Orda da sorun yaşadım. Ama meslek lisesine gidince resim bölümü bana hitap ediyordu. Resim öğretmenliği için yetenek sınavına hazırlandım orada.” (M. Kadın, 26 yaşında)

İşitme engelli katılımcıların okula ilk gittikleri döneme dair duygu ve düşünceleri korku ve okula adapte olamama durumuyla ilişkilidir. Okulda çalışan görevlilerin ve öğretmenlerin işaret dili bilmemesi ve öğrencilere karşı sert bir tutum sergilemesi işitme engellilerin okula uyumunda etkili olmuştur.

“Sınıfta bi tek ben vardım işitme engelli olarak, zordu. İşitme engelliler okulu değildi. Ben okuldan korktum kaçtım(...)” (K. Erkek, 30 yaşında)

Sınıfta hiç bir sorun yoktu. Ama öğretmen çok sertti, döverdi. (H. Erkek, 44 yaşında)

İşitme engelliler, yaşadıkları illerde işitme engelliler okulları olmaması nedeniyle ortaokul ve lise öğrenimlerini ailelerinden uzakta başka bir şehirde görmek durumunda kalmışlardır. Bu durum kaldıkları yurtlarda birçok sorunla karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu sorunların başında yaşadıkları öğrenci yurtlarında müdür tarafından birçok sorumluluk verilmesi gelmektedir.

“Ben ders çalışmam gerekirken çok hastalandım. Okula gittim, öğretmenle tanıştım. Öğretmen sürekli emir veriyor, hep emir... Okul dört katlıydı, sınavlara hiç çalışmadım. Üzüldüm sinirlendim. Haftada 1 gün Pazar günleri temizlik yapın dediler. Okulun müdürü istedi. Biz kızlar nöbet yaptık. Birer hafta değişimle nöbet tuttuk. Haftasonu nöbet tuttuk. Bu yasak öğrencilere temizlik nöbeti yaptırdı. Ben bulaşık yıkıyordum bütün okulun öğrencilerinin yemek yediği yerde bulaşık yıkadım.” (F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelliler öğrenciyken okul müdürü veya öğretmenleri tarafından fiziksel şiddete uğramış veya tanık olmuştur.

“Öğretmenin öğrencilere yaklaşımı kötüydü, kızgındı. Öğretmen sınıfa girdi, yazdı ben bilmiyorum dediğim zaman kulağımı tutup kıvırıyordu. Niye var bu?” (Z. Erkek, 34 yaşında)

“Ben okula gittiğimde çok korkmuştum kaçmıştım. Okula dönünce de öğretmen dövmüştü. Annem-babam beni çağırmıştı. Yaramazlık vardı küçükken tabi. Sonra büyüdükçe ben izin alıp gidiyordum. Alıştım.” (İ. Erkek, 44 yaşında)

Okula gittikleri ilk gün işitme engelli katılımcılar çok korktuklarını, ağladıklarını ve okuldan kaçtıklarını ifade etmiştir. İlkokulda öğretmenlerin kızgın olması, öğrencilerin anlamamasından yakınması ve şiddete başvurması sonucunda okula gitme konusunda olumsuz bir durum yaşandığı anlaşılmıştır.

2.3.2.2. İlkokul ve Lisedeki çalışanların İşaret Dili Bilme Durumu

Tablo 19. İlkokul ve Lisedeki Öğretmenlerin İşaret Dili Bilme Durumu

	n	%
“Öğretmen işaret dili bilmiyordu”	23	92
“Öğretmeni anlamıyorduk”	1	4
“Öğretmenimiz işaret dili biliyordu”	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların %92’si ilkokul ve lisedeki öğretmenlerinin ve diğer çalışan personellerin işaret dili bilmediğini ifade etmiştir. Bu durum işitme engellilerin okulda aldıkları eğitimin de verimsiz olmasındaki en büyük etkidir. İşaret dili bilmeyen öğretmenlerin işitme engelli öğrencilere Türkçe, Matematik, Fen bilimleri, Sosyal bilimler derslerinde ne kadar öğretici olduğu da ortaya çıkmaktadır. İşitme engelliler öğretmen ile iletişim sorunları yaşamakta ve derslerin birçoğunun boş geçtiğini aktarmaktadır.

Burada işitme engelliler okullarında çalışan öğretmenlerin işaret dili eğitimi almamaları bir diğer nedendir. İşitme engelliler okullarında çalışan öğretmenlerin tümü işitme engelliler öğretmenliği programı mezunu olarak çalışmamaktadır. Dolayısıyla işaret dili eğitimlerinden uzak ve işitme engellilerle anlaşma sorunu yaşamaktadır.

Okulda diğer olumsuz tecrübelerin yanında öğretmenlerle yaşanan iletişim sorunları işitme engellilerin günlük yaşamlarında sosyal uyum sağlamalarında negatif etkidir. Çocuklukta yaşanan anlaşılmama süreci, işitme engellilerin tüm hayatına sirayet etmiş ve okula ilişkin olumsuz düşüncelere sahip olmalarına neden olmuştur.

2.3.2.3. Okula Gitme Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 20. Okula Gitme Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

	İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kadın	1	4	5	20	3	12	2	8	11	44
Erkek	3	12	5	20	4	16	2	8	14	56
Toplam	4	16	10	40	7	28	4	16	25	100

Kadın işitme engellilerin % 12'sinin lise öğrenimi gördüğü saptanmıştır. Kadın katılımcıların %60'ının Sivas ilinde işitme engelliler lisesinin olmaması gerekçesini ifade ettikleri saptanmıştır (Tablo 21).

2.3.2.4. Kadın İşitme Engellilerin Liseye Gitmeme Gerekçeleri

Tablo 21. Kadın İşitme Engellilerin Liseye Gitmeme Gerekçeleri

	n	%
“Sivas'ta lise yoktu.”	15	60
“Babam göndermedi.”	10	40
Toplam	25	100

Katılımcıların %60'ının lise eğitimine devam etmemelerinin nedeni olarak yaşanan ilde işitme engelliler lisesinin olmaması ifade ettiği saptanmıştır. %40'ı ise liseye gitmemelerinin nedeni olarak ailesinin izin vermemesini gerekçe olarak göstermiştir. Bu durum toplumsal cinsiyet kavramı ile yakın ilişkilidir. Kız çocuklarının uzakta bir okulda eğitim görme durumu, onları dezavantajlı bir konuma düşürmektedir. Bununla birlikte işitme engelli olması da kadın işitme engellilerin aileden uzakta eğitim gömesinin önünde engeldir.

Lise eğitimine devam etmeyen kadın işitme engellilerin memur olmaları da mümkün değildir. Bu durum onları ev işi işlere yöneltmiş ve topluma katılımında arka planda kalmalarında etkili olmuştur. Kadın işitme engellilerin eğitim düzeyinin düşük olması, onları eşlerine bağımlı kılmaya devam eden bir faktördür. Aynı zamanda hem ekonomik olarak bağımlı olmaları sosyal

ortamlardan uzak kalmaları nedeniyle sosyal uyumlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

2.3.2.5. İşaret Dili Öğrenme Yolu

Tablo 22. İşaret Dilini Öğrenme Yolu

	n	%
“işitme engellilerden”, “arkadaşımdan” , “sınıf arkadaşlarımdan”	22	88
“Öğretmenimden öğrendim”	3	12
Toplam	25	100

İşaret dilini öğrenme yoluna ilişkin olarak katılımcıların %88’inin işaret dilini başka işitme engellilerden, arkadaşlarından veya sınıf arkadaşlarından öğrendiklerini ifade ettikleri saptanmıştır (Tablo 21).

Katılımcıların gittikleri ilkokul, ortaokul ve lisede ders veren öğretmenlerin işaret dili bilmedikleri anlaşılmıştır. Bundan dolayı işitme engelliler, okuldaki sınıf arkadaşlarından ve birbirlerinden işaret dilini öğrenmişlerdir. İşaret dilini öğrenirken işitme engellilerin sürekli birbirlerini izledikleri, mimik ve el hareketlerinin hangi anlama geldiklerini gözlemleyerek bu dili öğrendikleri saptanmıştır.

“Lisedeki öğretmen hiç işaret dili bilmiyordu. Sıfır yani. Arkadaşlar biliyor tabi. Okuma yazma biliyorum ben. İşaret dili ben ilkokuldaki arkadaşlardan bakarak öğrendim konuştuk öğrendim.” (F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelli katılımcıların öğrenim gördükleri okullarda öğretmenlerin işaret dili bilmemesinden kaynaklı olarak okuma-yazma öğrenmekte ve dersleri anlamakta güçlük çektikleri anlaşılmış; dolayısıyla bu sorun sınavlarda da sorunların yaşanmasına etki etmiştir. Okuldaki sınavların yanında Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS)’de işitme engelli bireylerin sınav sorularını anlamadığı ve sınavlardan yeterli puanı alamadıkları anlaşılmıştır.

“E-KPSS’ye gittim(...)Sınavda işaret dili yok, ben anlamadım. Öğretmenin kitapçıkta yazanı anlatması lazım. Sınavda okuyup yazabilmemiz için işaret diliyle anlatması lazım öğretmen. Ama bilmiyorlar.” (A. Erkek, 24 yaşında)

“Sınavlar da çok zordu lisedekiler. Ben yapamıyordum matematik zor evet. Türkçe de zor. Din dersi vardı zordu. Ben mezun olunca rahatladım. E-KPSS’yi bilmiyorum. Sınavları hiç yapamıyordum. Öğretmen yardımcı olmuyordu yasak ben kopya ile geçtim hep, başka türlü geçemezsin.” (H. Kadın, 25 yaşında)

E-KPSS sınavında bütün engel türlerine sahip öğrencilerin bir arada aynı sınava tabi tutulması nedeniyle işitme engelliler sınav içeriğini ve sorularını anlamakta zorlanmakta, gözetmene soru sormaları gerektiğinde soramamaktadır. E-KPSS sınavlarındaki görevli gözetmenlerin işaret dili bilmediği için öğrencinin sorduğu sorulara cevap veremediği ve bu durumun işitme engellinin sınav başarısını doğrudan etkileyen bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

“Teorik uzun uzun cümleler var. Siz not alıyorsunuzdur öğretmenden dinlerken ama ben not alamıyorum mesela onun sıkıntısını yaşadım. Bana seslenenleri de ilk başta duymuyordum da sonradan duymaya başladım, cihazı ben üniversitenin tam ortasında değiştirdim sonra arkadaki sesleri de duymaya başladım.” (M. Kadın, 26 yaşında)

Cihaz kullanan işitme engellilerin okul ortamında sözel dersleri dinlemekte zorlandıkları, bu konuda üniversite amfi sınıflarında uyum sağlamakta güçlük çektiği ancak cihaz değişikliği ile bu sorunu çözebildikleri anlaşılmaktadır.

2.3.2.6. Okuma-Yazma Bilme Durumu

Tablo 23. Katılımcıların Okuma-Yazma Bilme Durumu

	n	%
“Biliyorum”, “okuma var”	4	16
“cümle kurabiliyorum”		
“Biliyorum ama az”, “okuma-yazma zayıf”, “cümle kuramıyorum”	21	84
Toplam	25	100

Katılımcılar okuma-yazma bilme durumuna ilişkin olarak %84’ünün okuma-yazma az bildiğini, tam bir cümle kurmayı bilmediğini, sadece kelimeleri söyleyebildiği saptanmıştır (Tablo 23).

İşitme engelli katılımcılar cümleleri devrik ve kelime ekleri olmadan söylemekte ve yazıya da bu şekilde yazmaktadır. Bunun sebebi olarak ilkokul ve ortaokuldaki Türkçe derslerinin genel olarak boş geçmesi, Türkçe öğretmenlerinin işaret dili ile öğretmemesi ve işitme engellilerin anne ve babalarının işaret dili bilmemesi gösterilmektedir. İşitme engelli bireylerin işiten bireylerle iletişim kurmakta güçlük çekmeleri ve alınan eğitim göz önünde bulundurulduğunda Türkçe'ye yeni giren kelimeleri bilmemekte ve anlamamakta oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle işitme engelli bireyler birçok yazıyı okurken anlamakta zorlanmaktadır. Bu da onları yazarak anlaşmaktan çok işaret dili ile iletişime yönlendirmektedir.

2.3.3. Ekonomik

Ekonomik alanda yaşanan sosyal uyum sorunlarına ilişkin olarak işitme engelli bireylere bu alanda yaşanan sorunlara ilişkin sorular sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar analiz edilmiştir (n=25).

2.3.3.1. İş Statüleri

Tablo 24. Katılımcıların İş Statüleri Dağılımı

	n	%
Memur	2	8
İşçi	10	40
Emekli	5	20
İşsiz	8	32
Toplam	25	100

Araştırmaya katılan işitme engellilerin %40'ı işçi olarak çalışmaktayken %32'si herhangi bir iş kolunda çalışmamaktadır (Tablo 23). Araştırmaya katılan katılımcılarla yapılan görüşmelerde işçi olarak çalışanların “tamir işi” ve “temizlik” kolunda çalıştıkları saptanmıştır. Memur olarak çalışan sayısı oldukça azdır (2/ n=25). Bunun sebebi olarak işitme engellilerin E-KPSS'ye girmemeleri ve sınava giren işitme engellilerin sınavdan düşük puan almaları gösterilmektedir.

İşitme engelli katılımcılar aldıkları maaşın ve gelir durumlarının “asgari düzeyde” olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların gelir durumlarına ilişkin olarak memnun oldukları görülmüştür. Katılımcıların tümü gelire ilişkin memnuniyetini “Allah’a şükür”, “çok şükür” ve “sorun yok” ifadeleri ile belirtmişlerdir.

2.3.3.2. Kira Ödeme Durumu

Tablo 25. Katılımcıların Kira Ödeme Durumu

	n	%
“Ev babamdan kaldı”, “kendi evim”, “kira ödemiyorum”	20	80
“kira ödüyorum”, “kiracıyım”	5	20
Toplam	25	100

Katılımcıların %80’inin “Ev babamdan kaldı”, “kendi evim” ifadelerini kullandıkları ve yaşadıkları ev için kira bedeli ödemediği saptanmıştır (Tablo 25).

Gelir getiren bir işte çalışan işitme engellilerin çalıştıkları kuruluştaki birçok sorunla karşılaştıkları bulgulanmıştır. Bunlar işverenin tutum ve davranışı, çalıştığı kurumda yapılan işten kaynaklı sorunlar ve çalışma arkadaşları ile ilgili sorunlardır. İşitme engelli bireyler işveren ile iletişim kurmakta zorlanmış ve hatta sosyal sigorta hakkında faydalanamadığı anlaşılmıştır.

“Önceden çalıştığım yerde de patron çok kötü birisiydi. Sigorta yapmıyormuş sonradan anladık bunu. 6 ay önce yorucu bir işte çalıştım ben. İşitme engelli tek kişiydim ve maaş ödeme zor oluyordu. Sonra bıraktım zaten. Kız yurdunda çalışmaya başladım. Patron nöbet tut diyordu. Zordu, ben kendi isteğimle işi bıraktım. Önceki bıraktığım işte de ben istemiştim. Ama evde üzüliyordum yani sıkılıyordum. Kızlar da zor, kötülerdi. Ben korktum. Yardımcı kimse yoktu yanımda. Ben annemin babamın yanına gittiğimde boşver para kazanman lazım dediler, üzülme diye teselli ettiler ama geri gittim oraya. Korkunç bir yer. Ben kendim bıraktım çalışmayı. 2 ay-3 ay çalışıp bıraktım. Sigorta yapmaya mecbur. Biz bilgisayardan baktık kimlikle sigorta görünmüyordu. Üzüldüm tabi.. Sabrediyoruz.”
(B. Kadın, 45 yaşında)

İşitme engelli katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerde, çalışan işitme engelli bireylerin işveren ile iletişim kuramadıkları ve dezavantajlı olma durumunun işveren tarafından bir fırsat olarak görülebildiği anlaşılmıştır. İşitme

engelli çalışanların, işveren tarafından hakkı yendiğinde bunu fark etmesinin zaman aldığı ve haklarına ulaşabilmek ve savunabilmek için bir hak arayışına başvurmadığı görülmüştür.

2.3.3.3. Çalışma Arkadaşlarının İşaret Dili Bilme Durumu

Tablo 26. Katılımcıların Çalışma Arkadaşlarının İşaret Dili Bilme Durumu

	n	%
“iletişim yok” , “el kol hareketleri ile anlıyorum”, “işaret dili bilmiyorlar”	16	64
“anlaşıyoruz”, “çalışma arkadaşlarım da işitme engelli”	9	36
Toplam	25	100

Katılımcıların çalışma arkadaşlarının işaret dili bilme durumuna ilişkin olarak %64 ‘ünün “iletişim yok” , “el kol hareketleri ile anlıyorum”, “işaret dili bilmiyorlar” ifadeleri ile çalışma arkadaşlarıyla işaret dili ile iletişim kuramadıkları saptanmıştır.

Katılımcıların çalışma arkadaşlarının işaret dili bilmediği ve işitme engelli çalışanlarla kurulan iletişimin kısıtlı olduğu saptanmıştır.Çalıştıkları işyerinde işitme engelli katılımcıların kendileri dışında işaret dili bilen başka kimsenin olmadığı anlaşılmıştır. Bu da işitme engellilerin her ne kadar iş yaşamında var olsalar da sosyal olarak uyum sağlayamadıklarını göstermektedir.

“Eğitimle ilgili iş kazası eğitimleri işitme engellilere yönelik yok, işaret diliyle hizmet içi eğitim yok. Ben daha önce iş kazası geçirdim elime ağır bir malzeme düştü ama önemli değil.” (U. Erkek, 33 yaşında)

İşitme engelli katılımcıların çalıştıkları iş yerinde iş kazasına yönelik olarak verilen hizmet içi eğitimlere katılamadıkları için faydalanamadıkları saptanmıştır. Yapılan hizmet içi eğitimler işaret dilinde olmadığından işitme engellilerin dışında gerçekleşmektedir. Bu durum da işitme engelli çalışanların iş kazası yaşamalarına kapı aralayabilmektedir.

İşitme engelli katılımcıların alışveriş yaparken satıcı ile iletişim kurmakta zorlandıkları, satıcının tepkisinden çekindikleri ve utandıkları anlaşılmıştır.

“Alışveriş yaparken eh biraz anlıyorlar. Ben pazara gittim domates istiyorum 1 kilo diye elimle gösteriyorum bakıyor anlamıyor. Ben utanıyorum eve dönüyorum. Biraz zor. anlamıyorlar işaret dili bilen yok. Sıkılıyorum biraz ama rahatım. Benim dediğimi de anlamayınca karşıdaki pazarcı da sinirleniyor ben korkuyorum.” (Ş. Kadın, 23 yaşında)

“Alışveriş yaparken elimle gösteriyorum ve mimik önemli. Yüzümle söylüyorum. Dudaklarla söylemek lazım. Mesela kasaba gidince bir kilo et dediğimde sesi çıkarmaya çalışıyorum, öyle anlıyor. Ama bir gün LCW’da gömlek kumaşının ne olduğunu görevliye sordum. Anlamadı deli zannetti. Sonra etiketinde yazıyormuş yün mü pamuk mu diye.” (H. Erkek, 44 yaşında)

Satıcı ile iletişim kurarken kullanılan yüz ifadesi ve mimikler işitme engelliler için önemli bir iletişim unsurudur. Alışveriş yaparken işitme engellilerin almak istedikleri malı ve miktarını elleri ile gösterdikleri ve yüz ifadelerinin belirleyici olduğu anlaşılmıştır. Alışveriş yaparken utanma, karşısındakine tekrar tekrar anlatmaya çalışmaktan sıkılma ve satıcının kızgın tepkileri ile karşılaştıkları anlaşılmıştır. Bu durum işitme engellileri bu alandan uzaklaştırmakta ve bir başkasına olan ihtiyacı hissettirmektedir. Bu da işitme engellileri bu ortamlarda bağımlı olmalarına neden olmaktadır.

“Alışveriş yaparken falan çok zorlanmıyorum ama anonsları duymuyorum yani hiçbir kelimesini duymuyorum. Nerde olursa olsun ben yüzüne bakarak dudaklarına bakarak anlıyorum.” (M. Kadın, 26 yaşında)

Cihaz kullanan işitme engellilerin kalabalık alışveriş merkezlerinde ve anons yapılan tüm ortamlarda sesleri tam olarak algılamakta zorlandıkları ve anonsları anlamadıkları anlaşılmıştır. Burada hem alışveriş merkezlerinin ses sisteminin işitme engellilere göre yapılandırılmadığı hem de işitme engellilerin kullandığı işitme cihazlarının kalitesi ile ilgilidir.

2.3.3.4. Alışverişe Birlikte Gidilen Kişiler

Tablo 27. Alışverişe Birlikte Gittiği Kişilere İlişkin Bulgular

	n	%
“eşimle beraber gidiyorum.”	8	32
“Çocuğumla beraber gittiğimde anlıyorum”	11	44
“yakınımda bir abla var ona söylüyorum”	2	8
“Yalnız gidiyorum”	4	16
Toplam	25	100

Tablo 27.’ye göre işitme engelli katılımcıların %44’ü alışverişe çocuğu ile birlikte gittiğini ifade ederken %4’ü yalnız gittiğini ifade etmiştir (n=25).

“Alışveriş yaparken bazen dükkana giriyorum onlar konuşuyor ben anlamıyorum. Ben soruyorum fiyat? Anlamıyor o da kağıda yazıyor. Bazen de beni yabancı sanıyorlar. Başka ülkeden geldiğimi sanmış. Konuşmam farklı olduğu için. Ben konuşuyorum o anlamıyorum diyor. Ben çok sinirleniyorum böyle olunca. Çocuğumla beraber gittiğimde anlıyorum o zaman da üzülüyorum.” (F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelli bireylerin ev dışı ortamda kendilerini anlamayan veya yanlış anlayan kişilerle karşılaştıklarında bu duruma sinirlendikleri ve üzüldükleri anlaşılmıştır. İşaret dili bilmeyen kişilerle iletişim kurmanın işitme engelli bireyler için sosyal anlamda zor ve yorucu olduğu görülmüştür.

2.3.4. Hukuki

Adli ve hukuki alanda yaşanan sosyal uyum sorunlarına ilişkin olarak işitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerde bu alandaki sorunlara ilişkin sorular sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar analiz edilmiştir (n=25).

2.3.4.1. Sahip Olunan Hakları Bilme Durumu

Tablo 28. Bir Engelli Olarak Sahip Oldukları Hakları Bilme Durumu

	n	%
“evet haklar var biliyorum”, “biliyorum ama az”, “engelli haklarını biliyorum”	18	72
“var ama bilmiyorum”, “engelli haklarını bilmiyorum, faydalanmıyorum”	7	28
Toplam	25	100

İşitme engelli katılımcıların, engelli haklarını bilme durumuna ilişkin olarak %72 ‘sinin “evet haklar var biliyorum”, “biliyorum ama az”, “engelli haklarını biliyorum” ifadelerini kullandıkları saptanmıştır (tablo 27).

İşitme engelli bireylerin engelli haklarına ilişkin büyük ölçüde farkındalıklarının olduğu ancak bu haklardan nasıl faydalandıklarını bilemedikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların tümünün engelli kimlik kartı olduğu saptanmıştır. Engelli kimlik kartı ile “toplu taşıma araçlarında”, “elektrik, su, doğalgaz faturalarında indirimli ödemede”, “trafikte” kullandıkları saptanmıştır.

“Otobüse bindiğim zaman şoförler ters ters bakıyor, para istiyor. Engelli kimlik kartı gösteriyorum bakıyor resim var ama arkamdan bağıyor el kol yapıyor, ben boşver diyorum.” (S. Erkek, 24 yaşında)

“Engellilerin hakları yok aslında. Engelli kimlik kartı var evet ama otobüste şoför para istiyor. Araba park yeri özel olması lazım ama başkaları park ediyor. Engellinin otobüse binmesi bedava ama o adam kızıyor. Bakıyor karta el kol yapıyor kızgın. Belediye bedava olsun diyor onlar niye kızıyor? Otobüs sisteminin sahiplerinin değişmesi lazım. Hep kavga tartışma var. Zor engelli için.” (Z. Erkek, 34 yaşında)

İşitme engelli bireyler toplu taşıma araçlarına bindiklerinde belirlenen ücreti vermek yerine engelli kimlik kartını göstermek durumundadır. Ancak kimliği gösterse de otobüs şoförlerinin olumsuz davranışlarına maruz kaldıkları ve kendilerinin engelli olduğunu anlatmak durumunda kaldıkları anlaşılmıştır.

“Adliyeye gittim boşanmak için mahkeme oldu. Hakim bir şey soruyor ben anlamıyorum. 10 yıl önce ayrıldım ben. Orada tercümanın olması lazım çok gerekli. Ne onlar beni anladı ne ben onları anladım.” (R. Erkek, 34 yaşında)

Katılımcıların %64’ünün daha önce adli bir vakada yer aldığı ve mahkemeye gittiği saptanmıştır. Adli kuruluşta çalışan hiçbir personel ile iletişime geçemedikleri ve mahkeme sonucunda hakimin verdiği karar ve neticenin ne olduğunu anlamadıkları anlaşılmıştır. Adli vakalarda mahkemelerde yeminli tercümanların görev alabilmesi mümkündür. Ancak işitme engelliler yeminli tercümanların dediklerini anlamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Mahkemeye gittim hakim sordu ben anlamadım zor, tercüman Mustafa var ya boşanma için o gelmişti hakim kabul etmiyor ben tanıyorum. Mahkemeye ben sordum avukatla beraber hakime sordum. Faruk var başka işitme engellilere yardım eden var ben anlamadım Faruk’un

dediklerini. Mustafa geldi, ben anlamıyorum Mustafa anlıyor ama o da az. Benim akrabam Mustafa. Tercüman olması lazım Mustafa da yakın olduğu için kabul etmediler. Anlamak çok zor. Yeminli tercüman istiyorlar ama var mı ben bilmiyorum yok.” (A. Kadın, 29 yaşında)

Adliyede çalışan personellerin işaret dili bilmemesinin işitme engellilerin iletişim kurmalarını olumsuz yönde etkilediği anlaşılmıştır. Adli kurumlarda yeminli tercümanın çalışması durumunda işitme engellilerin yeminli tercümanların kullandığı dili anlamadıkları görülmüştür.

2.3.4.2. Emniyet Personeli ile İletişim Kurma Durumu

Tablo 29. Katılımcıların Emniyet Çalışanlarıyla İletişim Kurma Durumu

	n	%
“polisle iletişim yok”, “polis anlamıyor”, “sadece el-kol hareketi var”	7	28
“yazarak anlaşıyoruz”, “polis anlıyor” “işaret dili bilen var”	5	20
“polisle daha önce karşılaşmadım” “emniyete hiç gitmedim”	13	52
Toplam	25	100

İşitme engelli katılımcılar emniyet personeli ile iletişim kurma durumuna ilişkin olarak %52’sinin “daha önce polisle karşılaşmadım”, “emniyete hiç gitmedim” ifadelerinin kullanıldığı saptanmıştır (Tablo 29).

İşitme engelli bireylerin polis ve adli personellerle iletişime geçemedikleri, adliye ve emniyet gibi kurumlarda çalışan görevlilerin işaret dili bilmemesi durumunda onlarla anlaşamadıkları saptanmıştır.

“Polisler anlamadığımız için sinirleniyor, bağıyor yani kızgın. Elimle gösteriyorum duymadığımı. Adli personelle de polisle de iletişim kuramıyoruz, bazen ifade vermek için gidiyoruz. Yazınca da onlar anlamıyor. Polislerin işaret dili bilmesi lazım.” (H. Erkek, 44 yaşında)

İşitme engelli bireyler, polislerin verdiği cezaların nedenini anlamadıkları ve sorduklarında iletişim kuramadıkları anlaşılmıştır. Ayrıca polislerin işitme engellilerin duymadığını anlaması üzerine kızma, sinirlenme, bağırma gibi

tepkiler vermesi, işitme engellileri duygusal anlamda olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.

2.3.5. Toplumsal ve Kültürel

Toplumsal ve kültürel alanda yaşanan sosyal uyum sorunlarına ilişkin olarak 25 işitme engelli birey ile yapılan görüşmelerde bu alandaki sorunlara ilişkin sorular sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar analiz edilmiştir.

2.3.5.1. Sosyal Faaliyetlere Katılım

Tablo 30. Katılımcıların Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumu

	n	%
“katılıyorum”, “bazen katılıyorum”	14	56
“katılmıyorum”	11	44
Toplam	25	100

Bir sosyal faaliyete katılma durumuna ilişkin olarak işitme engelli katılımcıların %56’sının sosyal faaliyetlere katıldıkları saptanmıştır (tablo 30).

İşitme engellilerin sosyal faaliyetleri yine işitme engellilerle birlikte gerçekleşmektedir. İşitme engelliler spor kulübüne üye olan katılımcılar düzenli olarak işitme engelliler futbol maçlarına gittiği veya maçlarda aktif olarak oynadıkları saptanmıştır. Ayrıca işitme engellilerin kendi aralarında 3G teknolojisi ile iletişime geçtikleri anlaşılmıştır.

2.3.5.2. İşiten Bireylerle Ortak Sosyal Faaliyetlere Katılım

Tablo 31. İşitebilen/Konuşabilen Bireylerle Ortak Sosyal Faaliyetlere Katılım

	n	%
“hiç bulunmadım”, “ortak faaliyet yok”	12	48
“komşularımızla var”, “çay içme yerleri ortak”, “işaret dili eğitiminde karşılaşıyorum”	13	52
Toplam	25	100

İşitebilen ve konuşabilen kişilerle ortak faaliyete katılım durumuna ilişkin olarak katılımcıların %48’inin “hiç bulunmadım”, “ortak faaliyet yok” ifadelerini

kullanırken %52'sinin "komşularımızla var", "çay içme yerleri ortak", "işaret dili eğitiminde karşılaşıyorum" ifadelerini kullandığı saptanmıştır (Tablo 31).

İşitme engelli bireylerin Sivas ilinde işiten ve konuşabilen bireylerle karşılaştıkları ortak alanlar Sivas Belediyesi'nin düzenlediği işaret dili eğitimleri, komşu toplantıları ve akrabalarla bir araya geldikleri ortamlardan oluşmaktadır.

2.3.5.3. Sosyal Faaliyetlere Katılma Yolları

Tablo 32. Sosyal Faaliyetlere Katılım Yolları

	n	%
"Spor kulübünde toplanıyoruz"	7	28
"kuran kursunda bir aradayız"	9	36
"3G ile görüşüyoruz"	4	16
"akrabalarla, komşularla oturuyoruz"	5	20
Toplam	25	100

İşitme engelli katılımcıların bir araya geldikleri ortamlar, işitme engelliler spor kulübü, işitme engellilere yönelik kuran kursları ve görüntülü konuşma aracılığıyla gerçekleşmektedir. Katılımcıların %36'sının kuran kursunda bir araya geldikleri saptanmıştır (tablo 32).

"Komşular iyi ama yaşları benden büyük yaşlılar. O yüzden birbirimizi az görüyoruz. Birbirimize gidip gelme yok. Gittiğimiz zaman öylece oturuyoruz, konuşma olmuyor. Beni anlamıyorlar, ben de onları anlamıyorum. Zor oluyor. İşaret dili bilmiyorlar. Ben de duymadığım için anlamak zor." (E. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engellilerin komşuları ile iletişimlerinin oldukça kısıtlı olduğu ve "merhaba" dan ötesinde iletişim kurulamadığı anlaşılmıştır.

2.3.5.4. Televizyon Programlarını İzleme

Tablo 33. Katılımcıların Televizyon Programlarını İzleme Durumu

	n	%
“izlemiyorum çünkü anlamıyorum”, “sadece bakıyorum anlamıyorum” “hiç izlemiyorum”	15	60
“izliyorum, oğlum/ bana anlatıyor”, “sadece maçlara bakıyorum”, “her gün izliyorum”	10	40
Toplam	25	100

Televizyon izlerken bir şey anlamadıklarını, bu nedenle TV programlarında tercüman olması gerektiği düşünülmektedir. Televizyonda sadece haberleri ve futbol maçlarını seyrettikleri anlaşılabilir, diğer programları anlamadıkları ve anlamak için işiten aile üyelerinden yardım aldıkları bulgulanmıştır.

Ayrıca katılımcıların %96'sının televizyondaki birçok program için alt yazı olması veya işaret dili tercümanı olmasını istedikleri anlaşılabilir.

İşitme engelli katılımcıların %56'sı etkileşimde buldukları kişilerden aldıkları tepkilere ilişkin olarak “deli” yaftasına maruz kaldıkları ve işaret dilinin bilinmemesinden kaynaklı olarak zihinsel engelli olarak karşılandıkları anlaşılabilir.

“Yabancı kişiler gördüğü zaman deli falan diyen oldu. Olur mu ayıp.. bakıyor soruyor ne diyor diyor sonra ben işitme engelliyim diyorum çok şaşırıyor. Ne yapıyor bunlar el kol diyorlar. Ben işaret dili diyince de anlamıyorlar, deli diyorlar. Bu olmaz çok ayıp. İşitme engellide o başka bu başka konuşur, anlamıyorlar bunu. Engelliler benim kardeşim hepsi aynı. İşitme engelliler çok üzülüyor, Allah yardım etsin.” (A. Kadın, 29 yaşında)

İşitme engellilerin toplumsal yaşamda deli yaftasına uğramaları işitme engelliler tarafından ayıp bir davranış olarak nitelendirilmektedir. İşaret dilinin toplumun geniş kesimi tarafından bir dil olarak bilinmemesi, işitme engellilerin yanlış anlaşılmasına neden olabilmektedir. Buna bağlı olarak gerçekleşen bir diğer sorun, işitme engellilerle karşılaşan insanların acıma duygusunu

yansıtma larıdır ki bu durum işitme engellileri duygusal anlamda incitmektedir. Ayrıca işaret dili bilmeyen kişilerin meraklı bakışlarından dolayı işitme engelliler utandıklarını belirtmişlerdir.

“Yolda 3G görüşme yaparken de telefonuma bakan oluyor meraklılar. Ama sorun olmuyor bu. Ben utaniyorum kapatıp gidiyorum hemen. Evin içinde rahatım ama dışarıda utaniyorum 3G yaparken.” (Ş. Kadın, 23 yaşında)

İşitme engellilerin kamusal alanlarda diğer insanların meraklı bakışlarıyla karşılaştıkları anlardan birisi telefonda görüntülü konuşma yaptıkları anlardır. Telefonda görüntülü konuşurken işaret dili ile konuşan işitme engellilerin bu bakışlar üzerine utandıkları ve çekindikleri anlaşılmıştır. Cihaz kullandığı halde işitmekte zorlanan bir işitme engellinin konuşan bir bireyle ilk karşılaştığında duymadığını ifade etmekten kaçındığı görülmüştür.

“İlk kez tanıştığım kişilerle konuştuktan sonra işitme engelli olduğumu söyleyince çok şaşırıyorlar, ama başta söyleyince pek umursamıyorlar. Onu ilk başta belli etmemek gerekiyor. Eğer iletişim kurabilecek seviyedeysen belli etmemen gerekiyor çünkü insanların da işitme engelliye o zaman ben uğraşamam deyip kestirip attıkları oluyor, o yüzden belli etmemek lazım.” (M. Kadın, 26 yaşında)

Konuşabilen ve cihaz kullanabilen işitme engellilerin bir başkası ile iletişime geçtiğinde ilk olarak işitme engelli olduğunu söylemesi, karşısındaki kişinin umursamamasına neden olabilmektedir. Bu durumun onların işitme engelli olduklarını ifade etmemek gerektiği düşüncesine yönlendirdiği bulgulanmıştır.

İşitme engelli katılımcıların engelli olmaya ilişkin düşüncelerine bakıldığında katılımcıların %96’sı bunun bir kader olduğu düşüncesine sahiptir ve engelli olma durumunu kabullendiklerini “alıştım” ifadesi ile belirtmişlerdir.

2.3.5.5. Toplumun Kendilerine Bakışıyla İlgili Görüşleri

Tablo 34. Toplumun Engellilere Bakışına İlişkin Katılımcıların İfadeleri

	n	%
“zayıf”, “yetersiz”, “kimse yardımcı olmuyor”	21	84
“iyi”	4	16
Toplam	25	100

Katılımcıların toplumun engellilere karşı tutumuna ilişkin düşünceleri %84 ile zayıf ve yetersiz olduğu yönündedir. İşaret dilinin toplum tarafından bilinirliğinin yaygın olmadığı ve işitme engellilerin kamusal alanlarda anlaşılmadığını ifade ettikleri saptanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

3.1. Sonuç

İşitme engellilere yönelik olarak yapılan bu araştırmada amaç, işitme engelli bireylerin çeşitli alanlarda yaşadıkları sosyal uyum sorunlarının Sivas özelinde betimlenmesidir. Çalışmanın ilk kısmında da belirtildiği gibi işitme engelli bireylerin yaşadıkları birçok sorun, onların topluma uyum sağlamasında etkili olmaktadır. Ancak hizmet alanlarında yaşanan sorunların kamusal boyutuyla ilgili kısıtlı sayıda bulguya rastlanmaktadır. Diğer yandan Türkiye’de yapılan araştırmalar tam anlamıyla işitme engelli ile sağır ayrımının yapılamadığını göstermiştir. Sağır olarak nitelendirilen bireylerin işitme engelli sayısına dahil edilmemesi sonucu Türkiye’deki işitme engelli sayısının görünenden oldukça fazla olduğu öngörülmekte ancak net bir sayı verilememektedir. Diğer yandan araştırmamıza katılan işitme engelli bireylerin 18 yaşın üzerinde olması, eğitim sorunlarına ilişkin geçmiş yaşantıların analiz edilmesini doğurmaktadır. Yani eğitim sorunlarına ilişkin bulgular günümüz sorunlarından bağımsız olarak betimlenmiştir.

Yapılan araştırmanın analizleri sonucunda işitme engellilerin çoğunluğunun erkek, evli ve en az bir çocuğa sahip ve çalışmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular Gürboğa ve Kargın (2003:54-55)’in bulguları ile uyumludur. İşitme engelli bireylerin eşlerinin de işitme engelli olduğu ancak çocuklarının işitme engelli olmadığı göze çarpmaktadır. Bu veri ile ilgili diğer çalışmalarda sağır kültürü ve Coda kavramı ile ilgili bulguların dışında bir bulguya rastlanmamıştır.

İşitme engellilerin çalıştıkları ortamlarda işçi olarak çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada kadın işitme engellilerin büyük çoğunluğunun gelir getiren bir işte çalışmadığı görülmüştür. TÜİK (2010) araştırmasında kadın engelli bireylerin göre mesleki eğitimden yararlanmama oranı %96,5 olarak bulgulanırken erkek engelli bireylerin ise %95,7 olduğu görülmüştür. Bu durumun kadın işitme engellilerin istihdam alanında daha az yer edinmelerinde etkili

olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan araştırmanın bulgusu TÜİK (2010) verileri ile uyumluluk göstermektedir.

Sivas'taki işitme engellilerin büyük çoğunluğunun ortaokul mezunu olduğu, sonucuna ulaşılmıştır. Üniversiteye gitme oranının oldukça düşük olduğu görülmüştür (%16, n=25). Akmeşe (2016)'nin de belirttiği gibi Türkiye Özürlüler Araştırması (2010)'a göre Türkiye'de işitme engelli bireylerin bir yükseköğrenim kurumundan mezun olma oranları %0,5'ten azdır. Bu açıdan bakıldığında araştırmanın bulgusu literatürle uyumludur. İşitme engelliler çoğunlukla işitme engelliler okullarında eğitim görmekte, özel eğitim ve diğer öğretim okullarında eğitim görmemektedir. Ancak bu çalışmada sağır olup işiten bireylerle birlikte öğrenim gören bireyler araştırmanın dışında tutulmuştur.

İşitme engelliler, kendileri için ne zaman tanı konulduğu bilgisine sahip değillerdir. Bununla ilgili olarak ailelerin bilgi ve bilinç düzeyinin yetersiz olduğu görülmüştür. Ortalama tanı yaşı 2000'li yıllarda yenidoğan işitme tarama testleri ile 1,6 olarak bulunmuştur (Kemaloğlu,2016; 2012). Bununla ilgili olarak araştırmada ortalama tanı yaşını bilmemeleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle araştırma bulgusu farklılık göstermektedir.

İşitme engellilerin iletişim kurma yolları, dudak okuyarak anlama, işitme cihazı kullanarak anlama, Koklear İmplant ve işaret dili yoluyla iletişim kurma şeklinde farklılık göstermektedir. Gürboğa ve Kargın (2003)'ın çalışmasında işitme engellilerin günlük iletişim dili olarak en fazla işaret dilini kullandıkları bulgulanmıştır. Bu yönüyle araştırmanın bulguları uyumludur. İşitme engellilerin büyük çoğunluğunun dudak okuma becerisine sahip olduğu, ancak konuşan kişinin yavaş ve anlaşılır bir şekilde konuşması ile onları anlayabildikleri görülmüştür. Gürboğa ve Kargın (2003:53) 'ın araştırmasında ise dudak okuma ile anlaşılamayan işitme engellilerin yazarak anlaştıkları bilgisi araştırmanın bulgusunu desteklemektedir. Bu anlamda varılan sonuç ile literatür bulguları uyumludur.

Katılımcıların işitme cihazı kullanma oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir (%24). Bunun nedenleri ise işitme cihazının işitme engelli bireyde neden olduğu baş ağrısı, uğultu, korkutan sesler duyması, cihazlanma yaşının

gecikmesi, cihazın maddi bedelinin işitme engelli bireyler için yüksek olması ve cihaz kullanmanın işitme engelli birey için oluşturduğu risklerdir. Küçük ve Arıkan (2006) işitme engelli öğrencilerin %42'inin işitme cihazı kullandığını ve işitme cihazı kullanan öğrencilerin de %81'inin insanlarla kaynaşabildiklerini bulgulamıştır. Ancak cihaz kullanamayan işitme engellilerin kullanamama nedeni incelenmemiştir. Yapılan araştırmanın bulguları incelendiğinde işitme cihazı kullanmayan bireylerin (%76/n=25) cihaz kullanmanın erken yaşta olması gerekliliğini bilmemeleri, bu konuda ailelerin bilinçli olmaması ve bireyin kendisinin de bunu büyüdüğünde fark etmesi de işitme engellilerin işitme cihazına alışmasının önündeki diğer engellerdir.

Araştırmaya katılan işitme engellilerin hiçbirinin Koklear Implant operasyonuna olumlu yaklaşmadığı görülmüştür. Bu operasyonun işitme engelliler için ciddi bir risk olduğu kanısı, bunun en büyük nedeni olarak görülmüştür. Implant operasyonu sonrasında işitme engellilerin rehabilitasyon süreci ve olası çarpma, düşme, darbe alma gibi risklerden dolayı işitme engellilerin korktukları ve implant operasyonuna girmek istemedikleri görülmektedir. Bununla ilgili Implant uygulanan çocukların uyum düzeyinin yüksek olduğu bilgisi literatürde karşımıza çıkmaktadır (Acar; 2011:16; Kemaloğlu, 2016;20;). Ancak bu çalışmada katılımcıların hiçbirinin implantlı olmamasından dolayı bu bilgiye ulaşılamamıştır.

İşitme engelli bireylerin anne ve babalarının çoğunlukla Türk İşaret Dili bilmedikleri ancak işitme engelli çocukları ile yerel işaret dili ile anlaştıkları görülmektedir (%72/ n=25). İşitme engelli yetişkin bireylerin anne ve babalarının işaret dili bilmemeleri, bu bireyleri hayatlarının birçok alanında mücadele etme ve kendi çabaları sonucunda birçok faktörle baş edebilmelerine yönlendirmiştir. Literatüre bakıldığında Arık (2016) işitme engellilerin aileleri ile iletişimlerini ev içinde geliştirdikleri el işaretleri ile sağladıkları bilgisine ulaşmıştır (akt; Akmeşe, 2016:348). Bu yönüyle araştırma bu çalışma ile uyumludur. Aile içi iletişimin etkin düzeyde olmaması, işitme engellilerin yaşadıkları sorunlarda bocalamaya ve sorunun üstesinde gelmekte zorlanmaya neden olmaktadır. Ancak yaşam koşulları iyileştikçe işitme engelli bireylerin bu duruma alıştıkları ve sorunların üstesinden

gelebilmek üzere birçok baş etme stratejisi geliştirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

Katılımcıların eşleri ve çocuklarının ise işaret dili bildikleri ve bu şekilde iletişim sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır. İşitme engellilerin işaret dilini bilmesi gerekliliği ve iletişimin bu şekilde sağlanması işitme engelliler için eş seçiminde etkili bir faktördür. Bu durumun işitme engelliler için en iyi iletişim kurulacak kişilerin yine kendileri gibi işitme engelli bireyler olduğu düşüncesinden doğduğu görülmektedir. Bu durum sağır topluluğunun oluşmasında etkili olmaktadır. Buna ilişkin yapılan çalışmaların sayıca az olması yeni araştırmalara kapı aralamaktadır.

Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tesbiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Resmi Gazete, 2007, Ekim) gereğince bakıma muhtaç engellinin ağır engelli ibareli sağlık kurulu raporu almaları takdirde evde bakım hizmetinden yararlanması sağlanmaktadır. Ancak işitme engellilerin evde bakım hizmetinden faydalanmadığı görülmüş, bu durum da zaten bir başkasına bağımlı olarak yaşayan işitme engellilerin ekonomik olarak da bağımlı olmalarını sürdüren bir etkidir. Ülkemizdeki işitme engelli bireylerle ilgili literatürde bu bulguyu destekleyen herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Acar (2011)'in Koklearİmplantlı çocukların sosyal uyum becerilerinin değerlendirilmesinde erken dönemde implant olan çocukların sosyal uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgularınken yetişkin işitme engelli bireylerin sosyal uyumlarına yönelik olarak yapılmış araştırmalara rastlanmamıştır.

3.1.1. İşitme Engelli Bireylerin Sosyal Uyum Sorunları

İşitme engelli bireylerin çeşitli alanlarda yaşadıkları sosyal uyum sorunları tespit edilmiştir. Bu alanlar sağlık, eğitim, ekonomik, hukuki, toplumsal ve kültürel alanlardır. İşitme engellilerin yaşadıkları sosyal uyum sorunlarının odağında iletişim kurma problemi vardır. Bu sorun, onların hayatının hemen her alanında etkili olan bir faktör olarak sorunların yaşanmasındaki ana olgudur.

Sağlık Alanında Yaşanan Sorunlar

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre işitme engelliler bir sağlık durumuyla karşı karşıya geldiklerinde ilk olarak bir kamu hastanesini tercih etmektedir. Aile hekimi ile iletişim kuramamak, alanında uzman hekimlere muayene olmak istemek gibi nedenlerin yanında işitme engelliler hastaneye gittiklerinde iletişim kurabilecek birisiyle karşılaşmayı bekledikleri için hastanelerde tedavi olmayı tercih etmektedir. Ancak hastanelerde de işitme engelliler iletişim sorunu ile karşılaşmaktadır. Hastanelerde çalışan sağlık personellerinin, danışma-yönlendirme personellerinin ve diğer görevlilerin işaret dili bilmemesi ve işitme engelli bireyin görevlileri anlamaması sonucu işitme engelli bireyler bekledikleri tedaviyi olabilmeye umudunu kaybetmektedir.

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara göre işitme engelliler hastanelere tek başına gidememektedir. Yanında işiten ve konuşan bir aile üyesi ile birlikte hastaneye giderek iletişim kurabilmekte ve tedaviye ilişkin bilgileri edinebilmektedir. Hastanelerde kağıda yazarak veya eliyle göstererek kendisini ifade etmeye çalışan yetişkin işitme engelli bireyler, gerektiği durumda yalnız kalmayı istemekte ve hastalığına dair mahremiyet hakkını kullanmayı beklemektedir. Bunun için hastane personellerinin kendisiyle iletişim kurabilmesi dolayısıyla işaret dili biliyor olması beklenmektedir. Bununla ilgili Gürboğa ve Kargın (2003)'ın yaptığı çalışmada benzer sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir. Bu çalışmada işitme engelli yetişkin bireylerin hastalıklarıyla ve tedavisleriyle ilgili doktorun verdiği bilgileri en fazla tercüman kullanarak anladıkları, ikinci olarak işaret dili ile anlattıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak bu konuyla ilgili duygu ve düşünceleri bilinmemekte ve sosyal uyum düzeyine ilişkin bir bulguya rastlanmamaktadır.

Bir diğer elde edilen sonuç ise işitme engellilerin tıbbi terimlere olan yabancılıklarıdır. İşitme engelliler doktorla karşı karşıya geldiklerinde kendisindeki sağlık sorununu ve nasıl tedavi olacağını anlamamaktadır. Doktorun önerdiği ilacın tam olarak hangi tedavide kullanacağı, bu ilacı nasıl kullanacağı, tedavi sırasında ve sonrasında neler yapması/yapmaması gerektiği işitme engellilerin akıllarında soru işareti olarak kalmakta ve hastaneden bu soru

işaretleri ile ayrılmaktadır. Hastaneden ayrıldıktan sonra önerilen tedavi yöntemini anlamak için eczaneye giden işitme engelli bireyler burada da yine eczanede çalışan sağlık görevlileri ile iletişim kuramamaktadır. Bu durumda işitme engellilerin özellikle acil sağlık hizmetlerinden faydalanamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. İşitme engellilerin acil servis ünitelerinde de aynı sorunlarla karşılaştıkları, araştırmadan elde edilen bir diğer sonuçtur. Haftanın her günü ve saatinde sağlık hizmeti veren bu kuruluşlarla işitme engellilerin iletişime geçememesi, yaşanan sağlık sorununu daha dramatik hale getirmekte ve işitme engellileri kaygılandırmaktadır. Bu kaygı ile yaşayan işitme engellilerin sağlık sorunları ile baş edebilme becerilerinin ketlendiği görülmekte; bir sosyal hak olarak koşulsuz bir şekilde sağlık hizmetinden faydalanamadıkları ortaya çıkmaktadır.

Sağlık alanında yaşanan iletişim sorunları işitme engelli bireylerin gerek aile içinde gerek aile dışında sosyal anlamda uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu sorunlar, işitme engellilerin hastalıklarla baş etmede güçlük çekmelerinde, hastalığın doğasına ilişkin bilgilenmede, kaygı durumlarının artmasında ve kamusal alanda kendilerini ifade ederken içe dönük tutum sergilemelerinde etkili olmaktadır. Literatüre bakıldığında ise işitme engellilerin sağlık sorunlarına ilişkin olarak hastalık ve implant süreci ile ilgili çalışmalar mevcutken sağlık alanındaki kamu hizmetlerinde iletişime dayalı uyum sorunlarına ilişkin bir bulguya ulaşılmamaktadır.

Eğitim Alanında Yaşanan Sorunlar

İşitme engelli bireylerin okula gitme düzeyi yüksek olmasına karşın büyük çoğunluğunun ortaokul ve lise mezunu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bir yükseköğretime kayıtlı olma durumu oldukça düşüktür. İşitme engelli bireylerin anne ve babalarının bu sorunda önemli bir katalizör görevi vardır. Bu durumu etkileyen diğer faktörler ise şöyledir:

- İşitme engellilerin yaşadıkları bölgede işitme engelliler okullarının olmaması,
- işitme engelinin geç dönemde fark edilmesi,
- okula başlamadan önce işitme cihazı takılmaması,

- gidilen okulda işaret dili ile iletişim kurulmaması,
- okulda çalışan öğretmenler, müdür ve diğer personellerin işitme engelli öğrencilerle etkileşimi, yaklaşımları ve işaret dili bilme durumları işitme engellilerin eğitim düzeyinde, öğrenebilme ve uygulayabilme becerilerinin gelişmesinde ve buna bağlı sosyal sorunlar yaşamalarında etkili olmaktadır (Acar 2011; Tüfekçioğlu 2003; Kizir ve Tekinarslan 2016; Akmeşe 2016; Kemaloğlu 2012; Uysal 2010).

İşitme engelli bireyler, eğer işiten öğrencilerin öğrenim gördüğü okullara gitmişse okula alışmaları uzun zaman almakta, kendilerini sınıftaki arkadaş ortamında yalnız hissetmekte, birçok dersi anlamamakta ve iletişim kuramayarak içedönük tutumlarda bulunabilmektedir. Bu durum işitme engellilerin eğitim hayatı boyunca devam eden sorunlar silsilesine neden olmaktadır (Uzuner ve Derican 2013). Araştırmanın bu bulgusu Akmeşe (2016)'nin bulguları ile örtüşmemektedir. Kaynaştırma eğitiminin işitme engellilerin bilişsel ve dil gelişimlerine katkısı yadsınamaz bir gerçektir (Uysal 2010). Ancak işitme engelli yetişkin bireyler bunun kendilerini zorlayan bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu yönüyle araştırmadan elde edilen sonuç literatürdeki kaynaklarla örtüşmemektedir.

İşitme engelliler doğru eğitim-öğretim alanına yönlendirilmemektedir.. Üniversiteye giden işitme engelliler, görsel alanlarda başarılı oldukları yapı-tasarım, resim, teknik çizim alanları ve tekstil gibi görsel içerikli mesleklere yönlendirilmiştir. Ancak üniversiteye gidemeyen işitme engellilerin zaten lise mezunu olmamaları, üniversiteye giriş sınavında düşük puan almaları, hemen iş hayatına katılma isteği, başarıya karşı özgüven eksikliği, farklı bir şehirde yaşama korkusu gibi nedenlerle üniversiteye gidemedikleri veya kendi çalışma alanlarına yönlendirilmedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın bu çıktısı Uzuner ve Derican (2013)'in eylem araştırması ile uyumludur.

İşitme engellilerin eğitim hayatına dair bir diğer sorun ise yaşadıkları bölgede işitme engelliler liselerinin olmamasıdır. İşitme engelliler belli illerde olan işitme engelliler liselerine gidebilmek için aile ortamından uzaklaşmış, farklı bir ilde okul yurtlarında kalmışlardır. Lise öğrenimlerine ilişkin işitme engellilerin

en çok yakındıkları sorun, yurtlarda yaşanan sorunlarla ilgilidir. Diğer işitme engelli öğrencilerle birlikte bir yurt müdürü gözetiminde kalan öğrencilerin birçok haksız davranışa maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Yurt müdürünün çocuklara temizlik yaptırma, yemek yaptırma gibi gereğinden fazla sorumluluklar vermesi, öğrenciler arasında ayrımcı uygulamalar, öğretmen ve müdürün işitme engelli öğrencilere fiziksel şiddet uygulaması işitme engellilerin lise öğrenimine devam etmemelerinde etkili olmuştur. Bu da okullarda karşılaşılan sorunların sosyal alanlarda yaşanmaya devam etmesinde etkili olmaktadır. Bu bulguya ilişkin literatürde bir çalışma çıktısına rastlanmamaktadır. Bunun nedeni olarak ise işitme engelli yetişkin bireylerin eğitim döneminin geç bir döneme tekabül etmesi gösterilebilir.

Okulda yaşanan bir diğer sorun, öğretmenin işaret dili bilmemesine bağlı olarak derslerin verimsiz veya boş geçmesi; dolayısıyla işitme engellilerin okulda öğrenmesi gereken birçok yaşamsal konuları öğrenmeden mezun olmalarıdır. Öyle ki işitme engelliler okullarında dahi öğretmenlerin işaret dili bilmemeleri, bu sorunun boyutunu göstermektedir. Buna bağlı olarak ailede okuma-yazma, matematiksel işlemler, fen bilimleri, sosyal bilimleri öğrenemeyen öğrenciler, okulda da bu bilgilerden mahrum kalmakta ve iletişim sorunları yaşamaktadır. Bu durumun bir diğer sonucu işitme engelliler okullarında öğrenim gören öğrencilerin, birbirleri arasında bir dil ve kültür oluşturmalarıdır. Bu bulgu literatürle uyumludur (Uysal 2010; Sarıkaya ve Börekçi 2016; Uzuner ve Derican 2013).

Öğrencilerin işaret dili ile eğitim almamalarının sonucunda temel bilimleri öğrenememeleri onların hayatlarına mal olabilmektedir. Ancak bu bulgu yine geçmişe dönük yaşantıların analizi ile elde edilmiştir. Lise eğitiminin ardından Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na girmek isteyen işitme engellilerin bu sınavdaki başarılarının düşük olması bu durumun bir sonucudur. İşitme engellilerin sınavları anlamaması, sınava ilişkin soru sormaması, üniversitelerde işitme engellilere yönelik ses sisteminin olmaması gibi sorunlar işitme engellilerin bu alanda yaşadıkları diğer sorunlardır (Uzuner ve Derican 2013; Akmeşe 2016).

Kocabiyik (2015)'in yaptığı araştırmada bir işitme engelliler ilk öğretim okulunda çalışan öğretmenlerle yapılan görüşmede branş öğretmenlerinin işaret dili bilmemesi, ilk atandıklarında okulda zorlandıkları ve diğer öğretmenlerin yardımıyla öğrencilere nasıl davranacaklarını öğrendikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durum öğrencilerin eğitimlerine doğrudan olumsuz bir etkide bulunmaktadır. Araştırmanın bulgularından elde edilen sonuç ile Kocabiyik (2015)'in çalışması örtüşmektedir.

Okuma-yazma bilme durumunun düşük olmasına bağlı olarak işitme engellilerin Türkçe dil bilgilerinin de düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Cümle kurmada yalnızca kelimelerin kullanılması, cümlelerin devrik olması, sözcüklerde eklerin olmaması, karmaşık cümlelerin anlaşılmasına ve yazarak iletişim kurmada sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır (Uysal 2010). Bu sorunun kaynağında ise işitme engellilerin eğitim aldıkları okullarda Türkçe bilgilerinin etkin bir düzeyde öğretilmemesi, ailenin işitme engelli çocuklarına ilişkin bilinçsiz tutumu ve cihaz kullanmama yatmaktadır. Baran, Yavuz ve Bıçaklı (2010)'nın çalışmasında ise işitme engelli çocukların cihaz kullanma durumu ile eğitime başlama yaşının sosyal uyuma ilişkin puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle araştırma literatürle uyumlu sonuç vermektedir.

İşitme engellilerin okula ilişkin ön görüşlerinde olumsuz bir anlam atfetmiş olmaları, öğretmenden ve mesleki birçok dersten soğuma ve okula devam etmek istememe gibi sorunlara yol açmaktadır. Nihai sonuç olarak akademik başarının düşük olmasına bağlı sosyal uyum sağlamada zorluklar yaşanmaktadır.

Ekonomik Alanda Yaşanan Sorunlar

Yapılan araştırmanın bulgularına göre işitme engelli bireyler işçi olarak çalışmakta ve kendi istihdam alanlarını kendileri bulmaya çalışmaktadır. Sivas ilinde kurulan Türkiye Demiryolu Makineleri Sanayi Anonim Şirketi'nin istihdam ettiği işitme engelliler, marangoz, fren evi çalışanı, demir kaynağı işçisi, boyama işçisi gibi alanlarda çalışırken yemek şirketleri, yurt görevlisi, temizlik görevlisi gibi iş alanlarında çalışmaktadırlar. İşitme engellilerin bu alanlarda çalışırken yaşadıkları sorunlar şu şekildedir:

- Çalıştıkları kurumlardaki işverenin işaret dili bilmemesi nedeniyle iletişim kurulamaması,
- Hizmet içi eğitimlerde işitme engellilerin eğitime dahil olmaması,
- İşverenin işitme engelli çalışanın sigorta haklarından mahrum bırakması,
- Vardiyalı çalışılan alanlarda işitme engellilerin vardiya sistemine dahil edilmemesi,
- İşitme engelli çalışanın işten çıkarılmaya maruz kalması.

Bu sorunlarla karşılaşan işitme engelliler, haklarını arayamama ve kendilerini savunamama durumunda kalmakta ve işverenin bu haksız tutumlarına karşı duramamaktadır. Bunun nedeni ise çalışılan kurum ve kuruluşlardaki disiplin ve hukuk bürolarında çalışanların ve işverenin işaret dili bilmemesi, işitme engellilerin çalışma alanlarında haklarını savunabilecek sivil örgütlerin yapılanmamış olması ve işitme engellilerin yasal haklarını bilmemesidir. Literatürde ise böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

İşitme engellilerin çalışma durumlarına bağlı olarak gelir durumlarında büyük boyutta bir sorunun olmaması araştırmanın bir diğer sonucudur. Elde edilen bulgulara göre işitme engellilerin büyük bir kısmı yaşadıkları ev için kira bedeli ödememekte, geçimlerini aldıkları maaşla sağlamakta ve bu duruma kanaatkar bir yaklaşım göstermektedir. Bu yönüyle ulaşılan bulgu özgündür. Literatürde böyle bir bulguya rastlanmamıştır.

İşverenin olumsuz tutum ve davranışları nedeniyle işitme engelliler çalıştıkları işten memnun olmamaktadır. İş kolunun kendine özgü zorlukları, çalışma arkadaşlarının işitme engelliye yaklaşımı, mesai saatleri işitme engellilerin çalıştıkları iş yerinden ayrılmalara neden olan faktörlerdir. Günün önemli bir kısmını işyerinde geçiren işitme engelliler, çalışma arkadaşları ile iletişim kuramamakta, iş kazaları geçirmekte, işveren ile çeşitli konularda sorun yaşamakta olduğu için bu alanda uyum sağlamakta güçlük çekmekte; hak kayıpları nedeniyle çalışma motivasyonları düşmektedir. Bu durum işitme engellilerin iş hayatına yönelik sosyal ve fiziksel uyum sağlamasında olumsuz etkiye sahiptir. Uzuner ve Derican (2013)'in yaptığı işitme engelli üniversite

öğrencilerinin mesleki yaşamına ilişkin araştırmada böyle bir bulguya ulaşmamıştır. Literatüre bakıldığında işitme engellilerin çalışma hayatına ilişkin yapılan araştırmalar neredeyse hiç yoktur.

Ekonomik alanda yaşanan bir diğer sorun ise işitme engellilerin alışveriş sürecinde yaşadıkları iletişim sorunlarıdır. İşitme engelli bireyler alışveriş yaparken satıcı ile yalnızca beden hareketleri ile iletişim kurabilmekte; zaman zaman bu nedenle yanlış anlaşılmakta ve deli yaftasına uğramaktadır. Alışveriş yaparken bilinçli bir tüketici olmamaları, işitme engellilerin haksızlığa uğramaları, satıcının yargılayıcı tutumu ve kendisini ifade edemeden ortamdaki uzaklaşması işitme engelliler için bu alanlarda uyum sağlayamamalarına neden olmaktadır.

Bir diğer sorun ise cihaz kullanan işitme engelli bireyler kalabalık alışveriş ortamlarında yapılan anons ve uyarıları anlamamaları ve bu anonsların kaybına bağlı olarak işitme engellileri rahatsız etmesidir. Bu durumda işitme engelli bireyler büyük ve kurumsal olan alışveriş merkezlerine gitmemekte ve buralarda çekingen davranışlar göstermektedir. Bu durum işitme engellilerin kullandıkları işitme cihazının kalitesi ile ilişkilendirilebilir. Son yıllarda çıkan yeni teknolojiye uyumlu işitme cihazlarının maddi bedeli düşünüldüğünde işitme engellilerin bu cihazlara erişimi zor olmaktadır. Bu konuda da yapılan herhangi bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

Elde edilen bulgulara göre işitme engelli kadınların ev dışı işlerdeki aktivitelerinden birisi olarak alışveriş yapmak, onlar için zor ve yorucu olmaktadır. Kadın işitme engelliler, sosyal ortamlardan uzak ve iletişimden yoksun olmalarına bağlı olarak alışveriş yapmaya bir yakın, tanıdık, arkadaş, akraba veya bir aile üyesi ile birlikte gitmektedir. Bu durum onların kendilerini ifade etme gücüne varamamalarında, daha çok çekingen davranış sergilemelerinde ve bir başkasına bağımlı olarak iletişim kurmaya neden olmaktadır. Alışveriş ortamlarında iletişim kurmanın işitme engelli kadınlar için zor olduğu sonucuna varılmıştır. Kadın özelinde işitme engellilere yönelik yapılmış bir araştırmaya henüz rastlanmamaktadır.

Hukuki Alanda Yaşanan Sorunlar

İşitme engelli bireylere haklarına ilişkin bilgileri sorulduğunda birçok hakları olduğu ve buna ilişkin farkındalıkları olduğu ancak bu haklara erişmekte ve faydalanmakta zorlandıkları sonucuna varılmaktadır. Engelli oldukları sağlık kurulu raporu ile kanıtlanmış olan işitme engellilerin, bu raporda yer alan oranlarına bağlı olarak engelli kimlik kartı alabildikleri ve bu kart ile engelli haklarına sahip oldukları bilinmektedir. Engelli kimlik kartının büyük ölçüde trafikte, toplu taşıma araçlarında ve fatura ödemelerinde kendilerine ekonomik avantaj sağladığı bilinmektedir. Ancak bu avantajlardan faydalanmakta güçlük çektikleri sonucuna varılmıştır. Sivas'taki işitme engelliler toplu taşıma araçlarında engelli kimlik kartı ile binildiğinde herhangi bir ücret ödemekten muaf olmalarına rağmen aracın şoförü tarafından sert bir tavırla karşılaşmakta, engelli olmaya ilişkin yalan beyanda bulunma gibi suçlamalarla itham edilmekte ve ücret ödemek için baskı görmekte oldukları bulgulanmıştır. Bu durum işitme engellilerin yasal haklarını kullanmalarının önünde bir engeldir. Bununla ilgili olarak yine haklarına erişebilme özelinde bir araştırma bilgisine ulaşılamamıştır.

Mahkemeler, emniyet şubeler, hukuki danışmanlıklar gibi adli kuruluşlarda işitme engelliler adli personel ile karşılaştıklarında kendilerini ifade etmekte ve kendileri için verilen kararları, haklarında yapılan işlemleri, kanuni sürecin nasıl işlediğini, neden suçlu/suçsuz bulunduğunu veya neden ifade vermek için çağırıldığını anlamamaktadır. Bunun kaynağında ise yine iletişim sorunu yatmaktadır. Bu kamu kurumlarında işaret dilinin bilinmemesi, işitme engellinin yasal mevzuata hakim olmaması, tercüman sorunu ve işitme engellinin bu alana yabancılığı haklarında verilen hükümlerin anlaşılabilmesi nedeniyle kaygılanma, duygu-durum bozuklukları ve korkuya kapılmalarına neden olmaktadır.

Adli kuruluşlarda işitme engellilerin tanıdığı işaret dili bilen işiten ve konuşabilen bir tanıdığı olması da bu alandaki iletişim sorununu önleyememektedir. Hakim ile karşı karşıya gelen işitme engelliler, herhangi bir başka kurumdan gelen işaret dili tercümanı ile iletişim kurabilmektedir. Ancak bu durumda da anlama/anlatma sorunu yaşanmaktadır.

Yine emniyet personellerinin işitme engelli bireylerle karşılaştığında işitme engelli olduğunu anlamaması üzerine verilen sert tepki ve yanlış anlaşılmalarda işitme engellilerin bu alanda yaşadığı diğer bir sorundur. Polisin kendisine neden ceza verdiğini, neden arandığını, neden apar topar emniyet kuruluşuna götürüldüğünü anlamayan işitme engelli bireyler bu konuda sürekli kaygı ve korku ile yaşamaktadır. Bu durum onların bu alanlarda kendilerini ifade etmelerinin önündeki engellerdendir. Bu engeller işitme engellilerin hukuki alanlarda sosyal uyum sağlamalarının önündeki engellerdir.

Hukuki alanda işitme engellilerin yaşadıkları sorunlara ilişkin bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır. Bu alanda yapılacak olan çalışmalara dönük olarak araştırma, literatüre katkıda bulunmaktadır.

Toplumsal ve Kültürel Alanlardaki Sorunlar

Yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre işitme engelli bireylerin sosyal yaşamdaki aktivitelerinin kısıtlı olduğu ve işitme engellilerin kendi aralarında oluşturdukları sosyal gruplarla etkileşimde oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. İşitme engellilerin katıldıkları sosyal faaliyetler yine işitme engellilerle birlikte gerçekleşmektedir. Sivas ilinde bu faaliyetler, işitme engelliler spor kulübü ve kendi aralarında oluşturulan sohbet aktiviteleri çevresinde gerçekleşmektedir. Bu durumda işitme engellilerin sosyal yaşamda işiten ve konuşabilen kişilerle etkileşimde bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun nedeni olarak anlama/anlatma döngüsünün gerçekleşmemesine bağlı olan iletişim sorunudur.

İşitme engelli bireyler kendi aralarında oluşturdukları sosyal gruplarda bir araya gelirken görüntülü konuşma teknolojisi ile irtibata geçmekte ve bu teknolojiyi hayatının birçok alanında kullanabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak görüntülü konuşma teknolojisi ile işitme engelliler işiten/konuşan bireylerle iletişim kurmamaktadır.

İşitme engellilerin spor kulübü dışında bir araya geldikleri ortamlar işaret dili eğitimleri, belediyelerce işletilen kafeler, ev toplantıları, işitme engelliler için düzenlenen mesleki ve dini kurslar gibi alanlardır. İşaret dili eğitimi alan kişilerle

işitme engelliler konuşma pratiği yapmakta yardımcı olmaktadır. Bu durum hem işiten kişilerin işaret dilini daha kolay öğrenebilmesinde hem de işitme engellilerin farklı insanlarla karşılaşmasında dolayısıyla iletişim kurarak birçok sosyal gerçekliğini kazanmasında etkili olmaktadır. Ayrıca işitme engellilerin görsel sanatlarla ilgilenmekte daha istekli oldukları, tiyatro, sinema, televizyon programları gibi duymaya odaklı kültürel faaliyetlere katılmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise işitme engelli bireylerin işitebilen kişilerle aynı ortamda bulunmak istememeleridir. Cihaz kullanabilen bireyler ise işitebilen kişilerle iletişime geçmeye çalışmanın kendilerini zorlasa da iyi hissettirdiğini belirterek bu konuda daha ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir.

Araştırmaya katılan kadın katılımcılar aile üyeleri dışında yalnızca komşu ve akrabalarla etkileşimde bulunmakta ve işitebilen bireylerle konuşurken utanma hissine kapılmaktadır. Bu durum onların sosyal ortamlarda daha çekingen ve uyum sağlamakta zorlanan bireyler olduklarını göstermektedir. Ev içi işlerle ve çocukları ile vakit geçiren ve yalnızca işitme engelli tanıdıkları ile iletişime geçen işitme engelli kadınların sosyal faaliyetlere katılımları düşüktür. İşitme engelli kadınlar, herhangi bir iş kolunda çalışmaması ve sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmaması nedeni ile sosyal uyum sağlamakta erkek işitme engellilere göre daha zorlanmaktadır.

İşitme engellilerin dış dünyada neler olup bittiğini, Türkiye’de yaşanan sosyal, siyasal, kültürel vb. birçok değişimi televizyondan takip ettikleri ancak televizyondaki haber ve diğer programları tam olarak anlayamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. İşitme engelli erkeklerin çoğunlukla futbol müsabakalarını seyrettikleri; işitme engelli kadınların ise televizyon dizilerini seyrettikleri ancak çocuklarından kendileri için tercüme etmesini istedikleri, ancak bu şekilde televizyondaki programları anlayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum yine ev içindeki iletişim dengesinin Codalarda olduğunu göstermekte, bu alanda da iletişime dayalı anlama güçlüklerinin yaşandığını göstermektedir.

İşitme engelliler, kalabalık ortamlarda işaret dili ile konuşurken bu dili bilmeyen insanlar tarafından yanlış anlaşılakta ve olumsuz bir tutumla

yargılanmaktadır. Tanımadıkları kişilerle karşılaştıkların işitme engellilerin uğradıkları “deli” yaftası onları sosyal ve psikolojik anlamda incitmekte, sosyal alanlarda bulunmaktan kaçınma ve işitebilen bireylere karşı bir önyargı oluşturmaktadır. İşaret dilinin bir dil olarak bilinmemesinden kaynaklı bu durumun bir diğer boyutu ise işiten bireylerin işitme engellilere karşı gösterdikleri acıma davranışlarıdır. İşitme engellilerle etkileşimde bulunan bireyler, onların çaresiz, güçsüz ve yardıma muhtaç oldukları duygu ve düşüncesi ile işitme engellilere yardımcı olmak istemekte, bunu acıma belirten ifadelerle yapmaktadır. Bu durumun işitme engelliler için gurur ve onur kırıcı olduğu su götürmez bir gerçektir. İşitme engelliler bu davranışa maruz kalmamak için sosyal ortamlardan uzaklaşmakta, işiten bireylerle iletişim kurmak istememektedir. Öyle ki işitme cihazı kullanan işitme engelli bireylerin de işiten kimselerle ilk karşılaştığında işitme engelli olduğunu belirtmek istememesi bunun bir göstergesidir.

İşitme engellilerin toplumsal alanda yaşadıkları bir diğer sorun ise umursanmama sorunudur. İşiten bireylerin gösterdikleri umursamazlık davranışı, işitme engellilerin toplumsal alanda işitme engeline sahip olduğunu gizlemesine ve bu bireylerle iletişime geçmekten kaçınmasına neden olmaktadır. Bu durum işitme engellilerin sosyal alanlardan olarak dışlandığının kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşitme engelli bireyler, toplumun engellilere bakışının oldukça zayıf olduğunu düşünmektedir. Kendileri için uygun koşulların oluşmamasına bağlı olarak kamusal ve toplumsal alanlarda iletişim sorunları yaşanması, kendileri ile iletişime geçen insanların farkındalık kazanması ve engellilerin sosyal hayata adapte olabilmesi için gerekli olan çalışmaların yapılmadığı düşüncesindedir. İşitme engelli bireyler, kendilerinin bir engelli olduğunun bilinmesini istemekte ve toplum içinde işitme engellilerin kabullenebilirliğinin artmasını beklemektedir.

Araştırmanın sonuçları, işitme engelli yetişkin bireylerin çeşitli kamusal alanlarda yaşadıkları sorunların birincil ağızdan dinlenerek aktarılması ve sosyal hizmet alanında yeni yaklaşım ve araştırmalara ilham kaynağı olması yönüyle literatüre anlamlı katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

3.2. Öneriler

Bu araştırmanın amacı, işitme engelli bireylerin yaşadıkları sosyal dışlanma ve buna bağlı sosyal uyum sorunlarının işitme engelli yetişkin bireylerin kendi bakış açılarıyla su yüzüne çıkartmak; bu sorunlara uygun çözüm önerisi sunabilmek için yaşanan sosyal uyum sorunlarını çok yönlü analiz etmektir. Niteliksel yöntemle dayalı bu araştırmanın analiz sürecinin sonunda, işitme engellilere yönelik sosyal dışlanmaya neden olan sosyal uyum sorunlarını betimleyen bir resme ulaşılmıştır. Geline aşamada ise o resmi oluşturan çeşitli alanların temalaştırılarak ortaya konulduğu bir çerçeveye ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu başlık altında işitme engelli bireyler için, yetişkin işitme engelliler örneğinde, sosyal dışlanmanın ve iletişim faktörünün aşılmasına yönelik çözümler önerilmektedir. Bu öneriler ile işitme engellilerin dili olan işaret dilinin, en etkili iletişim yöntemi olarak işitme engellilerin kamusal hizmetlerden daha etkin şekilde faydalanmasında bir el feneri olması ve bu yolda işitme engellilerin sosyal uyumlarını sağlamak amaçlanmaktadır.

3.2.1.Çözüm Önerilerinin Temel Özellikleri

İşitme engelli bireylerin sosyal uyumlarını sağlamaya ilişkin çözüm önerileri şu amaçlara hizmet etmektedir: Bu öneriler öncelikle işitme engellilerin çeşitli kamusal alanlarda ve hayatının her köşesinde yaşadıkları uyum sorunlarını ortaya çıkartarak toplumla entegre olmalarını sağlamaya yönelik bir proje niteliğindedir. Bununla birlikte işitme engellilerin sosyal sorunlarına ilişkin yaşantılarını betimlemektedir. Bu bağlamda iletişim faktörünün işitme engelliler için önemini, iletişim sürecinin dinamiklerini ve çıktılarını anlaşılır kılmaktadır. Son olarak ise genelde engellilik özelde ise işitme engelliler alanındaki araştırmalar, projeler, teorik uygulamalar ve sosyal hizmet disiplindeki uygulama alanlarına ve bilgi birikimine katkı vermektedir.

Önerilen sosyal uyum çözümlerinin temel özelliği, sağlık, eğitim, ekonomik, hukuki ve toplumsal sistemlerde egemen olan engelli bakışına alternatif bir yaklaşım sunmasıdır. Çözüm önerilerinde bireylerin iletişim yöntemi olan Türk İşaret Dili'ne ve bu dilin yaygınlaştırılmasına vurgu yapılmaktadır. İletişim sorunları bağlamında yaşanan sağlık sorunları, eğitim sorunları, ekonomik

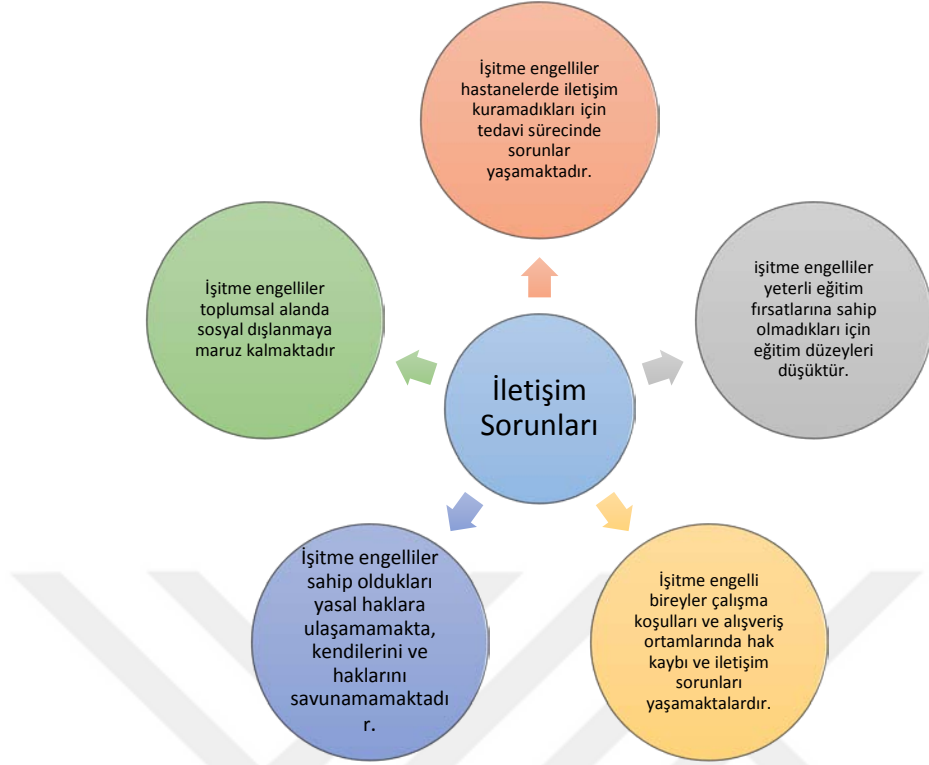
sorunlar, hukuki alana özgü sorunlar ve sosyal ortamlara dair sorunların onların sosyal uyumsuzluğuna ne derecede etkili olduğu bireylerin gözünden ele alınmaktadır.

Belirlenmiş olan alanlarda verilen hizmetlerin, hizmet alan tüm bireyler için eşit koşulda ve eşit derecede erişilebilir ve uygulanabilir olması esasından yola çıkılarak en önemli rolü baş aktör olarak Türk İşaret Dili'ne hakim olan işitme engelli bireyler üstlenmektedir.

Sosyal adalete bağlı ve fırsatların eşit yapılandırılması esası ile hizmet veren devlet kurumları, toplumun tüm dezavantajlı kişileri için yeterli imkan ve donanımına sahip olmalıdır. Bu bağlamda araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak geliştirilen kamusal alanlarda işaret dilinin yaygınlaştırılması çözümlerini, araştırmaya katılan öznelerle yürütölen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulguların analizine dayalıdır. Kamusal alanlardaki iletişim kaynaklı yaşanan sosyal uyum sorunlarının işitme engelli yetişkin bireylerin deneyimleri üzerinden resmedilmiştir.

İşitme engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar, bireylerin evli veya bekar olması, işitme cihazına sahip olması, dudak okuma becerilerinin geliştirilmesi, işitme engelinin öğrenildiği yaş ve aile özelliklerine göre Őekillenebilmektedir. Bu araştırmada ise yetişkinlik dönemindeki işitme engelli bireylerin yaşadıkları sorunların görünür kılınması ve bu sorunların sosyal uyum gösterebilmelerine etkisi çerçevesinde holistik bir çerçeveden bakılmaktadır.

Aşağıdaki Şekilde işitme engelli bireylerin yaşantılarından elde edilen iletişim sorunları özetle verilmiştir. Bu Şekil ile araştırmanın çözümlerine yön verilecek, bahsi geçen sağlık, eğitim, ekonomik, hukuki ve toplumsal alanlarda ve kurumlardaki işitme engellilere yönelik hizmet sunumlarının sürdürülebilir bir verimlilik kazanması ve böylece işitme engellilerin bu alanlardaki uyum gösterme durumlarında değişim amaçlanmaktadır.

Şekil 4. İşitme engellilerin iletişim sorununa bağlı olarak çeşitli alanlarda yaşadıkları sorunlar.

Şekil 4.'te gösterilen iletişim kaynaklı sorunların çözümünde yine işitme engelli bireylerin yaşantılarından ve beklentilerinden yola çıkılarak Türkiye'deki işitme engellilerin kamusal alanlarda yaşadıkları işaret dili eksikliğine bağlı sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Bunun çözümü için üretilecek öneriler de işaret dili eksenli olacaktır. İşaret dili ve işitme engellilerle ilgili olan bu araştırmada işitme engellilerin yaşanan sosyal uyum sorunlarına bir çözüm kapısı açılacağı beklenmektedir.

3.2.2. Üretilecek Çözümlerin Genel Çerçevesi

Sunulan çözüm önerisinde işitme engelli bireylerin her birisinin kendine özgü sorunları olduğu gibi işitebilen ve konuşabilen insanlardan ve kurumlardan kaynaklı sorunların daha büyük oranda sosyal uyumu etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu sonuçtan yola çıkılarak işaret dili bazında ortaya konulan çözüm önerilerinde işitme engelli bireylerin iletişim kurabilmesinin önündeki en büyük engel olan işaret dilinin bilinirliği, devlet kurumları ve diğer hizmet veren tüm kuruluşlarda işitme engelliler için işaret dili bilen görevli personel kaynağının

çalıştırılması, işitme engelli bireylerin yaşadıkları tüm sorunlar için bir farkındalık geliştirilmesi ve sosyal dışlanma ile mücadele yolunda işitme engellilerin sosyal haklarından faydalanmaları için bilinçlendirilmesi planlanmaktadır. Bunun için öncelikle işaret dili ve hayatın diğer alanlarında birçok sorunun varlığı görünür kılınmalıdır. Aşağıda bu sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilmek istenmiştir.

3.2.2.1. İşaretDili Eğitimlerine Yönelik Uygulamalar

- İşaret dili eğitimleri uzun vadeli planlı ve verimli bir sistemde uygulanmalıdır. Eğitimin içeriği sadece öğrenmeye dönük değil aynı zamanda uygulamaya ve pratiğe yönelik olmalıdır.

- Bir sosyal devlet olmanın gereği olarak işaret dili eğitimleri devlet eli ile yürütülmelidir.

- İşaret dili eğitimleri 3-6 ay gibi bir süreyle sınırlı tutulmamalı ve ticari bir kaygı ile sunulan bir eğitimden çok işitme engellilerin hakları gözetilerek öne çıkarılmalıdır.

- İşaret dili uzaktan eğitim sistemi ile değil yüz yüze ortamlarda, konuşarak ve pratiğe dayalı bir şekilde gerçekleşmelidir. İşaret dili eğitimlerinde sadece işaretler değil mimik ve jestler de önemli bir ayrıntıdır ve bu ayrıntı ön plana çıkarılmalıdır.

- İşitme engelliler öğretmenliği programı başta olmak üzere tüm üniversite programlarında işaret dili eğitimi ön plana çıkarılmalıdır. Bunun için Yükseköğretim Kurumu öncülüğünde İşitme Engelliler Öğretmenliği lisans programları yaygınlaştırılmalı ve bu programlar işaret dilinde eğitim veren programlar olmalıdır.

- Standartlaştırılmış olan Türk İşaret Dili'nin eğitimciler tarafından ve tek bir merkezden öğrenilmesi gerekmektedir. Türk İşaret Dili ile yerel dil arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması için Türk İşaret Dili'nin yaygınlaştırılmasının yanında eğitim verenlerin yerel dilleri de öğrenmesi ve aktif olarak konuşabilmesi gerekmektedir.

- İşitme engelliler şehirden şehre göre farklılaşan işaret dilinde standart bir dilin olmamasından dolayı her işitme engelliye anlamamaktadır. Buna yönelik olarak işitme engelli bireylere yönelik Türk İşaret Dili eğitimleri planlanmalıdır.

- Daha önce işaret dilini işitme engellilerden öğrenen ve cümle kurma bilgisi edinemeyen işitme engelliler eğitime tabi tutulmalı ve Türk İşaret Dili eğitimlerine dahil edilmelidir.

3.2.2.2. Kurum ve Kuruluşlara Yönelik Uygulamalar

İşitme engellilerin ötekileşen ve dışlanan kişi konumundan “haklarından özgürce ve sorunsuzca faydalanabilen vatandaşlar” konumuna gelebilmesi adına devlet kurumlarında çalışan kamu personellerine işaret dili eğitimi verilmelidir. Bu plan dahilinde aşağıda genelde devlet kurumlarına özelde ise sağlık alanında, eğitim alanında, çalışma alanında, hukuki alanda ve toplumsal alanlarda hizmet veren kurumlara yönelik çözüm önerileri getirilmiştir:

- Her bir devlet kurumunun farklı bir alanı temsil ettiği gerçeğinden yola çıkılarak verilen işaret dili eğitimlerinin alana özgü terimleri içermesi ve bilgi odaklı olması gerekmektedir. Bununla ilgili kamu hastanelerinde tıbbi terimlerin, okullarda ders içeriklerine yönelik kavramların, çalışma ortamında iş ortamına yönelik terimlerin, adli kurumlarda yasal terimlerin ve prosedürlere ilişkin kavramların verilecek işaret dili eğitimlerinde ön plana çıkarılması gerekmektedir.

- İşaret dilini öğrenen kamu çalışanlarının dili öğrenme sürecinde işitme engellilerle pratik yapması ve böylece işitme engellilerin yaşadığı ortak sorunlara hakim olması gerekmektedir.

- Tüm kamu kurumlarında en az bir devlet kadrosuna bağlı olarak çalışan işaret dili tercümanı istihdam edilmelidir.

- Ülkemizdeki işaret dili tercümanlarının sayısının artırılmasına yönelik Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, RTÜRK, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve Yükseköğretim Kurumları ortaklığında işaret dili eğitimlerine yönelik projeler üretilmeli ve hayata geçirilmelidir.

- Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu Türk İşaret Dili'ne yönelik kitap ve yayınların tüm işitme engelliler okullarına, işitme engellilerin çalıştığı kurumlara, bankalara, başta PTT olmak üzere ve diğer tüm iletişim kurumlarına, aile hekimlerine, illerde bulunan kütüphanelere, üniversitedeki

fakültelere ve kütüphanelere, başta TRT olmak üzere tüm televizyon programlarına, sivil toplum ağındaki gönüllülere, iletişim alanında bulunan tüm mesleki örgütlere, üretim ve tüketim alanındaki tüm ticari kuruluşlara, sendika örgütleri ve Barolar Birliği'ne ve işitme engelli bireylerin yaşadığı sosyal alanlardaki tüm sorumlulara ücretsiz olarak ulaştırılması gerekmektedir.

- İşitme engelliler okullarında çalışan tüm görevli personele sistematik bir biçimde hizmet içi eğitim ve güncel işaret dili eğitimleri verilmelidir.

- Birçok televizyon programında işaret dili tercümanı bulunmamaktadır. Bu da işitme engellilerin Türkiye ve dünyadaki birçok gelişmeden habersiz olmalarına sebep olmaktadır. Televizyonda başta haber programları olmak üzere tüm programlarda işaret dili tercümanlarının istihdamı zorunlu olmalıdır.

- İşitme cihazlarının maddi anlamda işitme engelli bireylerce karşılanamaması durumunda Sosyal Güvenlik Kurumu'nun bu yönde yeni bir düzenlemeye gitmesi gerekmektedir. İşitme engelli bireylerin işitme cihazlarına kolay erişimi ve son teknoloji ile üretilen bu cihazlardan faydalanabilmeleri için SGK alt yapısında ithal edilen işitme cihazlarının devlet desteği ile karşılanması için yeni bir düzenleme yapılmalı ve işitme engellilerin işitme cihazlarından ücretsiz faydalanabilmesi sağlanmalıdır.

➤ *Sağlık Kurumlarına Yönelik Uygulamalar*

- Sağlık Bakanlığı bünyesindeki yataklı tedavi kurumları, hastaneler, Ağız ve Diş Sağlığı Merkezleri, toplum sağlığı merkezleri, aile sağlığı merkezleri ve acil sağlık hizmeti veren tüm kuruluşlarda düzenli olarak işaret dili eğitimleri verilmeli ve bu eğitimler kurumlardaki hizmet içi eğitimin bir parçası olmalıdır.

- Üniversitelerin sağlık fakültelerine bağlı bölümlerinde İşaret Dili dersleri zorunlu olarak müfredatta yer almalıdır.

- Hastanelere şirket personeli alımı yapılırken işaret dili bilen personellerin istihdamına yer verilmelidir.

- Aile sağlığı merkezlerinde çalışan aile hekimleri düzenli olarak işaret dili eğitimine tabi tutulmalıdır.

- Hastanelerin danışma/yönlendirme, Halkla İlişkiler Birimi, Hasta Hakları Birimi, Tıbbi Sosyal Hizmet Birimi gibi iletişim eksenli hizmet veren

birimlerinde ve odyometri, işitme testi laboratuvarı gibi birimlerinde çalışan meslek elemanlarının işaret dili bilmesi zorunlu uygulamalara tabi olmalıdır.

o Üniversitelere bağlı hastanelerde ve Diş Hekimliği Fakültelerinde çalışan hekim ve sağlık elemanları işaret dili eğitimlerine dahil olmalıdır.

o Verilen işaret dili eğitimlerinde özellikle tıbbi terimler ön plana çıkarılmalıdır.

o Eczanelerde gönüllü işaret dili tercümanları çalışmalıdır.

o Sağlık Bakanlığı tüm kitle iletişim ve sosyal medya araçları ile işitme engellilere ulaşmayı amaçlayarak işaret dili ile bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarına yer vermelidir. Yapılan kamu spotlarında işaret dili tercümanları yer almalıdır.

o İşitme cihazı ve Koklear İmplant operasyonları hakkında işitme engelli bireylere ulaşılarak halk sağlığı ve aile sağlığı merkezleri ile işbirliği içinde bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

➤ *Eğitim Kurumlarına Yönelik Uygulamalar*

o Hali hazırda işitme engelliler okullarında çalışan öğretmenler, idari personeller ve diğer görevli personeller düzenli olarak Türk İşaret Dili eğitimlerine tabi tutulmalıdır.

o İşitme engelliler okullarında ve işitme engelli öğrencilerin kaldığı yurtlarda çalışan tüm görevli personeller Milli Eğitim Bakanlığınca denetim ve gözetim altında tutulmalı; ihmal, istismar ve şiddetin önlenmesi konusunda farkındalık çalışmaları yürütülmelidir.

o İşaret dili okullarında çalışan görevlilerin öncelikle denetlenmesi, şiddete başvuran eğitimcilerle ilgili gerekli yasal prosedürün başlatılması ve işitme engellilerin kaldıkları yurtlarda düzenli denetimin yapılması gerekmektedir.

o İşitme engelli bireylere Türk İşaret Dili'nin yerel dilden farklı olduğu anlatılmalı ve işitme engelliler mevcut Türk İşaret Dili eğitimlerine dahil edilmelidir.

o Yükseköğretim kurumlarında çalışan başta İşitme Engelliler Öğretmenliği programlarında görevli akademik ve idari tüm personeller belirli aralıklarla işaret dili eğitimine tabi tutulmalıdır. Üniversitelerin sürekli eğitim

merkezleri ile işbirliği yapılarak işaret dili bilen öğrenci ve akademik personel sayısı artırılmalıdır.

○ Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde çalışan öğretmenler, çocuk gelişim uzmanları, diğer meslek elemanlarına yönelik işaret dili eğitimleri planlanmalıdır.

○ İşitme engelliler okullarında öğrenim gören işitme engelli öğrencilerin diğer okullarda öğrenim gören işitebilen ve konuşabilen öğrencilerle etkileşim kurabilmeleri için uygun etkileşim ortamları planlanmalı; öğrencilerin bir arada vakit geçirebilecekleri ve işaret dili öğrenebilecekleri kaynaştırma okulları planlanmalıdır.

○ Rehabilitasyon merkezlerinde çalışan meslek elemanlarına yönelik Türk İşaret Dili eğitimleri planlanmalı; bu alandaki tüm çalışanlar bu eğitime dahil edilmelidir.

○ Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na giren işitme engelli öğrenciler için gerekli işaret dili desteği sağlanmalı; sınavla ilgili açıklamalarda bulunmak üzere işaret dili bilen personeller gözetmenlik yapmalıdır.

○ Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na girecek olan işitme engelli öğrenciler için Türk İşaret Dili bilen ve alanında uzman eğitimcilerden yardım alınabilecek uygun eğitim fırsatları oluşturulmalıdır.

○ Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na giren her bir engelli için ayrı bir sınıflandırma yapılmalı; işitme engellilere yönelik sınav öncesi bilgilendirme yapılmalıdır.

○ Cihaz kullanan işitme engelliler için sınav girişinde çıkabilecek muhtemel sorunların önüne geçebilmek için E-KPSS'de görev alan gözetmenler sınav öncesi eğitime tabi tutulmalıdır.

○ İşaret dili eğitimlerine ilişkin farkındalık çalışmalarında ilgili kurumlarla bağlantı kurulmalı ve koordinasyon sağlanarak ortak projeler yürütülmelidir.

○ Üniversitelerin iletişim fakülteleri ve sosyal bilimler alanındaki bölümlerinde (Sosyal Hizmet, Psikoloji, Sosyoloji, Halkla İlişkiler, Gazetecilik, Eğitim Fakülteleri, Hukuk Fakültesi vd.) Türk İşaret Dili dersi eğitimi verilmelidir.

o Üniversite bünyesinde işitme engelliler ve Türk İşaret Dili'nin önemi ve gerekliliğine ilişkin akademik faaliyetler, farkındalık çalışmaları, sosyal etkinlikler ve kulüplerin faaliyet göstermeleri için gerekli çalışmalar yürütülmelidir.

o İşitme engelliler ve Türk İşaret Dili ile ilgili Türkçe literatüre katkıda bulunmak adına gerekli araştırmalar yapılmalı ve kaynak sayısı çoğaltılmalıdır.

➤ *İş Kurumlarına Yönelik Uygulamalar*

o İşitme engellilerin istihdam olanakları artırılmalı; görüntülü teknoloji projeleri ile destekli iş fırsatları oluşturulmalıdır.

o İşitme engellilerin çalışabilmesi için uygun kütüphane sistemi oluşturulmalı ve bu alanlarda işitme engellilerin istihdamına yer verilmelidir.

o Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'nda gerekli puanı alan işitme engelli bireyler için uygun iş ortamlarında iletişim desteği sağlanmalıdır.

o İşitme engelli bireylerin çalıştığı kurumlarda Türk İşaret Dili eğitimi almış ve işitme engellilerle iletişim kurabilen kişiler olmalıdır. Bu alanlarda işaret dili tercümanlarının istihdamına yer verilmelidir.

o Çalışma koşulları iş kazalarına ortam hazırlayan kurumlarda işitme engelli bireyler için gerekli hizmet içi eğitimler verilmelidir.

o İşitme engelli kadınların iş yaşamına dahil edilmesi için gerekli farkındalık çalışmaları ve uygun istihdam fırsatları oluşturulmalıdır.

o İşitme engellilerin çalışma şartları adil bir düzen içinde nizam edilmelidir.

o Sigortalı çalışmayan işitme engelli bireylerin sigorta işlemleri için çalıştıkları kurum ve işveren, gerekli işlemlerin yapılması adına belirli aralıklarla denetime tabi olmalıdır.

➤ *Hukuki Kurumlara Yönelik Uygulamalar*

o İşitme engellilerin hak kayıplarıyla mücadelelerinde yapılandırılmış örgütler kurulmalı ve bu örgütlerde hak savunuculuğu çalışmaları düzenlenmelidir.

o İşitme engellilerin sağlık, eğitim ve çalışma hayatı boyunca gerekli prosedürlerin yürütülmesinde, danışmanlık, rehberlik ve süpervizörlük rolünü

üstlenen kuruluşlar kurulmalı; bu kuruluşlarda çalışmak üzere savunuculuk rolünü benimseyen sosyal hizmet uzmanları yer almalıdır.

○ Adliye, hukuk büroları, barolar, noterler ve emniyet teşkilatlarında çalışan tüm personel uzun vadeli Türk İşaret Dili eğitimi kapsamına alınmalıdır. Bu personeller belirli aralıklarla işitme engellilerle iletişim halinde olmalı ve işaret dili uygulamalarına dahil edilmelidir.

○ İşitme engelli bireyler, yasal hakları ve bu haklara nasıl ulaşabilecekleri, hangi haklardan faydalanabilecekleri ve haklarını nasıl koruyabileceklerine yönelik eğitimlere tabi olmalıdır.

○ İşitme engellilerin sosyal yaşamda maruz kaldıkları hak kayıplarında onları savunabilecek tercümanların hukuki terimlere ve kavramlara uygun bir öğrenim görmüş olması gerekmektedir.

○ Mahkemelerde hakim karşısında kendi savunmasını yapamayan işitme engelli bireyler için Adalet Bakanlığı, hukuki işaret dili tercümanları yetiştirmeli ve bu alanlarda tercümanlar istihdam edilmelidir.

○ İşitme engelli bireylerin avukatlık hizmetlerinden faydalanabilmesine yönelik yeni yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İşitme engelli bireylerin hak savunuculuğu noktasında hem kendilerini kolaylıkla ifade edebilecek hem haklarına ulaşabilecekleri danışmanlık ve hukuki desteklerin sağlanması adına yeni avukatlık hizmetleri geliştirilmelidir.

➤ *Toplumsal ve Kültürel Kurumlara Yönelik Uygulamalar*

○ İşitme engellilerin sorunları ile ilgili toplumsal farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları planlanmalı, acıma tepkilerinin minimum düzeye inmesine yönelik farkındalık çalışmaları uygulanmalıdır. Bunun için ilgili bakanlıklar ve kurumlarla işbirliği içerisinde hareket edilmelidir.

○ İşitme engelli bireylerin iletişim kaynaklarından birisi olan 3G görüntülü konuşma teknolojisinin işitme engelliler tarafından aktif olarak kullanıldığı fırsatlar oluşturulmalı, bu teknolojidenden faydalanamayanlar için gerekli ve yeterli kaynaklar sağlanmalıdır.

○ Otobüs, dolmuş, tren, metrobüs, metro, tramvay gibi toplu ulaşım araçlarında işitme engellilerin de bir engelli olduğu gerçeği göz önünde

bulundurulmalı, buralarda işitme engelliler için olumsuz tutum ve davranışları ve ön yargıları kırmak adına farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.

o Cihaz kullanan işitme engelliler için uygun ses sistemlerinin olduğu kamusal alanlar oluşturulmalıdır.

o Bankalar, kafe ve restoranlar, belediyeye bağlı sosyal alanlar, futbol saha ve stadyumları, alışveriş merkezleri ve kültürel faaliyetlerin olduğu alanlarda işitme engelli bireylerin ses algı sistemine uygun ses sistemi oluşturulmalı; bu yönde atılan projeler kurumlarca desteklenmelidir.

o Bankalarda Türk İşaret Dili bilen tercümanlar istihdam edilmelidir.

o Televizyon programlarında işitme engellilere yönelik programlara yer verilmelidir. İşitme engellilerin toplum için görünür olan engelli bireyler olduklarına ilişkin farkındalık çalışmaları, programlar ve kamu spotları yayınlanmalı; bu alandaki sorunlar gündeme getirilerek toplumun her kesimi ile paylaşılmalıdır.

o İşitme engelli bireylerin ihtiyacına cevap veren projeler, televizyon kanallarında yer almalıdır.

o Televizyon kanallarında Türk İşaret Dili tercümanlarının zorunlu olarak yer almaları gerekmektedir.

o İşitme engelli kadınların ev dışı faaliyetlere katılımları teşvik edilmeli, kendi ilgi alanlarına yönelik sosyal faaliyetler için yönlendirilmelidir. İşiten ve konuşabilen bireylerle bir arada zaman geçirdikleri kültürel alanlar oluşturularak sosyal etkileşim faaliyetleri gerçekleştirilmelidir.

o İşitme cihaz kullanan işitme engelli bireylerin ekonomik sorunlarına uygun çözüm önerileri getirebilmek adına gerekli platformlar kurulmalı, bu platformlarda amaç, işitme cihazıyla ilgili sorunlara ilişkin sosyal politikalar geliştirmek olmalıdır.

o Toplumsal duyarlılığın geliştirilebilmesi adına kamu kurumlarının desteği ile işitme engelli bireylerin sorunlarının ve yaşantılarının yer aldığı kamu spotlarına yer verilmeli ve yeni projeler desteklenmelidir. Bu konuda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere kamu spotu çalışmalarına destek verilmeli ve işitme engellilerin sorunları daha görünür kılınmalıdır.

3.2.2.3. Ailelere Yönelik Uygulamalar

- İşitme engellilerin ailelerine ulaşarak ailede işaret dili bilmeyen bireyler işaret dili eğitimlerine dahil edilmelidir. Böylece işitme engelli ailelerin bir araya gelmeleri ve iletişim ağının güçlenmesi sağlanmalıdır.
- İşitme engelli anne ve babaya sahip olan çocukların (Codalar) doğuştan çift dilli olması, işaret dili eğitimcileri için bir fırsat olarak görülmeli ve Codalar için de bir çalışma alanı oluşturulmalıdır.
- İşaret dili eğitimine dahil olan aile üyelerinde işaret dili bilmeyen çocukların uzun vadeli işaret dili eğitimi kapsamına alınarak hayat boyu pratik yapacağı işitme engelli çocuklarla kaynaşma çalışmaları yapılmalıdır.
- İşitme engelli bireylerin ailelerine yönelik olarak işitme cihazı ve implant operasyonları hakkında bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları planlanmalı, bu projelerde Sağlık Bakanlığı ile işbirliği yapılmalıdır.
- İşitme engelli ailelerin akrabaları ile iletişim kurabilmelerinin önündeki en büyük engelin işaret dili olması nedeniyle görüntülü teknolojilerin aile içinde kullanılabilmesi için teşvik edici projeler üretilmeli ve desteklenmelidir.
- İşitme engelli bireylerin işiten/konuşabilen çocuklarına yönelik yitirilen aile rollerinin geri kazanılması için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde projeler geliştirilmeli ve bu projeler sistematik olarak hayata geçirilmelidir.

3.2.2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Uygulamalar

- Sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapılarak işaret diline yönelik farkındalık çalışmaları planlanmalı, üretilen projeler hayata geçirilmeli ve işitme engelliler bu projelere dahil edilmelidir.
- Sivil toplum kuruluşlarının işitme engellilerin sosyal hayata adapte olmalarına yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler planlanmalı, bunun için belediyelerle işbirliği yapılmalıdır.
- İşitme engelli kadınların bir araya geldikleri sosyal organizasyonlar planlanmalı, ev dışı etkinlikler düzenlenmeli, işaret dili bilen organizasyon yürütücüleri ile birlikte sürekli etkileşim kurulmalıdır.

- İşitme engelli bireylerin çeşitli faaliyetlerde bir araya gelmesini sağlayan organizasyonlar için işaret dili projeleri üretilmelidir.
- İşitme engellilerin kendi aralarında yaptıkları sosyal organizasyonlarda (Spor müsabakaları, ders çalışma grupları, dini eğitim grupları vb.) görevli bireylerin işaret dilini aktif olarak bilmesi gerekmektedir.
- İşitme engellilerin haklarının savunulduğu, gerekli yasal işlemlerin takip edildiği bu konuda gerekli danışmanlık hizmetlerinin verildiği sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük çalışmaları ön plana çıkarılmalı, işitme engellilerin sesi olmaya gönüllü tercümanlar cesaretlendirilmelidir.

3.2.3. Çözüm Önerilerinin Çıktıları

Ortaya konulan çözüm önerilerinin nihai çıktısı, işaret dilinin toplumun her alanında yer edinmesi ve işitme engellilerin herhangi bir sorun yaşamaksızın iletişim kurabilmeleridir. İletişim kurabilen bireyler olarak işitme engellilerin sosyal uyum düzeyleri artmakta ve toplum tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmamaktadır. Bununla birlikte diğer çıktılar aşağıda belirtilmiştir.

- İşitme engelliler tek başına kaldıklarında kimseyle iletişime geçemeyeceklerinden dolayı kamu memurlarının işaret dili bilmeleri daha köklü bir çözüm olmaktadır. İşitme engellilerin ana dili olan işaret dili ile iletişim kurdukları gerçeği kabullenilerek Türk İşaret Dili'nin de kabullenebilirliğinin artması beklenmektedir.
- Standart bir dil olarak Türk İşaret Dili'nin Türkiye'nin tüm illerinde kullanılması ve yaygınlaşması ile işitme engellilerin yanlış anlaşılmasının önüne geçilmesi beklenmektedir.
- Devlet kurumlarında her bir kurumun kendi yapısına özgü terimlerin ve kavramların işaret dilinde kullanılması ve bu kurumlarda verilecek olan eğitimlerin bu anlayışla verilmesi, işitme engellilerin ihtiyacına cevap verecek bir kurum yapısının tasarlandığı göstermektedir. Bu kurumsal yapıların hayata geçirilmesi için örnek projelerin sunulması beklenmektedir.
- Her bir bireyin sosyal adalet ilkesi çerçevesinde eşit haklardan faydalanması gereği göz önünde bulundurulduğunda hizmet alımında işitme engellilerin önündeki iletişim engelinin kaldırılması beklenmektedir.

- Türkiye’de yaygın olan uzaktan eğitimle verilen işaret dili eğitimlerinin işitme engellilerin iletişim sorununa yönelik bir sistem içerisinde olmaması, bu sorun için daha radikal çözümlerin üretilmesi gereğini doğurmuştur. Bu çözüm önerileri ile bu sistemin önüne geçilmekte, işitme engellilerin iletişim sorununa yönelik en radikal çözümün bir devlet politikası niteliği taşıması ön görülmektedir.

- İşitme engelli ailelerin, aileye özgü sorunlarının tanınması ile bu sorunların çözümünde ailelerle birlikte çalışılarak onların güçlenmesi sağlanacaktır.

- İşitme engelli bireylerin iletişim sorunlarının yanında sağlık sorunlarının anlaşılması ve çözüm getirilmesi beklenmektedir.

- İşitme cihazıyla ilgili mevcut sorunların çözüme kavuşturulması beklenmektedir.

- İşitme engellilerin başta ilkokul ve ortaokuldan bütün eğitim hayatı boyunca yaşadıkları ayrımcılığa maruz kalma, şiddete maruz kalma, dışlanma gibi sorunlar için çözümler üretilmesi beklenmektedir.

- İşitme engelli çocukların daha kaliteli bir eğitim anlayışıyla öğrenim görmeleri, kendilerine güvenen ve sorunlarını bağımsız bireyler olarak çözebilen bireyler haline gelmeleri beklenmektedir.

- İşitme engelli bireylerin çalışma hayatında yaşadıkları sorunlara yönelik farkındalığın gelişmesiyle birlikte yeni çözüm önerilerinin sunulması beklenmektedir.

- İşitme engelli kadınların, topluma entegrasyonu ile bağımsız ve özgür birer bireyler haline gelmeleri ve kendi sorunlarını yardıma ihtiyaç duymadan çözebilmeleri beklenmektedir.

- Anne ve babası işitme engelli olan çocukların (Coda) küçük yaşlardan itibaren kendilerine verilen sorumluluğun paylaşılması ile onların bu konudaki sorunlarının çözümlenmesi beklenmektedir.

- İşitme engelli bireyler yasal haklarına hakim olan, haklarına ulaşabilen ve haklarından faydalanabilen bireyler haline gelmesi beklenmektedir.

- Toplum içerisinde insanların kendilerini dışlamalarına karşılık olarak kendilerini savunabilen ve bu konuda ilgili kurumlarla iletişime geçebilen bireyler haline gelmeleri beklenmektedir.

- Ülkemizde gittikçe yaygınlaşan Türk İşaret Dili tercümanlarının devlet kadrolarında çalışan ve işitme engellilerin sorunlarına yardımcı olacak hizmetlerde yer alması beklenmekte; bununla birlikte istihdam işaret dili tercümanlarının istihdamı için yeni bir alanın açılması beklenmektedir.

- Bu alanda çalışan gönüllüler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları, tercümanlar ve işitme engellilerin bir araya gelerek yeni projelerde işbirliği yapması beklenmektedir.

- İşitme engelli bireylerin bilgi ve birikimlerinin güçlenmesi, yetişkin bireyler olarak güncel olaylara hakim olması ve fikirlerini hür bir şekilde anlattığı ortamların oluşturulması beklenmektedir.

- İşitme engellilerin meslek seçiminde ve E-KPSS’de bilgi ve bilinç düzeylerinin artırılması beklenmektedir.

- İşitme cihazı ve KoklearImplant operasyonlarına ilişkin farkındalık düzeyinin artması ve cihazlanma oranının artması beklenmektedir.

- Üniversitelerde İşaret Dili Öğretmenliği bölümlerinden mezun kişi sayısının artması ve aynı oranda mezunların bu alandaki istihdamının gerçekleşmesi beklenmektedir.

- İşitme engelli çocukların okullarındaki kaynaştırma programları ile yetişkinlik dönemlerinde uyum sorunu yaşamamaları ve uzun vadeli olarak bunun sürdürülmesi beklenmektedir.

- E-KPSS’de işitme engelli bireylerin düşük puan almasının önüne geçilerek istihdamlarının artırılması ve çalışma hayatında işitme engellilerin yaygın bir biçimde yer almaları beklenmektedir.

- Sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesi ile işitme engellilerin kendi haklarına savunabilecekleri ve kendilerini özgürce ifade edebilecekleri ortamların oluşturulması beklenmektedir.

- Türk İşaret Dili’nin toplumun en ücra kesimlerine kadar ulaşması ve bu dili öğrenen herkesin işitme engellilerin sorunlarını anlayabilmesi beklenmektedir.

- Türk İşaret dili ve işitme engelliler konularında akademik literatüre katkıda bulunması ve üretilen çözüm önerilerinin yol gösteren bir fener olması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, E. (2011). *İlköğretim Dönemi Koklearİmplantlı Çocukların Sosyal Uyum Becerilerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Akfırat, F. (2004). Yaratıcı Dramanın İşitme Engellilerin Sosyal Becerilerinin Gelişimine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(1), 9-22. Erişim:http://dx.doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000077.
- Akmeşe P. P. (2016).Türk İşaret Dili (TİD) Eğitimi Ve Yüksek Öğretim Programlarında İşaret Dili Dersi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 341-361. Erişim: https://kefad.ahievran.edu.tr/makaleler/qzcmid_tammetin.pdf.
- Arık, E. (2016) Geçmişten geleceğe Türk işaret dili araştırmaları. (Ed.)*Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları*, 7-22. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*. 2,1.Erişim: <http://sosyalhizmetuzmani.org/sosyalmodelozurlu-htm>.
- Aslan, M. ve Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık Siirt Örneği. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu 3 Bildiriler Kitabı*, Kocaeli. Erişim: <http://www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/aslan-seker.pdf>.
- Atay, M. (1999). *İşitme Engelli Çocukların Eğitiminde Temel İlkeler*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Bahçeci, B. (2009). *Çok Engelli Çocuklara İletişim Becerilerinin Kazandırılmasında Yoğunlaştırılmış Karşılıklı Etkileşim Yönteminin Etkililiğinin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

- Bailey, K.D. (1982). *Methods of Social Research*. New York: Free Press.
- Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tesbiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2007, 23 Ekim). *Resmi Gazete* (sayı:26679). Erişim: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/10/20071023-10.htm>.
- Balcı, S. (2013). *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*. İstanbul: Libra Yayıncılık.
- Bozkurt, E. (1999). *Bireylerin İletişim Sorunları ve İletişim Becerilerinin Geliştirilmesi*. (yayınlanmamış makale). Erişim: http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/medergi/16.htm.
- Çeliker, Z.P. ve Ege, P. (2005). İşitme Engelli Çocukların Konuşmalarının Anlaşılabilirliğini Etkileyen Faktörler. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 6 (1), 19-32. Doi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/39/54/501.pdf>.
- Dammyer, J. (2010). Psychosocial Development in a Danish Population of Children with Cochlear Implants and Deaf and Hard of Hearing Children. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 15,1, 50-58. Doi: <https://doi.org/10.1093/deafed/enp024>.
- Darıca, N. ve Şipal, F. (2011). *İşitme Engelli Çocuklarda Gelişim ve Eğitsel Müdahale*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Ekenci, M.T. (2015). 2012 Türkiye Sağlık Araştırmasının Engelliliğe İlişkin Yaygınlık Ölçümü Açısından İncelenmesi. *Sosyal Politika Araştırmaları Dergisi*, 35 (2), 2148-9424. Doi: <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.03901>.
- Elfenbein, J. L., Bentler, R. A., Davis, J. M. ve Neibuhr, D. P. (1988). Status of School Childrens Hearing Aids Relative to Monitoring Practices. *Ear and Hearing*, 9, 212-217. Erişim: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3049190>.

- Eren, S. (2012). *İlköğretim Düzeyindeki İşitme Engelli Öğrencilerin Sosyal Becerilerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim: [https:// tez.yok.gov.tr/ UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp).
- Genç, Y. (2016). *Engellilerle Sosyal Hizmet*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8,1.Erişim: [http:// dergipark.gov.tr/ akademikincelemeler/issue/1545/18983](http://dergipark.gov.tr/akademikincelemeler/issue/1545/18983).
- Girgin, C. (2003). *İşitme Engelli Çocukların Eğitime Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gitterman, A. (2011). *SocialWorkTreatment: InterlockingTheoreticalApproaches*. New York: OxfordPress.
- Gitterman, A. ve Germain, C.B. (2008). *The Life Model of SocialWorkPractice: Advances in Theory and Practice*. New York: Columbia UniversityPress. Erişim:https://books.google.com.tr/books?id=GoCfifznTKIC&printsec=frontcover&dq=The+Life+Model+of+Social+Work+Practice&hl=tr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Life%20Model%20of%20Social%20Work%20Practice&f=false.
- Gutierrez, L. M. (1990). WorkingwithWomen of Color - An Empowerment Perspective. *Journal ofSocialWork*, 35(2), 149-153.Doi: 10.1093 /sw/35 2.149.
- Gürboğa, C. ve Kargın,T. (2003). İşitme Engelli Yetişkinlerin Farklı Ortamlarda Kullandıkları İletişim Yöntemlerinin/Becerilerinin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 36, 1-2.Doi: 10.1501/ Egifak_0000000074.
- İlkbaşaran, D. (2016). Türkiye'deki sağır gençlerin iletişim alışkanlıkları ve Türk İşaret Dili'nin toplumsal dilbilimi açısından incelenmesi. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları* (pp.441-443).İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Karahan, H.S. (2007).*İşitme Engelli Öğrencilerin Okul Yaşamından Toplumsal Yaşama Geçişte Sahip Olmaları Gereken Bağımsız Yaşam Becerileri ile İlgili Anne- Baba ve Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim:https://tez.yok.gov.tr/Ulusal_Tez_Merkezi/tezSorguSonucYeni.jsp.
- Kemaloğlu, Y. (2012). *İşitme Engelliler Projesi Konuşma Notları*. Ankara. Erişim: https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi--K6a8rHVAhUJWxQKHRI3CAYQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.yok.gov.tr%2Fdocuments%2F10279%2F29816%2FYkemaloglu_Konusma.doc%2F45e484fb-5798-455f-b8f6-a321ad70ae6d&usg=AFQjCNFQ90HIEQa8k8pWSp54eIm0Ek742Q.
- Kemaloğlu, Y. (2014). Konuşamayan İşitme Engellilerin (Sağırkların) Tarihi.*KBB ve BBC Dergisi*, 22(1): 14-28.Erişim: https://www.researchgate.net/publication/266555382_Konusamayan_Isitme_Engellilerin_Sagirlarin_Tarihi_History_of_the_Speechless_Hearing_Disabled_People_The_Deaf.
- Kemaloğlu, Y. (2016). Türkiye’de Sağırlığın Görünürlüğü ve Toplumsal ve Eğitsel Sorunları Üzerine Demografik Bir İnceleme. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları*(pp. 51-85). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kızır, M.ve ÇifciTekinarslan. İ. (2016). İşitme Yetersizliği Olan Bireylere Sosyal Beceri Öğretimi: Bir Gözden Geçirme. *CurrentResearch in Education*, 2(3),161-163. Erişim:<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/crd/article/view/5000199155/5000176869>.
- Kenar, F. ve Babademez, M. (2015). ProblemsEncounteredwithHearingAids in AdultPopulation. *ENT UpdatesReview*, 15(1), 41-47.Doi: :10.2399/ jmu.2015001001.

- Kocabıyık, D. (2015). *İşitme Engelli Öğrencilere Yönelik Türkiye ve İngiltere’de Uygulanan Ana Dil Eğitiminin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Koeningsfeld, A.,Beukelman, D. ve Stofen-Fisher,J. (1993). Attitudes of SeverelyHearing-impaired Personstoward Augmentati ve Communication Characteristics. *The VoltaReview*. 95, 109-124.
- Konuk, D. (2006). *Zonguldak İl Merkezinde 7-11 Yaş Grubu İşitme Engelli Olan ve Olmayan Çocukların Psiko-Sosyal Gelişimlerinin Karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim:[https:// tez.yok.gov.tr /UlusalTez Merkezi/tezSorguSonucYeni.jsp](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp).
- Küçük, Y. ve Arıkan, D. (2006). İşitme Engelli Çocukların Topluma Uyum Sorunlarının İncelenmesi.*Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(4), 22-30.Erişim:[http://e-dergi. atauni. edu.tr/ ataunihem /article/view/ 1025000504/1025000497](http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunihem/article/view/1025000504/1025000497).
- Marcus, A.L. and Myers, R.R. (2010). *HearingChildren of DeafParents:Issues and Interventionswithin a BiculturalContext*. Washington: Gallaudet University Press.
- Mercieca, D. ve Mercieca, D. (2010). OpeningResearchtoIntensities: RethinkingDisabilityResearchwithDeleuze and Guattari. *Journal of Philosophy of Education*. 44(1), 79-92.Doi: 10.1111/j.1467-9752. 2010. 00745.x.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2008). *İşitme Engelliler Destek Eğitim Programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurul Başkanlığı Yayını.
- Özgökçeler, S. (2006). *Sosyal Dışlanma Sorunları ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi).Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

- Özgökçeler S. ve Bıçkı, D. (2010). Özürlülerin Sosyal Dışlanma Boyutları:Bursa ve Çanakkale Örneklerinden Yansıyanlar. 2. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, Pamukkale.
- ÖZİDA, (2009). *Özürlülük Eğitimi: Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Temel Araştırması*.Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını.
- Özşenol, F., Işıkhani, V., Ünay, B., Aydın, H.İ., Akın, R., Gökçay, E. (2003). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*,45(2), 156-164. Erişim:[http:// www.ejmanager.com/mnstemp/7/pdf_GMJ_58.pdf](http://www.ejmanager.com/mnstemp/7/pdf_GMJ_58.pdf).
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de Engelli Gerçeği*. İstanbul: MÜSİAD Yayınları Cep Kitabı. Erişim: [http://www. musiad.org. tr/download/ Yayinlar/ Cep%20Kitaplar%C4%B1/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Engelli%20Ger%C3%A7e%C4%9Fi/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Engelli %20Ger%C3%A7e%C4%9Fi.pdf](http://www.musiad.org.tr/download/Yayinlar/Cep%20Kitaplar%C4%B1/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Engelli%20Ger%C3%A7e%C4%9Fi/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Engelli%20Ger%C3%A7e%C4%9Fi.pdf).
- Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2005, 7 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 25868). Erişim adresi:[http:// www.resmigazete. gov.tr/eskiler/ 2005/07/ 20050707-2.htm](http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm).
- Parlak, S. (2011). *Türkiye’de İşitme Engelliliği ve İşletmelerdeki Danışmanlık Hizmetleri Üzerine Pilot Araştırma*. Bursa: Ekin yayınevi.
- Pincus, A. ve Minahan, A. (1973). *SocialWorkPractice: Model and Method*. Michigan: F.E. Peacock.
- Pincus, A. ve Minahan, A (A. Vickery, Ed.) (1977). *A Model forSocialWorkPractice: IntegratingSocialWorkMethods*.London: George Allen and Unwin.
- Polat, F. (1995). İşitme Engellilerin Eğitiminde Kullanılan Yöntemler. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(1), 24-32. Erişim:[http:// dergiler. ankara.edu. tr/dergiler/39/44/369.pdf](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/39/44/369.pdf).

- Preston, P. (1995). *MotherFatherDeaf: LivingBetween Sound and Silence*. Cambridge, MA:HarvardUniversityPress. Erişim: https://books.google.com.tr/books?id=lq_qaxGTJUC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- Rapp, C.A. ve Goscha, R.J. (2011). TheStrenght Model Of Case Management:ResultsFromTwelveDemonstration. *PsychosocialRehabilitationJournal*, 13,1, 23-32. Erişim:[http:// dx.doi.org/10.1037/h0099515](http://dx.doi.org/10.1037/h0099515).
- Rubin, H.J. (1983). *AppliedSocialResearch*. Columbus OH: Charles E. Merrill-Pub.
- Sachs, R. (2003). *IntegratingDisabilityStudiesintoExistingCurriculum*. Erişim: www.mc.cc.md.us/departments/dispsvc/diversity.htm.
- Sağlık Bakanlığı (2012). *Sağlık Kurumlarında Özürlü Bireyler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Rehberi*. Erişim:<https://www.tkhk.gov.tr/Dosyalar/750b66c8527d4e029e0c0b0dccd6be04.pdf>.
- Sarikaya, B. ve Bereki, M. (2016). İşitme Engelli ğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve özüm Önerileri: Erzurum İli Örneği. *EKEV Akademi Dergisi*. 66,177-194. Erişim: https://www.researchgate.net/profile/Buenyamin_Sarikaya/publication/301718452_ISITME_ENGELLI_Ogrencilerin_Egitiminde_Y/Links/58a19fcca6fdccf5e9700b09/Isitme-Engelli-Oegrencilerin-Egitiminde-Y.pdf.
- Seven, Y. ve Güven, M.G. (2016). *Bir Dil İki Dünya: Sağır Anne Babanın İşiten ocuğu Olmak*. Arık, E., Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları ,yayın bilinmiyor. Erişim: <https://www.researchgate.net/publication/301348968>.
- Singleton, J.L. and Tittle, M.D. (2000). Deaf People and TheirHearingChildren. *TheJournal of DeafStudies and DeafEducation*, 5,3, 221-236. Doi: <https://doi.org/10.1093/deafed/5.3.221>.

- Stewart, C.J. ve Cash, W.B. (1985). *Interviewing: Principles and Practices*. Dubuque: C.BrownPub.
- Şencan, İ. ve Doğan, G. (2017). *Bilimsel Yayınlarda Kaynak Gösterme Tablo ve Şekil Oluşturma Rehberi APA 6 Kuralları*. Ankara: Türk Kütüphaneciliği Derneği Yayını.
- Tapmaz Ç. (2012). *Halk Oyunları Çalışmalarının İlköğretim Beşinci Sınıf (10- 11 Yaş Gurubu) Öğrencilerinin Sosyal Uyum Düzeylerine Etkisi Üzerine Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi).Erişim: [https:// tez.yok. gov.tr/Ulusal Tez Merkezi/tezSorguSonucYeni.jsp](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp).
- Taylor, R. (2005). Can TheSocial Model ExplainAll of DisabilityExperience. Perspectives of PersonswithChronicFatigueSyndrome. *AmericanJournal of OccupationalTherapy*. 59, 5, 497–506.Doi:10.5014/ajot.59.5.497.
- Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş*. (Abdullah Karatay, çev.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Trychin, S. (2002). *GuidelinesForProvidingMentalHealth Services to People WhoAre Hard of Hearing*. San Diego: California UniversityPub.
- Turan, Z. (2006). Doğuştan İşitme Kayıplı Çocuklarda Koklearİmplant Uygulamaları: Gelişimi Etkileyen Faktörler ve Ameliyat Öncesi Değerlendirme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,6,1.Erişim:<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/aibuefd/article/view/5000091791/5000085238>.
- Tuncay, T. (2009). *Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Temeli Yaklaşımında Analizi: Bir Model Önerisi* (Doktora Tezi).Erişim:<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

- Tüfekçioğlu, U.(2003).*İşitme Engelli Çocuklar İçin Erken Dönem Okuma Yazma Eğitimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2-234. Erişim: https://books.google.com.tr/books?id=-76XZ_zdrvFkC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- TÜİK-ÖSBA (2010). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu: TÜİK Yayınları. Erişim: www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=244.
- Türkiye Gençlik Federasyonu, (2011). *Katılımda Engel Yok Projesi Sonuç Kitapçığı*, Ankara.
- Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik (2011, 19 Ağustos).*Resmi Gazete*, (Sayı:26264) erişim:<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060414-2.htm>.
- Uludağ, A.(2011). Hastane Hasta Hakları Kurullarının İletişim Sorunu İçerikli Başvurulara Bakışı:Konya Hastaneleri Örneği. *Türkiye Klinikleri J MedSci*, 31(3), 653-63. Doi: 10.5336/medsci.2009-16481.
- Uysal, A. (2010). *İşitme Engellilerde Türkçe Öğretimi, Sorunlar, Öneriler* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim:<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Uzuner, Y. ve Derican, T. (2013). İşitme Engelli Gençlerle İş Başvuru Dosyası Geliştirme Çalışmalarının İncelenmesi: Eylem Araştırması. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5, 1-23. Erişim:<http://dergipark.gov.tr/uploads/issuefiles/7bd0/1d7a/564a/58454fe56eee9.pdf>.
- Ünlü, S. (1986). *İşitme Engelli Çocukları Olan Ailelerin Uzaktan Öğretim ile Eğitilmesi* (yüksek lisans tezi). Erişim: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Yapıcı Ş. ve Yapıcı, M. (2005). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yavuz, H., Baran, G. ve Bıçakçı, Y. (2010). İşitme Engelli ve İşitme Engeli Olmayan 9-17 Yaş Grubundaki Çocukların Sosyal Uyumlarının Karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 21,1.Erişim: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931267.pdf>.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, F. ve Arıkan, D. (2008). İşitme Engelli Adölesanların Benlik Kavramı Ve Depresyon Belirti Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*,11,4. Erişim: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunihem/article/viewFile/1025000686/1025000677>.
- Watts, W.J. (1979). *DeafChildren and SomeEmotionalAspects of Learning*.The Volta Review, 491- 500.
- <http://eyh.aile.gov.tr/duyurular/isaret-dili-tercumani-sinav-i%CC%87lani>, Erişim: 02.01.2017.
- <http://ozida.gov.tr>, Erişim: 23.12.2016.
- <http://www.idturkiye.com>, Erişim: 23.12.2016.
- <http://nilguncabaci.com/2013/03/coda-olmaksessizligin-sesi/>, erişim: 04.08.2017.
- www.odyoloji.gazi.edu.tr, Erişim: 23.12.2016.
- www.ozurlulergazetesi.com/news_detail.php?id=3643, Erişim: 01.03.2017.
- www.umutisigi.com.tr/tr/m5/39/isitme-engelli, Erişim: 05.04.2017.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ANLA%C5%9EMAK, Erişim: 06.07.2017
- <http://www.samef.org.tr/yazi.php?yazi=61>, erişim:29.07.2017

EKLER

EK 1. Aydınlatılmış Onam Formu

Araştırmanın Amacına Yönelik Aydınlatılmış Onam Formu

İşitme engeline sahip yetişkin bireyler için bir araştırma yapmaktayız. Araştırmanın ismi “İşitme Engelli Bireylerin Sosyal Uyum Sorunları (Sivas Örneği)” dir.

İşitme engelli bireyler hayatın birçok alanında sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların başında iletişim kurmakta güçlük çekme ve sosyal uyum sağlamada zorluklar gelmektedir. İletişimin çift yönlü olması (ileten- alıcı) işaret dili ile iletişim kuran işitme engellilerin kamusal alanda, kurumlarda ve sosyal ortamlarda anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu sorunun kaynağında ise toplumun işaret diline olan uzaklığı ve işitme engellilerin sorunlarına yabancılaşması yatmaktadır.

Bu araştırmayı yapmak istememizin sebebi işitme engelli bireylerin sorunlarını ortaya koymak ve onların gözünden sorunları aktararak bu sorunlara bir çözüm üretmektir.

Araştırmanın uygulaması sizinle ortalama 1 saat sürecek ve görüntülü kayıt altına alınacağı yüz yüze görüşme ile gerçekleşecektir. İşitme engelli bir birey olarak kamu kurumlarında ve sosyal alanda yaşadığınız sorunlara dönük sorular sorulacaktır. Kendi düşüncelerinizi ve deneyimlerinizi anlatmanız ve bu sorunların çözümüne yönelik beklentileriniz bizim için oldukça değerlidir. Görüşmede ifade edeceğiniz konuşmalar, akılda tutulması ve not alması zor olacağından kayıt altına alınacaktır. Duygu, düşünce, öneri ve beklentileriniz yapılacak olan araştırmaya katkıda bulunması açısından önemlidir.

Araştırma Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ ve sosyal hizmet uzmanı Fatmanur ALSANCAK tarafından gerçekleştirilecek ve yüksek lisans tezi olarak sunulacaktır. Bu çalışmaya katılımınız araştırmanın başarısı açısından önemlidir.

Bu çalışmaya katılımınız için sizden bir ücret istenmeyecek ve size bir ek ödeme yapılmayacaktır.

Araştırma uygulaması sonucunda sizden alınan bilgiler araştırmanın amacı dışında kesinlikle kullanılmayacak ve bize verdiğiniz bilgilerin gizliliği korunacaktır.

Bu araştırmaya katılmak tamamen sizin isteğinize bağlıdır ve çalışmanın herhangi bir aşamasında görüşmeyi sonlandırma hakkına sahipsiniz.

Katılımcının Beyanı

Sosyal hizmet uzmanı Fatmanur ALSANCAK tarafından Sivas'ta yaşayan işitme engelli bireylere yönelik bir araştırma yapılacağı belirtilerek bu araştırma ile ilgili bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya "katılımcı" olarak davet edildim. Bu araştırmaya katıldığım takdirde araştırmacı ile aramda kalması gereken bana ait bilgilerin gizliliğine ve bu araştırma sırasında şahsıma saygı ve samimiyetle yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin özenle korunacağına inanıyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Adı geçen araştırmaya gönüllü bir katılımcı olmayı kabul ediyorum. İmzalı olan bu formun bir kopyası bana verilecektir.

Katılımcının

Adı- Soyadı :

Adresi:

Tel:

İmza

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Fatmanur ALSANCAK

Adresi: Sivas Numune Hastanesi Sosyal Hizmet Birimi

Tel: 444 44 58 / 1117

İmza

Ek 2. Görüşme Formu

İşitme Engelli Yetişkin Bireylerin Sosyal Uyum Sorunları

Yüksek Lisans Tezi

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

Merhaba,

İşitme engelli yetişkin bireylerin sosyal uyum sorunlarını öğrenmek için sizin görüşüyorum. Bu konudaki deneyimleriniz, duygularınız, düşünceleriniz ve beklentilerinizle ilgili bir görüşme yapmak istiyorum. Çalışmam için, sizin bu konudaki deneyim ve görüşleriniz çok değerli. Hem araştırmacı olarak hem de genç bir sosyal çalışmacı olarak deneyimlediğiniz bu süreci derinlemesine anlayabilmek istiyorum. Benimle paylaşacağınız tüm bilgiler sadece bu araştırma sonucunda yazacağım yayında yaptığım diğer görüşmelerden aldığım bilgilerle beraber kullanılacaktır. Kişisel bilgilerinizin hiçbir biçimde çalışmanın bilimsel amaçları dışında kullanılmayacağından ve gizliliğinizin korunacağından lütfen emin olunuz. Görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Konuşmalarınızın tamamını yazmam ya da aklımda tutmam çok zor ve bana aktaracağınız her söz çok önemli olduğundan görüşmemizi video kamera cihazıyla kaydetmek istiyorum. Kayda izin verdiğiniz için tekrar teşekkür ederim.

KİŞİSEL BİLGİLER

- Yaşınız
- Cinsiyetiniz
- Medeni durumunuz
- Çalışma durumunuz
- Eğitim durumunuz
- Aile bireyleri (eş, ebeveyn, kardeşler, akrabalar), nitelikleri, ilişkileri
- Kimlerle yaşıyorsunuz?

İŞİTME ENGELİNE DAİR BİLGİLER

- İşitme engelinizin oranı nedir?
- İşitme engeli tanısı kaç yaşınızda konuldu?
- İmplant veya cihaz kullanıyor musunuz? Neden ?
- Dudak okuma becerisine sahip misiniz?

SOSYAL UYUM SORUNLARINA DAİR BİLGİLER

Sağlık Alanında Yaşanan Sosyal Uyum Sorunları

- Bir sağlık sorunu yaşadığınızda ilk olarak hangi kuruluşu tercih ediyorsunuz? Neden ?
- Cihaz kullanıyor musunuz? Neden?
- Implant operasyonu geçirdiniz mi? Neden ?
- Sağlık personeli ile rahatlıkla iletişime geçebiliyor musunuz?
- Bir sağlık kuruluşuna gittiğinizde sorununuzu nasıl anlatıyorsunuz?
- Sağlık sorununuzun anlaşıldığını düşünüyor musunuz? Neden?
- Tercih ettiğiniz sağlık kurumlarında işaret dili bilen personel var mıdır?
- Sağlık kurumundan memnun olarak ayrılıyor musunuz? Neden?
- *Bu alanda yaşadığı sorunların sosyal uyumuza etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*
- *Yaşanan sosyal uyumsuzluklarda işaret dilinin bilinip bilinmemesinin bir etkisi var mıdır?*

Eğitim Alanında Yaşanan Sosyal Uyum Sorunları

- Okula gitme durumunuz nedir? Hangi okuldan mezun oldunuz?
- Öğretmen ve okuldaki diğer çalışanların size yaklaşımları nasıldı?
- Okuma-yazma biliyor musunuz?
- İşaret dilini nasıl ve kimden öğrendiniz?
- Sınavlarda yaşadığınız sorunlar nelerdir?
- Okuldaki öğretmenin ve diğer çalışan personel işaret dili biliyor muydu?
- Eğitim hayatınız boyunca sınıf ortamında yaşadığınız sorunlar nelerdir?
- *Bu alanda yaşanan sorunların sosyal uyumuza etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*
- *Yaşanan sosyal uyumsuzluklarda işaret dilinin bilinip bilinmemesinin bir etkisi var mıdır?*

Ekonomik Alanda Yaşanan Sosyal Uyum Sorunları

- Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
- Gelir durumunuzun iyi olduğunu düşünüyor musunuz?
- Çalıştığınız iş kolunda yaşadığınız sorunlar nelerdir?
- Çalıştığınız kurumda yönetim ve çalışma arkadaşlarınızın size yaklaşımları nasıldır?
- Nasıl istihdam edildiniz?
- Alışveriş yaparken yaşadığınız zorluklar nelerdir? Satıcının size yaklaşımı nasıldır? Buradan memnun ayrılıyor musunuz? Neden?
- *Bu alanda yaşanan sorunların sosyal uyumuza etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*

• *Yaşanan sosyal uyumsuzluklarda işaret dilinin bilinip bilinmemesinin bir etkisi var mıdır?*

Hukuki Alanda Yaşanan Sosyal Uyum Sorunları

- Engelli bir birey olarak ne gibi haklara sahip olduğunuzu biliyor musunuz?
- Sosyal haklara ulaşmada ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz?
- Daha önce hiç adli bir davada yer aldınız mı? Sonucu ne oldu? Neden?
- Haklı olduğunuzu düşündüğünüz zaman ne yaparsınız? Neden?
- Bir dava sürecinde kendisini nasıl ifade edersiniz?
- Adli personel ve emniyet personeli ile nasıl iletişim kuruyorsunuz?

Personel tarafından anlaşıldığınızı düşünüyor musunuz?

- Adliye/ emniyet kuruluşlarından memnun bir şekilde ayrılıyor musunuz?

Neden?

• *Bu alanda yaşanan sorunların sosyal uyumunuza etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*

• *Yaşanan sosyal uyumsuzluklarda işaret dilinin bilinip bilinmemesinin bir etkisi var mıdır?*

Toplumsal ve Kültürel Alanda Yaşanan Sosyal Uyum Sorunları

• Akran, arkadaş ve akrabalar ile sosyal bir faaliyete katılma durumuna ilişkin sorunlar var mıdır? Nelerdir?

• Ailede yaşayan bireyler işaret dili biliyor mu? Size sosyal alanda yardımcı oluyor mu? Nasıl?

• Bir sosyal faaliyete katıldığında çevrenizdeki işiten bireylerle nasıl iletişim kuruyorsunuz? Neden ?

• Etkileşimde bulunduğunuz kişilerden nasıl tepkiler alıyorsunuz?

• Engelli olmanızla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu konuda çevrenizden aldığınız tepkiler nelerdir?

• Toplumun engelli olmaya ilişkin bakışı hakkında ne düşünüyorsunuz?

• İşaret dilinin kullanılmadığı sosyal faaliyetlerde bulunuyor musunuz?

• *Bu alanda yaşanan sorunların sosyal uyumuna etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*

• *Yaşanan sosyal uyumsuzluklarda işaret dilinin bilinip bilinmemesinin bir etkisi var mıdır?*

İŞARET DİLİ VE İŞARET DİLİ EĞİTİMİNE İLİŞKİN BİLGİLER

• Türk İşaret Dili'ni öğrenirken zorlandınız mı? Ne gibi zorluklarla karşılaştınız?

• Ailede işaret dilini bilmeyen bireylerin işaret dilini öğrenmeye ilişkin yaşadığı sorunlar var mıdır? Nelerdir?

• İşaret dili tercümanlarının istihdamına ilişkin ne düşünüyorsunuz?

- Size göre işaret dili eğitiminin verilmesinde yaşanan sorunlar nelerdir?
- *Bu alanda yaşanan sorunların sosyal uyumuza etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : **Fatmanur ALSANCAK**
Uyruğu : **T.C.**
Doğum Tarihi ve Yeri : **1991 / Sivas**
e-posta : **fatmanuralsancak@sakarya.edu.tr**

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Hacettepe Üniversitesi	2015
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2017

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2015	Sivas Özel Karahan Bakım Merkezi	Sosyal Çalışmacı
2015-2017	Sivas Numune Hastanesi	Sosyal Çalışmacı
2017-	Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü	Araştırma Görevlisi

YABANCI DİL BİLGİSİ

YÖKDİL Puanı : 72,5